

**ANKARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**TEMEL EĞİTİM ANABİLİM DALI
OKUL ÖNCESİ EĞİTİMİ PROGRAMI**

**SOVYETLER BİRLİĞİ KURULUŞU SONRASI
ÖZBEKİSTAN OKUL ÖNCESİ EĞİTİMİ
POLİTİKALARINDA İDEOLOJİ (1924-1934)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

IRODA ORİPOVA

**ANKARA
AĞUSTOS, 2025**

**ANKARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**TEMEL EĞİTİM ANABİLİM DALI
OKUL ÖNCESİ EĞİTİMİ PROGRAMI**

**SOVYETLER BİRLİĞİ KURULUŞU SONRASI
ÖZBEKİSTAN OKUL ÖNCESİ EĞİTİMİ
POLİTİKALARINDA İDEOLOJİ (1924-1934)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

IRODA ORİPOVA

DANIŞMAN: DOÇ. DR. MÜGE ŞEN

**ANKARA
AĞUSTOS, 2025**

Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğüne,

Iroda Oripova isimli öğrenci tarafından hazırlanan “Sovyetler Birliği Kuruluşu Sonrası Özbekistan Okul Öncesi Eğitimi Politikalarında İdeoloji (1924-1934)” başlıklı bu çalışma, Temel Eğitim Anabilim Dalı / Okul Öncesi Eğitimi Programı’nda jüri üyelerince oy birliği ile **Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

	Jüri Üyeleri	İmza
Başkan	Dr. Öğr. Üyesi Ayşegül Ergül	
Üye	Doç. Dr. Müge Şen (Danışman)	
Üye	Doç. Dr. Gökçe Karaman Benli	

ONAY

Bu tez Ankara Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Öğretim Yönetmeliği’nin ilgili maddeleri uyarınca jüri üyeleri tarafından .../.../..... tarihinde, Enstitü Yönetim Kurulu tarafından .../.... /20... tarihinde kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Mehmet İkbal Yetişir

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BİLDİRİMİ

Tez içindeki bütün bilgileri akademik yazım kurallarına uygun biçimde raporlaştırdığımı ve bunları etik ilkelere (atıfta bulunulan tüm yapılara kaynaklarda yer verilmesi, tezde kullanılan bilgi ve belgelere resmi yollarla ulaşılması ve bunların aslı bozulmadan kullanılması vb.) uygun olarak elde ettiğimi ve sunduğumu bildiririm.

Iroda Oripova

ÖZET

SOVYETLER BİRLİĞİ KURULUŞU SONRASI ÖZBEKİSTAN OKUL ÖNCESİ EĞİTİMİ POLİTİKALARINDA İDEOLOJİ (1924-1934)

ORİPOVA, Iroda

Yüksek Lisans Tezi, Okul Öncesi Eğitimi Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Müge ŞEN

Ağustos, 2025, ix + 94 sayfa

Sovyetler Birliği'nde eğitim süreci yoğun ideolojik etkiler altında gerçekleşmiş olup, okul öncesi eğitimi alanı da bu ideolojik yapılanmaya bağlı olarak gelişmiştir. Bu araştırma, Özbekistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin kuruluşunu takip eden ilk on sene (1924-1934) boyunca ülkede yeni geliştirilen ve yürütülen okul öncesi eğitim politikalarının ideolojik boyutunu analiz etmeyi amaçlamaktadır. Tarihsel bağlamda yürütülen bu çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması olarak desenlenmiştir. Verilere Özbekistan Milli Arşivi kaynaklarından belge taraması yöntemiyle erişilmiştir. Araştırma, Sovyet ideolojisinin Özbekistan'daki okul öncesi eğitimi üzerindeki etkilerini ortaya koymakta; anaokullarında emek, dine karşı eğitim, proleter enternasyonalizm temaları bağlamında eğitim politikalarındaki ideolojiyi incelemektedir. Ayrıca, araştırma Türkistan coğrafyasının Sovyet hükümeti tarafından bölünmesinden önce, 20.yüzyılın başlarında bölgedeki okul öncesi eğitimi durumuna genel bir bakış açısı sunmaktadır. Araştırmanın bulguları, 1924-1934 yılları arasında Özbekistan'da okul öncesi eğitimiyle ilgili toplumsal anlayışlarda köklü bir dönüşümün yer aldığını ve tüm sistemin Sovyet yönetiminin ürettiği ideolojik altyapı temelinde inşa edildiğini ortaya koymuştur. Sovyet ideolojisinin okul öncesi eğitimi aracılığıyla ne ölçüde kurumsallaştığını tartışan bu çalışma, Sovyet iktidarının okul öncesi kurumlarını kendi ideolojisini yaymak ve “yeni Sovyet insanı” modelini benimsetmek amacıyla etkin bir şekilde kullandığı sonucuna varmıştır. Arşiv belgelerinin incelenmesine dayalı olarak gerçekleşen bu araştırma, Sovyet okul öncesi eğitimi politikalarının yerel düzeydeki gelişimine ışık tutmakta ve bu süreci ideolojik işlevselliği açısından tarihsel bağlam içerisinde değerlendirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sovyet ideolojisi, okul öncesi, eğitim politikası, doküman inceleme

ABSTRACT

THE IDEOLOGY IN PRESCHOOL EDUCATION POLICIES OF UZBEKISTAN AFTER THE ESTABLISHMENT OF THE SOVIET UNION (1924-1934)

ORIPOVA, Iroda

Master's Degree, Department of Preschool Education

Thesis Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Müge ŞEN

August, 2025, ix + 94 pages

The educational process in the Soviet Union was conducted under intense ideological influences, and the field of preschool education was developed in accordance with this ideological structure. This research aims to analyze the ideological dimension of the newly developed and implemented preschool education policies in Uzbekistan Soviet Socialist Republic during the first ten years (1924-1934) following its establishment. This study, conducted in a historical context, was designed as a case study from qualitative research methods. The data were collected through documentary analysis from the sources of the Uzbekistan National Archive. The research reveals the effects of Soviet ideology on preschool education in Uzbekistan; it examines the ideology in education policies in kindergartens within the context of labor, education against religion, and proletarian internationalism. In addition, the research provides a general perspective on the situation of preschool education in the region in the early 20th century, before the division of the Turkestan geography by the Soviet government. The findings of the study revealed that there was a radical transformation in the social perceptions regarding preschool education in Uzbekistan between 1924 and 1934 and that the entire system was built on the ideological infrastructure produced by the Soviet government. Discussing the extent to which the Soviet ideology was institutionalized through preschool education, this study concluded that the Soviet government effectively used preschool institutions to spread its own ideology and adopt a model of the “new Soviet man.” This study, based on the examination of archival documents, sheds light on the development of Soviet preschool education policies at the local level and evaluates this process in a historical context in terms of its ideological functionality.

Keywords: Soviet ideology, preschool, education policy, document analysis

ÖNSÖZ

Sovyetler Birliği'nin çöküşüyle birlikte Özbekistan'da yalnızca siyasal sınırlar değil, kimlikler ve değerler de yeniden şekillenmeye başladı. Bağımsızlığını 1991 senesinde ilan eden Özbekistan, Sovyet döneminden miras kalan yapılarla yüzleşirken aynı zamanda yeni bir toplumsal düzen yaratma sorumluluğuyla karşı karşıya kaldı. Bu tez, sadece akademik bir araştırma değil; aynı zamanda Özbek halkının geçmişi, toplumsal hafızası ve tarihimizin kırılma noktalarıyla yüzleşme çabamdır.

Özbekistan'da Sovyet rejiminin ilk dönemlerinde çocukluk ve okul öncesi eğitim politikaları üzerinden yeni bir toplum inşa etme çabası, bu tezde merceğe alınan temel meselelerden biri oldu. Okul öncesi eğitimi gibi ideolojik yönü yoğun alanların geçmişte nasıl biçimlendirildiğini anlamanın, bağımsız Özbekistan'ın güncel politikalarının değerlendirilmesinde önemli rol oynayacağına inanmaktayım. Türkiye'de yabancı uyruklu bir öğrenci olarak sürdürdüğüm yüksek lisans eğitimim ise bu araştırmaya yalnızca akademik değil, aynı zamanda kültürel bir derinlik de kattı. Ortak bir soya dayanan ancak farklı siyasi ve toplumsal tarihlerden geçmiş iki ülkenin deneyimlerini bir arada gözlemlemek, bana hem kendi geçmişimizi yeni bir gözle değerlendirme hem de kültürel benzerlikler ile farklılıkların toplumsal yapıları nasıl şekillendirdiğini anlama imkânı sundu.

Geçmişi bilimsel bir düzlemde anlamlandırmaya çalışan bir genç araştırmacı olarak bu süreci, aynı zamanda kişisel yolculuğumun da önemli bir parçası olarak görüyorum. Bu yolculukta akademisyen kimliğiyle bana ilham veren, yoğun çalışma temposuna rağmen desteğini ve ilgisini hiçbir zaman esirgemeyen, tez sürecinde detaylı ve yönlendirici geri bildirimleriyle beni motive eden değerli danışman hocam Sayın Doç. Dr. Müge Şen'e; yüksek lisans eğitimim sürecinde dersinden büyük keyif aldığım, bana çocuk edebiyatını sevdiren ve tez jürimde de yer alarak katkı sunan Sayın Doç. Dr. Gökçe Karaman Benli'ye; lisans eğitimim sırasında tanıma fırsatı bulduğum ve bana okul öncesi eğitimi alanını hem akademik hem de kişisel olarak keşfetmemde önemli bir rol oynayan Sayın Dr. Svetlana Pak'a; akademiye attığım ilk adımlarımda bana yol gösteren Sayın Dr. Iroda Azimova'ya; bu araştırmanın gerçekleşmesinde önemli katkıları bulunan Özbekistan Milli Arşivi (O'zbekiston Milliy Arxivi) çalışanlarına; hayatım boyunca gerek maddi gerek manevi destekleriyle varlıklarını hissettiren aileme, arkadaşlarıma ve emeği geçen, ancak burada ismini anmadığım herkese içten ve sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BİLDİRİMİ.....	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
KISALTMALAR.....	ix
BÖLÜM 1.....	1
GİRİŞ.....	1
Problem.....	1
Amaç.....	6
Önem	6
Sınırlılıklar.....	8
Tanımlar.....	8
BÖLÜM 2.....	10
KURAMSAL ÇERÇEVE.....	10
İdeolojinin Kuramsal Temelleri	10
Eğitim ve İdeoloji İlişkisi	13
Eğitimin İdeolojik Bir Alan Olarak Kuramsallaştırılması	13
Sovyet Eğitiminde İdeoloji.....	16
Sovyet Okul Öncesi Eğitim Kurumlarında İdeolojik Yapılanma	18
İlgili Çalışmalar: Sovyet Özbekistan’ında Okul Öncesi Eğitim Üzerine Alan Yazın Değerlendirmesi.....	20
BÖLÜM 3.....	24
YÖNTEM	24
Araştırmanın Modeli	24
Çalışma Belgesi	25
Verilerin Toplanması.....	25
Verilerin Çözümlemesi	26
Geçerlik ve Güvenirlik	27

Araştırmacının Rolü	28
BÖLÜM 4.....	29
BULGULAR VE YORUMLAR	29
Sovyet Öncesi Dönemde Türkistan’da Okul Öncesi Eğitimi	29
Sovyetler Birliği’nin Kuruluşu Sonrası Okul Öncesi Eğitim Sisteminin Kurumsallaşması	35
Okul Öncesi Kurumları Ağının Oluşumu ve Genişlemesi	36
Sovyet Özbekistan’ı Anaokullarında İdeolojik Yapılanma.....	41
Okul Öncesi Eğitiminde Emek Kavramı: Üretken Birey Yaratma Hedefi	44
Anaokullarında Dinsizleştirme Süreci: Dine Karşı Okul Öncesi Eğitimi	49
Küçük Yaşlarda Proleter Enternasyonalizm Eğitimi	51
ÖzSSC’de Okul Öncesi Öğretmen Eğitimi	54
Öğretmen Yetiştirme Sürecinde İdeoloji	54
Okul Öncesi Eğitim Konferansları: Okul Öncesi Politika Üretim Aracı.....	59
BÖLÜM 5.....	62
SONUÇLAR VE ÖNERİLER.....	62
Sonuçlar.....	62
Öneriler	66
KAYNAKÇA.....	68
Arşiv Kaynakları	74
EKLER	76
EK 1. Etik Kurul Onayı	77
EK 2. Arşiv Belgelerinin Başlıklarının Türkçe Karşılıkları	78
EK 3. Özbekistan Milli Arşivi Araştırma İzni	82
BENZERLİK BİLDİRİMİ	83
ÖZGEÇMİŞ.....	84

KISALTMALAR

ÖzSSC	Özbekistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti
SSC	Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
O'MA	O'zbekiston Milliy Arxivi (Özbekistan Milli Arşivi)
DİA	Devletin İdeolojik Aygıtı

BÖLÜM 1

GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın problemi, amacı, önemi, sınırlılıkları ve kavramların tanımlarına yer verilmiştir.

Problem

Özbekistan Cumhuriyeti, Orta Asya coğrafyasının ve tarihsel olarak “Türkistan” adıyla bilinen; Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan, Tacikistan ve kuzey Afganistan’ı da içine alan geniş bir bölgenin merkezinde yer almaktadır. Modern Özbekistan’ın tarihi, 19. yüzyılda Rus İmparatorluğu’nun Orta Asya’daki sınırlarını genişletmesiyle şekillenmeye başlamıştır. O dönemde Buhara Emirliği, Hive Hanlığı ve Hokand Hanlığı, bölgede siyasi özerkliklerini korumakta; özellikle Semerkant, Buhara ve Hive kentleri önemli kültür merkezleri olarak bilinmekteydi. Ancak, 1865 yılında Taşkent, ardından Hive ve Buhara’nın Rus işgaline uğramasıyla bölge, “Türkistan Genel Valiliği” adı altında Rus kolonisi haline gelmiştir. Orta Asya hanlıklarının fethi Rus kuvvetlerinin teknolojik ve örgütsel üstünlüğünden dolayı hızla gerçekleşmiştir (Khalid, 1998). Böylece, bölgede Rus etkisinin yayılması 19.yüzyılın ortalarına denk gelmekte olup, modern Özbekistan toprakları on yıllar boyunca Rus İmparatorluğu’nun sömürgesi olarak varlığını sürdürmüştür.

Ancak Rus İmparatorluğu hükümeti yerel yaşam kurallarına radikal şekilde müdahale etmeyen bir siyasi rejimi benimsemiştir. Rus sömürgecileri, kültürel anlamda çok geride olduğunu düşündükleri yerel halktan kendilerini izole ederek Batılaşmış yaşam tarzına uygun bir hayat sürmüşlerdir. Buna örnek olarak, Rus İmparatorluğu döneminde Türkistan’ı yöneten General Kaufmann’ın Taşkent’in “Rus kısmında” Rus kültürüyle beslenen modern bir başkent inşası yönündeki yoğun çabaları gösterilebilir (Sahadeo, 2007).

Rus İmparatorluğu döneminde Türkistan’da Batı odaklı propagandanın belirli ölçüde varlığı inkâr edilmemektedir. Ancak, yeni değerlerin teşvik edilme şeklinin Sovyet döneminde olduğundan çok daha esnek olduğu da açıktır. Eğitim alanı dikkate

alındığında, Türkistan bölgesi Rus İmparatorluğu döneminde farklı siyasi ve sosyal yapılara sahip okulları aynı çatı altında barındırmaktaydı. Dini eğitimi öne süren medreselerle, Ceditçilik hareketinin¹ meyvesi olan, müfredatında dini bilgilerin yanı sıra coğrafya ve hesap gibi modern eğitim öğelerini de birleştiren Türkistan Cedit okulları (Murtazayeva, 2005) ve Rus hükümetinin kendi modeline uygun Rus-*Tuzem* [yerli] okulları aynı anda topluma hizmet vermektedir. Ancak Rus İmparatorluğu hükümetinin Rus-*Tuzem* okulları aracılığıyla uygulamak ve teşvik etmek istediği yeni eğitim politikaları kendi muhafazakâr yaşam tarzını korumaya çalışan toplum tarafından rağbet görmemiş; Rus hükümeti de kendi değerlerini dayatmak konusunda yoğun bir çaba göstermemiştir (Gür, 2020).

Kontrolü altındaki ülke toplumlarına nispeten bağımsızlık tanıyan Rus İmparatorluğu'na Rusya'da meydana gelen Bolşevizm hareketi son vermiştir. Vladimir İlyiç Ulyanov, bilinen adıyla Lenin liderliği altında, büyüyen kapitalizme karşı ortaya çıkan bu yeni eğilim, 1917 senesinde Ekim Devrimine yol açmış; Rus İmparatorluğu çökmüş ve Rusya uzun süreliğine iç savaşla baş başa kalmıştır. Lenin'in iktidara geldikten sonra kurduğu yeni Sovyet rejimi ve hükümet, daha önce var olan hiçbir modele benzememekteydi. Sovyetler tarafından temsil edilen popüler özyönetim maskesinin ardında, Parti adı verilen özel bir organ aracılığıyla emekçi sınıfın haklarının savunulduğu iddia edilerek çok sert bir diktatörlük yürütülmeye başlanmıştır (Pipes, 1995).

Ekim Devrimi, Rusya İmparatorluğu'na kaos getirmesinin yanı sıra, tüm Türkistan'a da kıtlık ve farklı gruplar arasında son bulmayan isyanlar getirmiştir (Keller, 2001). Ancak bölgesel kargaşalar ve Rusya'nın kendi sınırları içerisinde yaşadığı zorluklar bile, Sovyet iktidarının kendi yayılmacı siyasetini yürüterek Türkistan topraklarını Birliğe katmasına engel olamamıştır. Özbekistan toprakları, 1924'ten itibaren Sovyet hükümetinin belirlediği sınırlar içerisinde "*Özbekistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti (ÖzSSC)*" ismiyle hayatını sürdürmeye başlamıştır. Ekim Devriminin ilk senelerinde başlayıp 1934 yılına kadar süren ve "ulusal kurtuluş hareketleri" (Jo'rayev ve Karimov, 2011) olarak bilinen birçok çatışma ve ayaklanmalar, kendini sosyalist devlet kurmaya adanmış Sovyet rejiminin bölgede yerleşmesini önleyememiştir. Sovyetler Birliği, Lenin'in vefat etmesinin ardından, Lev Davidoviç Bronştayn ya da yaygın bilinen adıyla Troçki başta olmak üzere birkaç aday arasında oldukça karmaşık bir şekilde gerçekleşen iktidar mücadelesinin sonucunda liderliği 1929 yılında üstlenen ve 1953

¹ 19. Yüzyılın sonlarında Türkistan'da ortaya çıkan ve 1917 Devriminden sonra sosyalist diktatörlüğün kurulmasına kadar devam eden sosyal, siyasi ve eğitimsel bir harekettir (Qosimov, 2002, s. 6)

yılına kadar iktidarda kalan Yosif Visaryonoviç (Cuğaşvili) Stalin döneminde daha da katı kurallara maruz kalmıştır. Stalin'in iktidara gelmesiyle ilgili en ilginç ayrıntılardan biri, Lenin'in Gürcü asıllı yoldaşını fazla kaba bulması ve böyle bir görev için "yoldaşlara karşı daha sabırlı, daha hoşgörülü, daha kibar ve daha dikkatli" bir bireyin seçilmesi gerektiğini söylemesiydi (Lenin, 1970). Kendisine karşı çıkanları olağanüstü bir sertlikle cezalandıran Stalin ise, "basına, sanata, edebiyata, tarihe ve bilime katı ve tek sesli bir Ortodoksluğun dayatılması, her türlü eleştirel düşüncenin baskıyla susturulması" politikasıyla dünyada tanınan bir siyaset yürütecekti (Carr, 2020).

Manley'e (2009) göre, Bolşevikler 1917'de iktidarı ele geçirdiklerinde, Rus İmparatorluk geçmişinden kesin bir kopuşu gerçekleştirmeye ve hem devleti hem de toplumu yeniden yaratmaya çalışmışlardı. Sovyet rejimini, Rus İmparatorluğu ve tarihte yer alan diğer sömürgecilik uygulamalarından farklı kılan özellik, yalnızca ülkeleri değil, aynı zamanda onların dillerini, değerlerini ve ulusal tarihlerini yeniden yaratma çabasında bulunmasıydı (Roy, 2000). Özbekistan SSC topraklarında Sovyet ideolojisini yayma isteği, gerek Sovyet tarzı eğitim, gerek kamu sağlığı, gerekse yeni binaların inşası söz konusu olduğunda, Özbek toplumunu "modernleştirmek", "medenileştirmek" ve "özgürleştirmek" suretiyle onları mutlu bir Sovyet geleceğine doğru yönlendirme amacı taşımaktaydı (Stronski, 2010). Bir zamanlar Rus İmparatorluğu'nun geri kalmış sömürgelerinden biri olan Özbekistan'ın, Lenin ve Stalin'in yürüttüğü ulusal politika sayesinde ileri seviyede sosyalist bir kültüre sahip ülkeye dönüştüğü aşağıdaki biçimde iddia edilmektedir (Dodonov, 1959).

"Ekim Devrimi'nden bu yana Orta Asya halkları ulusal kurtuluşa, eşitliğe kavuşmuş; sömürge halklar olmaktan çıkmış, feodal ve ulusal-sömürgeci baskının boyunduruğunu üzerlerinden atmışlardır. Ancak bu yeterli değildir. Sosyalist düzenin tüm nimetlerinden faydalanabilmek için gerçek olanakların yaratılması gerekmektedir. Geçmişten miras kalan ekonomik, siyasi ve kültürel geri kalmışlık ortadan kaldırılmalıdır" (Dodonov, 1959, s. 437).

Toplumlar üzerinde yaşanmış en ilginç siyasi deneyimlerden olan Sovyetler Birliği'nin kuruluşu ve yeni rejimin ilerde 15 farklı ülke çapında şiddetle kök salması, Özbek halkının günlük yaşamının en ufak parçasına kadar etkili olmuştur. Bu etki, aile yapısının, örf-adetlerin, dini değerlerin birden ve temelinden değişmesinin yanı sıra, Sovyet Özbekistan'ında çocukluk ve okul öncesi eğitimi kavramlarının da yeni ideolojik anlamlarla tanımlanmasına yol açmıştır.

Platon, Rousseau ve Napoleon, siyasi eğitim konusunu, her toplumun siyasi sadakat de dahil olmak üzere kendi değerlerini ve inançlarını yayma ihtiyacı olarak tanımlamışlardır (Coles, 1986). Moss'un (2007) öne sürdüğü gibi, okul öncesi eğitimi kurumları her zaman siyasi uygulamalara maruz kalma potansiyeline sahiptir. Bu ortamlardaki yaşam, yetişkinleri ve çocukları farklı zihniyetlere, fikirlere, görüşlere, isteklere ve eylem kapasitelerine sahip özneler olarak dahil eden çeşitli siyasi boyutları içerir (Millei ve Kallio, 2016). Böylece çocuklara, doğru olduğuna inanılan belirli siyasi kültürler, ilkeler ve değerler tanıtılır (Millei ve Imre, 2015). Buna örnek olarak, Nazi Almanyası'nın özel olarak tasarladığı, Hitler'in portresini ve gamalı haç bayrağını göze çarpan bir yere asan ve Hitler selamını uygulayan anaokulları gösterilebilir (Pine, 2010). Bolşevikler de Devrim sonrası yeni bir yaşam tarzı kurmanın sadece taze ideolojiyle büyüyen çocuklarla mümkün olacağına inanmaktaydılar. Hükümet sadece çocukları eğitmeyi değil, aynı zamanda ailenin rolünü yeniden belirlemeyi, kadını özgürleştirmeyi, modern kültürel değerleri yaymayı ve bilgi düzeyi yeterli görülmeyen toplumla mücadele etmeyi planlamaktaydı. Bu ihtiyaçlardan yola çıkarak, okul öncesi eğitimi içeriğini toplumun yeni sosyal düzenine en uyumlu hale getirileceği iddia edilmektedir.

Yeni eğitim inşasının temel amacı, komünist fikirlerin gençlerin zihnine derin ve kalıcı bir şekilde yerleştirilmesi, genç neslin onlara bağlılık ruhuyla eğitilmesiydi. Bu amaçla Türkistan'da tüm eski yöntemleri izleyen okulların faaliyeti durdurulmuş, milli ruhla hazırlanan ders kitapları yasaklanmış ve eğitim sektörünün yönetimi tamamen Merkeze² devredilmiştir. Artık eğitim ve öğretim süreci yalnızca Moskova'da hazırlanan programlar, ders kitapları ve yönergeler temelinde yürütülmeye başlanmıştır (Usmanov ve Sadikov, 2011). Bu kapsamda yapılan değişikliklerle okul öncesi eğitimin içeriği de Devrim öncesi öğretim anlayışının tamamen reddedilmesinden, eğitim bağlamında ateizm, kolektivizm ve enternasyonalizm gibi yeni kavramların kullanılmasına doğru evrilmiştir. Sovyet vatanseverlik eğitiminin içeriği katı ideolojik prizmayla belirlenmiş; okul öncesi çocukların vatanseverlik eğitimi süreci ise parti ve hükümet organları tarafından sürekli denetim altında tutulmuştur (Demkovich ve Rachkovskaya, 2023). Sovyet çocuğunun proleter eğitimden geçirilerek sınıf bilinciyle büyümesi, burjuvazinin başarısızlığa yol açan düzensiz eğitim yaklaşımlarından uzak durmasını gerekli kılmıştır (Benjamin, 2001).

² Sovyetler Birliği'nin başkenti – Moskova (y.n.).

1924-1934 dönemi incelenirken, ülkede kadın haklarıyla ilgili yürütülen siyasetin ve bu sürecin şiddetli sanayileşme hamleleriyle beraber ortaya çıkardığı toplumsal dönüşümün göz ardı edilmemesi gerekmektedir. İktidara gelen Bolşevikler, kadınların eşitliği ve özgürleşmesiyle ilgili, Avrupa'daki birçok kapitalist ülkenin henüz benimsemediği, kadınları ev içi yüklerden kurtarmayı amaçlayan; kreşler, ücretli doğum izni, emzirme molaları ve çocuk yemek programlarını içeren geniş kapsamlı sosyal yasaları geçirmeyi hedeflemişlerdir (Goldman, 2002). 1920'lerin sonuna doğru, ilk beş yıllık kalkınma planının yayımlandığı dönemde, kadın işçilerin sosyalist inşaya sağlayabilecekleri katkıyı göz önünde bulundurarak, ekonominin hemen hemen tüm sektörlerinde onların emeğine olan talebin artması (Ilic, 1994) okul öncesi eğitim kurumlarının faaliyetleriyle de ilişkilendirilmiştir. Kadının toplumdaki rolü sadece ekonomik koşullara dayanarak değil, aynı zamanda ideolojik açıdan da şekillendirilmiştir. Artık kendini “kocasına bağlı bir statüyle değil, ev dışındaki işi ve faaliyetiyle” tanımlayan Sovyet kadınları, ev işlerinden uzak durmanın yanı sıra, çocuk yetiştirmeyi de aile sorumluluğundan ziyade toplumun bir yükümlülüğü olarak görüyorlardı. Zira kadının evine ve ailesine öncelik vermesi, olumsuz bir “burjuva” etiketi taşımaktaydı (Fitzpatrick, 2000).

Yaklaşık 70 senelik bir sosyalist geçmişi olan Özbekistan, Sovyetler Birliği'nin dağılışı sonrası 1991 senesinde bağımsızlığını kazanmıştır. Orta Asya bölgesinin merkezinde konumlanan, Ekim Devriminden önce Türkistan coğrafyasının bir kısmı olarak bilinen, 1924 senesinden itibaren ise Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti (SSC) etiketini taşıyan bu ülke yakın tarihte keskin ve kapsamlı dönüşümlere şahitlik etmiştir. Bu doğrultuda çalışmanın problem durumunu, Sovyetler Birliği kuruluşu sonrası Özbekistan okul öncesi eğitimi politikalarında ideolojinin rolü oluşturmaktadır. Araştırma özel olarak ÖzSSC kuruluşunun ilk on yılı olan 1924-1934 senelerini kapsamakta ve Lenin liderliğinde başlayan sonradan Stalin tarafından yürütülen siyasetin okul öncesi eğitim üzerindeki etkilerine yoğunlaşmaktadır. Sovyet rejiminin okul öncesi eğitimi alanındaki görüşleri ve girişimleri analiz edilerek, hükümetin Özbek toplumunun en genç kesimi olan okul öncesi dönemi çocuklarına yönelik uygulanan eğitim politikaları üzerinde ekonomik, sosyal ve kültürel düzen için hangi bilgi ve yöntemleri nasıl kullandığı üzerine odaklanmaktadır.

Amaç

Çalışmanın genel amacı Sovyetler Birliği kuruluşu sonrası (1924-1934) ÖzSSC'nin okul öncesi eğitim politikalarında ideolojinin rolünü belirlemek ve analiz etmektir. Bu doğrultuda alana ilişkin belgelere yansımış ideolojik unsurlar incelenmiştir. Bu ana amaç bağlamında aşağıda belirtilen alt amaçlara da yanıt aranmıştır:

1. Özbekistan SSC'de Marksist-Leninist ilkelerin eğitim sürecine hangi ölçüde yansıdığını ve özellikle okul öncesi eğitimi yapısını şekillendirmekteki rolünü incelemek.
2. Sovyetler hükümeti tarafından gerçekleştirilen katı ideolojik dönüşümlerin Özbekistan'daki okul öncesi eğitimi politikalarını nasıl etkilediğini tespit etmek.
3. Sovyetler hükümetinin okul öncesi eğitimi vesilesiyle Özbek çocuklarının siyasi, kültürel ve sosyal kimliklerini nasıl inşa ettiğinin açıklamak.
4. Özbek halkının kültürü, dili ve toplumsal yapısının Sovyetler Birliği okul öncesi eğitim politikalarıyla kesiştiği noktaları tespit etmek, yerel örf-adetler ve yeni eğitim uygulamaları arasındaki farkları yorumlamak.
5. Spesifik dönem ve coğrafyada Sovyet okul öncesi eğitimi politikalarının yapılandırılması ve işlevini inceleyerek Özbekistan'daki Sovyet eğitimi tarih yazımındaki boşluklara katkıda bulunmak.

Önem

Araştırma Özbekistan SSC kuruluşunda büyük önem taşıyan ilk on yıla odaklanarak Sovyetler hükümetinin ideolojik baskıları altında gelişen yeni toplumsal yaşamı incelediği için önemlidir. Araştırma Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'nin Türkistan coğrafyasına yayılmasından sonraki ilk döneme vurgu yaparak, Marksizm-Leninizm gibi siyasi ideolojilerin ve Sovyetler hükümeti tarafından gerçekleştirilen katı ideolojik dönüşümlerin, özellikle yeni oluşan bir Orta Asya cumhuriyeti olan – Özbekistan'da – eğitim çerçevelerine nasıl yansıdığını anlamaya hizmet etmektedir. Bu araştırma, Özbekistan'ın ilk resmi okul öncesi eğitim sistemindeki Sovyet ideolojisinin çocukların kimliklerini şekillendirmedeki payını analiz ederek Özbekistan'ın eğitim tarihinin taşıdığı uzun vadeli etkileri anlamaya katkıda bulunmak

açısından da kıymetlidir. Araştırma SSCB'nin tasarladığı yaşam tarzına uyum sağlaması güç olan farklı kültürel kimliklere sahip bir bölgedeki olaylar dizisini ele alırken, hükümetin eğitimi nasıl standartlaştırmaya çalıştığına dair yeni bakış açıları sunmayı da hedeflemektedir. Çalışmanın arşivsel yapısının, orijinal ve yeterince araştırılmamış kaynaklar sunarak Sovyet okul öncesi eğitimi politikalarına yeni bir perspektiften ışık tutması nedeniyle, araştırmaya değer katması planlanmıştır.

Araştırma sonuçları toplumlardaki siyasi güç kavramını daha geniş çerçevede içerisinde gözlemlemeye ve çocukluğun bu koşullar altında nasıl gelişip, yeşerip, gerçekleşebileceğini, Sovyet siyasi rejimi tarafından teşvik edilen toplumsal normların yaratılışını ve dönüşümünü değerlendirme imkanını sunmayı da amaçlamaktadır. Bu araştırma tarihte belirli bir grup insanın ender çocukluk deneyiminin, aynı toplumun modern çocukluk anlayışı üzerindeki kalıcı etkisi ve katkısını inceleyebilmek açısından da önem taşımaktadır. Bu araştırma, Özbekistan SSC anaokullarında müfredat içeriğine yansıyan ve iktidar tarafından doğrudan dayatılan Sovyet ideolojisini incelemekle birlikte, aynı dönemdeki öğretmen eğitimlerine de ışık tutarak ideolojik eğitimin yalnızca çocuklar üzerinde değil, yetişkinler üzerinde de nasıl etki bıraktığını ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Diğer yandan bu araştırma Sovyet eğitiminin incelenmesindeki tarihsel boşlukları kapatmaya yardımcı olmaya da hizmet etmektedir. Ulusal ve uluslararası alan yazın incelendiğinde şimdiye kadar Özbekistan SSC döneminde okul öncesi eğitim politikalarının kuruluş aşamaları araştırmalarda kapsamlı şekilde ele alınmadığı görülmüş, özellikle meselenin ideolojik boyutu üzerinde araştırma yapılmadığı belirlenmiştir. Araştırmanın, yazılı kanıt niteliği taşıyan arşiv belgelerinin incelenmesi açısından da özgünlük taşıdığı düşünülmektedir. Ayrıca, bölgedeki okul öncesi sistemini geliştirmek amacıyla gerçekleştirilen ilk düzenli girişimleri betimlemek için çeşitli kaynakları — resmî karar ve kararnameleri, öğretmen yetiştirme kurslarının müfredatlarını, Özbekistan SSC'de Sovyet eğitiminin şekillenmesinde kilit rol oynayan etkili isimlerin sunum ve konuşmalarını, yetkililerin raporlarını — incelemek de araştırmanın orijinalliğine ve önemine katkı sunan ayrıntılar olarak değerlendirilebilir.

Sınırlılıklar

Bu araştırma;

- Özbekistan SSC okul öncesi politikalarının geliştirilmesindeki Sovyet ideolojisinin payını analiz etmek amacıyla Özbekistan Milli Arşivi'nde erişilen ve incelenen birincil belgelerle sınırlıdır.
- Özbekistan SSC'nin temelini oluşturduğu 1924-1934 arası ilk on yıllık dönem ile sınırlıdır.

Tanımlar

Bolşevizm. Çoğunluk anlamına gelen, 1903 Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi içinde ortaya çıkan radikal bir komünist grubun siyasi teorisi ve pratiği (Oxford Univeristy Press, 2018).

Burjuvazi. Burjuva sınıfı büyük kapitalistlerden küçük esnafa ve ekonomik gücünü paraya dayandıran serbest meslek sahiplerine ve onların hizmetinde bulunan bürokrasi kadrosuna kadar çok çeşitli insan gruplarını kapsamaktadır. Burjuvazi deyiminin Marksist tanımı ilk defa Friedrich Engels tarafından Komünist Manifesto kitabının 1888 tarihli İngilizce baskısında dipnot olarak verilmiştir. Bu dipnota göre: “Burjuvazi sosyal üretim araçları sahibi ve ücretli emek çalıştıran çağdaş anamalcılar kastedilmektedir” (Hançerlioğlu, 1976a).

Enternasyonalizm. Uluslararasııcılığı ifade eden enternasyonalizm, Marksist anlamda proletarya enternasyonalizmini – emekçi sınıfın uluslararası dayanışmasını – ifade etmektedir (Hançerlioğlu, 1976b).

İdeoloji. Bir sosyal grubun dünyayı anlamlandırmasını sağlayan kapsamlı fikirler dizisi (Oxford Univeristy Press, 2018) .

Komünizm. Özel mülkiyetin ortadan kaldırıldığı, üretim ve geçim araçlarının topluluğa ait olduğu sınıfsız, sosyalist bir toplumun kurulmasını amaçlayan sınıf çatışması ve devrimci mücadele süreci (Oxford Univeristy Press, 2018).

Kolektivizm. Kolektif grubun çıkarlarını bireysel özerklik ve haklardan üstün tutan politik ve sosyal felsefe (Oxford Univeristy Press, 2018).

Kolhoz. Sovyetler Birliği'nin tarım politikasının temelini oluşturan kolektif çiftlik (Hançerlioğlu, 1976c).

Marksist pedagoji. Marksist teoriye dayanan ve toplumsal eşitsizliklere karşı mücadele vermekte eğitimin önemine odaklanan bir eğitim yaklaşımıdır. Okulu ideolojik bir savaş meydanı olarak kabul etmekte ve öğrencileri zalimlere karşı kolektif eleştirel eylemlerde bulunmalarını teşvik etmektedir (McLaren, 2014).

Marksizm-Leninizm. Marksist sınıf mücadelesi ilkeleri, tarihsel materyalizm ve kapitalizmin eleştirisi üzerine inşa edilen, aynı zamanda Leninist Devrimci strateji teorilerini de içeren siyasi ideoloji ve sosyo-ekonomik teori (Baeley, 1999).

Proletarya. Emekçi sınıfının en yaygın tanımı. Engels'e göre proletarya hiçbir üretim aracına sahip olmadığı için kendi emeğini satmak zorunda kalan modern emekçi sınıfının adıdır (Hançerlioğlu, 1976d).

Sosyalizm. İlk 1803 senesinde İtalya'da, 1822 senesinde İngiltere'de ve daha sonra 1831 yılında Fransa'da kullanılmış olan, insanın insan tarafından sömürülmediği toplum düzeni olarak kabul edilen kavram (Hançerlioğlu, 1976e).

BÖLÜM 2

KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde, araştırmanın kuramsal çerçevesi ilgili alan yazına dayalı olarak oluşturulmuştur. Araştırma problemini daha sağlam bir zeminde ortaya koymak amacıyla; ideoloji kavramının kuramsal temelleri, ideoloji ile eğitim arasındaki ilişki bağlamında önce Sovyet eğitim sisteminde ideolojinin yeri, ardından Sovyet okul öncesi eğitim kurumlarının ideolojik yapılanması ele alınmıştır. Kuramsal çerçeve, Özbekistan’da Sovyet dönemi okul öncesi eğitimi üzerine yapılmış araştırmaların özetiyle tamamlanmıştır.

İdeolojinin Kuramsal Temelleri

Geuss’e (2002) göre, ideoloji kavramı farklı kuramcılar tarafından farklı sorulara yanıt ararken geliştirildiği için, çeşitli tanım ve kullanım biçimlerine sahiptir. Bu bölümde, geniş bir yorum yelpazesine açık olan ideoloji kavramı; Marx, Althusser ve Gramsci olmak üzere üç farklı kuramcının yaklaşımları doğrultusunda kısaca ele alınacaktır. Bu üç kuramcının özellikle seçilme nedeni, ideolojiyi bu çalışma bağlamında yalnızca bir fikirler bütünü olarak değil, aynı zamanda devletin toplumsal yapıyı dönüştürme araçlarından biri olarak tanımlama gerekliliğindendir. Erken dönem Özbekistan SSC okul öncesi eğitim politikalarını anlamak çok katmanlı bir analiz gerektirdiğinden, Marx’ın ekonomik temelli ideoloji anlayışı, Althusser’in devletin ideolojik aygıtları kuramı ve Gramsci’nin hegemonya kavramı, araştırmanın kuramsal çerçevesine katkı sağlayacaktır.

Marx’ın ideoloji kavramını “kötüleyici” ve eleştirel bir bakış açısından yola çıkarak yorumladığı bilinmektedir (McLellan, 2009). Ona göre, her tür toplumsal düşüncüyü ideoloji olarak tanımlamak doğru değildir; bir düşüncenin ideolojik olarak nitelendirilebilmesi için, o düşüncenin insanların sınırlı maddi pratikleri ve toplumsal ilişkiler arasındaki çelişkileri fark etmelerini engelleyen bir özelliğe sahip olması gerekir. Bu eleştirel tutum, ideolojinin kesinlikle egemen sınıfın çıkarlarına hizmet eden bir düşünce yapısı olarak yorumlanmasına yol açmaktadır. Kısacası, ideolojik olarak kabul

edilen düşünceler, toplumdaki maddi koşullar içinde gerçekleşen çelişkileri görünmez kılarak, bu koşulları değiştirmeyi amaçlayan kesimlerin gerçek durumu algılamasını engeller ve böylece toplumun egemen sınıflarının çıkarlarını korumaya hizmet eder (Sancar, 2014). Marx'ın bu tür ideoloji tanımı, sıklıkla “yanlış bilinç” veya “yanıltıcı inançlar” kavramlarıyla da açıklanmaktadır. Bu bağlamda ideolojiler, “yanlış bilinç” şekilleri olarak, kalıplaşmış ve sorgulanmayan yapıları meşrulaştırmak ve işçi sınıfının toplumdaki gerçek konumunu gizlemek amacıyla egemen kesim tarafından sürdürülür (Van Dijk vd, 2003). Bu doğrultuda ideolojik düşünceler, toplumsal çelişkileri görünmez kılarak insanların bilinçlerinden sakladıkları (Sancar, 2014) için yanıltıcı olarak nitelendirilmektedir. Bu noktada belirtilmelidir ki, bu çalışmada incelenen Sovyetler Birliği ideolojisi de Marksist kuramlardan esinlenmiş ve işçi sınıfın çıkarlarını savunma iddiasıyla ortaya çıkmıştır.

Althusser'in özgün tanımına göre ise ideoloji, toplumsal yaşamın kaçınılmaz ve doğal bir unsuru olarak ortaya çıkar; ancak bu, gerçekliğin doğrudan bir yansıması değil, bireylerin bu olayı algılama ve anlamlandırma biçimidir (Sancar, 2014). Althusser ideolojinin sınırlarını net biçimde çizmenin zor olduğunu ifade eder, çünkü ideoloji dışında gerçekleşiyor gibi görünen olaylar, aslında ideolojinin içinde meydana gelir. Başka bir ifadeyle, ideolojiye içkin olan olgular, dışarıdan bağımsızmış gibi sunulur ve bu durumun en dikkat çekici yönlerinden biri, bireylerin ideolojiye dahil olduklarını fark etmeyerek kendilerini onun dışında zannetmeleridir. Gerçekte ise, ideolojinin bu şekilde görünmez hale gelmesi ya da görmezden gelinmesi, ideolojinin işleyişinin bir sonucudur. (Althusser, 2014). İdeolojiyi anlamak için onun tarihsel gelişiminden ziyade, insan zihninin işleyiş biçimine odaklanmak gerekir. Tarihsel bağlam, ideolojinin içeriğini etkileyebilir; ancak ideolojinin nasıl işlediğini belirleyen şey, tarihsel koşullar değil, zihinsel yapıların sürekliliğidir (Althusser, 1989).

Althusser'e göre devlet altyapı ve üstyapıdan oluşmaktadır ve ekonomik temel olarak nitelendiren altyapıda olup bitenler, hukuki-siyasi ve ideolojik üstyapılarda gerçekleşenleri belirlemektedir (Althusser, 1989). Althusser egemen sınıfın, iktidarını yalnızca doğrudan uyguladığı baskıyla değil, aynı zamanda ideolojik aygıtlar aracılığıyla ve bu aygıtların dayandığı ideolojik baskı yoluyla da devam ettirdiğini savunmaktadır. Althusser, devlet aygıtlarını öncelikle baskıcı ve ideolojik olmak üzere iki ana kategoriye ayırmakta ve her iki grubun kendi içinde farklı türlerine dikkat çekmektedir. Örneğin, tamamen kamusal alanda yer alan polis, ordu ve mahkeme baskıcı aygıtlar arasında sayılırken; dini, siyasal, kültürel kurumlar ve okullar ise hem kamusal hem de özel alanda

bulunabilen ideolojik aygıtlar olarak sınıflandırılmaktadır. Devletin İdeolojik Aygıtları (DİA)'nın temel işlevi, mevcut toplumsal ilişkilerin devamlılığını sağlamaktır ve her aygıt bu amaca kendi özgün yöntemleriyle hizmet eder. Örneğin, siyasal ideolojik aygıt bireyleri devletin siyasal ideolojisiyle uyumlu hale getirirken, iletişim aygıtı egemen ideolojiyi toplumun geneline yayar (Özbek, 2000). Ancak bu aygıtların hangi alanda konumlandığı ikincil öneme sahiptir; zira her iki grup da hem ideoloji hem de baskı yoluyla işler (Güngör, 2001). Bu çalışma kapsamında ele alınan okul öncesi eğitim kurumlarının DİA olarak nitelendirilmesi dikkate alındığında, analiz edilen verilerin ideolojik içeriği çok daha derinlemesine anlamlandırılabilir. Bu bakış açısı, Sovyetler Birliği'nin okul öncesi kurumlarını kendi ideolojisini yaymak, meşrulaştırmak ve dayatmak amacıyla kullanıp kullanmadığını sorgulamak için önemli bir çerçeve sunmaktadır.

Yazılarında ideolojiden ziyade hegemonya kavramına odaklanan Gramsci ise, hegemonyayı, toplumdaki egemen sınıfın kendisine karşı olan gruplar üzerinde zorunlu olarak uyguladığı baskı biçimi olarak tanımlamaktadır (Gramsci, 2014). Ancak Gramsci, hegemonya kelimesini, yöneten gücün yönetilenlerin rızasını alma biçimi anlamında da açıklamaktadır ve zaman zaman hem “rıza” hem de “baskı” sözcüklerinin benzer işlevler taşıyabileceğini de ifade etmektedir. Zorla dayatıldığı açık olan ideolojiden hegemonyayı ayıran esas fark, hegemonyanın egemen sınıfın kendi iktidarı için gerekli rızayı ideolojik araçlarla gizlice sağlayabilmesidir. Halk, bu sayede kendi kendini yönettiğine inanır ve egemen sınıfın çıkarları için kurulan düzeni sorgulamadan hayata devam eder (Eagleton, 1996). Hegemonya, toplumun iktisadi, siyasi, kültürel ve ideolojik alanlarında baskınlık yaratarak, tüm topluma yayılan bir iktidar yapısı halini alır ve toplumdaki tüm boyun eğme ve hükmetme ilişkilerini kuran, sürdüren ya da bunları yok eden bir güce dönüşür (Van Dijk vd, 2003). Sovyetler Birliği'nin tek partisi olan Komünist Parti'nin yürüttüğü siyaset bir hegemonya meselesi olarak değerlendirildiğinde, bu çalışmada analiz edilen okul öncesi eğitimi politikalarındaki ideolojik unsurları anlamak daha da kolaylaşmaktadır. Çünkü Sovyet hegemonyası, çocuklara okul öncesi kurumları aracılığıyla küçük yaşlardan itibaren belirli değerlere bağlılık aşılayarak, bu durumu uzun vadede doğal ve sorgulanmaz bir süreç haline getirmeyi amaçlamıştır.

İdeoloji kavramının kuramsal temellerinin bu denli farklı yönlerden yorumlanabilmesi, bu araştırmada ideolojinin hangi açıdan ele alındığının açık bir şekilde belirtilmesini gerekli kılmaktadır. Bu araştırma bağlamında ideoloji, toplumsal, siyasi ve kültürel düzenin yeniden inşası doğrultusunda; yönetici kesimin, DİA olarak işlev gören

okul öncesi eğitim kurumları aracılığıyla egemen düşünce yapısını meşrulaştırarak, yeni nesillerinin değerleri ve düşünce biçimlerini şekillendiren bir fikirler bütünü olarak değerlendirilmektedir.

Eğitim ve İdeoloji İlişkisi

Sovyetler Birliği'nin kuruluşunun ardından Özbekistan'da okul öncesi eğitim politikalarının nasıl yapılandırıldığını ideolojik bir perspektiften analiz edebilmek için, öncelikle genel anlamda eğitim ve ideoloji arasındaki ilişkiyi kavramak önem arz etmektedir. Apple (2016), eğitimin siyasetten bağımsız bir biçimde var olamadığını, ancak toplumdaki egemenlik ve itaat ilişkileri ile bu ilişkilere karşı geliştirilen yaklaşımlar bağlamında anlam kazandığını savunmaktadır. Özellikle Sovyetler Birliği gibi yoğun ideolojik temele dayanan bir devletin yürüttüğü eğitim siyasetini anlayabilmek adına, bu bölümde Althusser'in okulu DİA olarak tanımlayan yaklaşımı ile Freire'nin eleştirel pedagoji kuramında tartıştığı baskıcı ve problem çözümleyici eğitim modelleri ele alınmaktadır. Eğitim ve ideoloji ilişkisi bağlamındaki bu kuramsal yaklaşımlar doğrultusunda, ilk önce Sovyet eğitim sistemindeki ve sonradan Sovyet anaokullarındaki ideolojik yapılanma ortaya konulmaktadır.

Eğitimin İdeolojik Bir Alan Olarak Kuramsallaştırılması

Hiçbir eğitim uygulaması, içinde bulunduğu yaşam gerçeklerinin etkilerinden bağımsız değildir (Shudak ve Avoseh, 2015). belirtildiği gibi, hükümet ideolojik propagandasını yürütmek amacıyla farklı aygıtlardan yararlanmaktadır ve bu aygıtlar arasında okul çok büyük öneme sahiptir. Okul aygıtının, öğrencilere devletin egemen ideolojisine tabi olmayı sağlayacak biçimde eğitim verdiği dikkate alındığında, burada gerçekleşen herhangi bir eğitim sürecinin bu gerçeklikten bağımsız olduğu iddia edilemez.

Okullar, egemen grupların kültür ve bilgi biçimlerini muhafaza ederek, bunları "meşru bilgi" olarak tanımlayıp aktaran sistemlerdir (Apple, 2010). Öğrenilmesi gereken "erdemlere" okul dışında da erişilebileceğini belirten Althusser, ancak hiçbir ideolojik aygıtın yıllar boyunca, haftanın 5-6 günü, birkaç saat boyunca bireyleri zorunlu bir

şekilde kendi dinleyicisi haline getirmediğini ifade etmektedir (Althusser, 1989). Özel olarak anaokullarından ise şu şekilde bahsetmektedir:

“Tüm toplumsal sınıfların çocuklarını anaokulundan başlayarak alır ve de anaokulundan başlayarak yeni ya da eski yöntemlerle, yıllar boyunca, çocuğun “etkiye en açık” olduğu çağlarda, devletin Aile aygıtı ve devletin Okul aygıtı arasında sıkıştığı yıllar boyunca, egemen ideolojiyle kaplanmış “becerileri” (dil, aritmetik, doğa tarihi, fen bilgisi, edebiyat), ya da sadece saf egemen ideolojiyi (ahlak, felsefe, yurttaşlık eğitimi), çocukların kafasına yerleştirir (Althusser, 2014, s. 61)”.

Freire’nin eleştirel pedagoji yaklaşımına göre ise, baskıcı ve katı bir toplumsal yapı, bu yapı içindeki çocuk yetiştirme ve eğitim kurumlarının faaliyetlerini de kendi karakterine göre düzenler ve onun değerlerini aktarmalarını zorunlu kılar (Freire, 2023). Apple ve Beech (1971), okullarda öğrencilere, insanı yaratıcı, değerleri şekillendiren bir birey olarak görmeyen; aksine, mevcut toplumsal düzeni meşrulaştıran bir bakış açısı sistematik biçimde sunulduğunu iddia etmektedirler. Bu anlam yapılarına maruz kalmak neredeyse kaçınılmazdır çünkü öğrenciler bu düşünce kalıplarını, yaşamlarında “önemli başkalarına” karşılık gelen kişilerden — öğretmenlerinden, kitaplardan ve çeşitli diğer rol modellerden — edinirler.

Siyasetçiler halka baskıcı bir yönetim ve “sessizlik kültürü” dayatıyorsa, eğitimcilerin de benzer şekilde öğrencilere entelektüel bir sessizlik dayattığını savunmak mümkündür (Shudak ve Avoseh, 2015). Freire, geleneksel pedagojinin çoğu zaman zihinleri birer “banka hesabı” gibi gören ve öğrenciyi sadece bir bilgi alıcısı konumuna indirgeyen “bankacı model” anlayışına sahip olduğunu öne sürmüştür (Costa, 2019). Freire’nin tanımladığı “bankacı eğitim modeli”, baskıcı ideolojik egemenliğin yürüttüğü eğitimin tipik bir örneğidir. Bu modelde bilgi, “hiçbir şey bilmeyenlere” aktarılan bir içerik olarak sunulur; öğretmen, öğrencilerin bilgisizliğini mutlak bir gerçek olarak kabul eder ve kendi otoritesini bu varsayım üzerine kurar. Öğrencilerden idrak etmeye yönelik bir çaba değil, bilgiyi mekanik biçimde ezberlemeleri beklenir. Öğretmen, iletişim kurmak yerine kendisini bilgiye yatırım yapan bir “yatırımcı” gibi konumlandırır. Öğrenciler ise yalnızca bu yatırımları almak, biriktirmek ve tekrar etmekle yükümlüdür. Bu modelde bilgi araştırma ya da keşif yoluyla edinilmez; yukarıdan sunulur ve pasif şekilde biriktirilir. Bankacı modelde öğretmen hem düşünen hem konuşandır. Öğrenciler onun tarafından disipline edilir; seçim yapma hakkı öğretmene, bu seçimlere itaat etme yükümlülüğü ise öğrencilere aittir. Eğitim sürecinde etkin olan yalnızca öğretmendir; otoritesini öğrencilerin özgürlüğünün karşıtı olarak konumlandırır. En önemli nokta ise,

öğretmenin öğrenme sürecinin öznesi, öğrencilerin ise yalnızca nesnesi olarak görülmesidir. Bu anlayışla öğretmen, öğrencilerin yaratıcı düşüncelerini ve gerçekliği eleştirel biçimde değerlendirme becerilerini bastırır; böylece dünyanın dönüştürülmesini istemeyen ezenlerin çıkarları doğrultusunda çalışır (Freire, 2023).

Ezme durumunun çıkarlarına hizmet eden bankacı eğitim modeli de ölümseverdir. Mekanik, statik, doğalcı, uzamsal bir bilinç görüşüne dayanan bu eğitim, öğrencileri alıcı nesnelere dönüştürür. Düşünmeyi ve eylemi denetlemeye çalışır, insanları dünyaya uymaya yöneltir ve insanların yaratıcı gücünü etkisizleştirir (Freire, 2023, s. 96).

Freire, bankacı eğitim modeline karşı olarak geliştirdiği problem tanımlayıcı eğitim yaklaşımının, bilgi aktarımından ziyade anlamaya ve idrak etmeye dayandığını savunur: “Öğretmen artık sadece öğreten değil, öğrencilerle kurduğu diyalog içerisinde kendisine de öğretilen biridir; öğrenciler ise kendilerine bir şey öğretilirken aynı zamanda öğreten konumundadırlar.” Bu yaklaşımla öğretmen ve öğrenciler, birlikte gelişilen bir öğrenme sürecinin ortak sorumluluğunu üstlenirler. Artık pasif birer dinleyici olmaktan çıkan öğrenciler, öğretmenle birlikte eleştirel düşünmeyi ve bilgiyi araştırmayı ortak bir görev olarak benimserler (Freire, 2023). Bankacı eğitim modeli diyaloga karşı direnç gösterirken, problem tanımlayıcı eğitim diyalogu, gerçekliği çözümleme ve anlamlandırma sürecinin vazgeçilmez bir koşulu olarak kabul eder. Bankacı model, öğrencilere yardım edilmesi gereken edilgen nesneler olarak yaklaşırken; problem tanımlayıcı model, onları eleştirel düşünen bireyler haline getirir. Bu model yaratıcılığa dayanır, gerçek düşünceyi ve gerçeklik üzerinde dönüştürücü eylemde bulunmayı teşvik eder. (Freire, 2023). Problem çözümleyici eğitim modelinde öğrencilerle öğretmenlerin özgürlük temelinde kurduğu diyaloglar ve onlar aracılığıyla birlikte inşa ettikleri bilgi, toplumsal değişimler tasarımına hizmet edecektir (Mclaren, 2019). Öğretmenler sınıf içerisindeki deneyimleri geniş bir toplumsal bağlamla ilişkilendirebildiklerinde; kamu entelektüelleri, sosyal değişim aktörleri ve politik özneler olarak eleştirel pedagojiye hayat verirler (Mclaren, 2019). Başka bir bağlama, DİA olarak işlev gören okulda gerçekleşen ya da gerçekleşmeyen eleştirel pedagoji uygulamalarında, öğretmenin rolü büyük bir öneme sahiptir.

Sovyet Eğitiminde İdeoloji

Sovyet okul öncesi politikalarındaki ideolojik unsurları daha sağlıklı bir biçimde anlamlandırabilmek için, öncelikle Sovyet eğitim sisteminde ideolojinin rolüne genel bir bakış açısı oluşturmak gerekmektedir. Marx’a göre, bir işçi için yalnızca boş zamana sahip olmak değil, bu zamanı anlamı bir biçimde değerlendirmeyi mümkün kılan eğitim ve entelektüel gelişim olanakları temel gereksinimler arasında yer alır (Marx, 1990). “Bütün Ülkelerin İşçileri Birleşin” sloganının sahibi Karl Marx, çalışmalarında yalnızca işgününün yasal olarak sekiz saatle sınırlandırılmasını ve çocuk emeğinin yasaklanmasını değil, aynı zamanda eğitim ve öğretimin yaygınlaştırılmasını da temel talepler arasında değerlendirmiştir (Seed, 2019). Kaplan’a (1999) göre, Marksizm mirasını sürdürenlerin benimsediği eğitim anlayışı, sömürüye ve baskıya karşı durulan; farklı halklardan ve her iki cinsiyetten bireylerin dostça iş birliği içinde yaşadığı, özgür ve eşit bir topluma ulaşabilmek için emekçi halkın gerekli bilgi ve güçle donatılmasını hedeflemiştir.

Ancak, Sovyetler Birliği’nin kuruluş sürecinde Lenin’in dayandığı temel kaynak olan Marx’ın düşünceleri zamanla Marksizm-Leninizm adı altında sistemleştirilmiş, daha sonra ise Sovyet Marksizm’i olarak resmileştirilerek büyük dönüşümler yaşamıştır (Seed, 2019). Hükümet tarafından yürütülen siyasetin sorgulanmaması, ilk başlarda benimsenen temel ilkelerden çok güncel siyasal koşullara odaklanılması, kararların kuram düzeyinden öteye geçememesi ve devrimci düşüncenin yerine ezberlenmiş yargıların kalıplaşması, devletin dogmatik bir yapıya dönüşmesine yol açtı (Kaplan, 1999). Bu yaklaşımdan hareketle, ülkede uygulanan eğitim politikalarının da zamanla dogmatik bir yapıya dönüştüğünü öngörmek mümkündür. Freire’nin (Freire, 2023) iddia ettiği gibi, devrimci önderler devrimci eylemin içeriğini yukarıdan aşağıya planlayarak bankacı eğitim modeline benzer bir yaklaşıma yönelmektedirler ve kitlelere, kendi dünya görüşlerini yansıtan fakat halkın gerçekliğine denk düşmeyen projelerle yaklaşırlar.

Okulların ana görevlerinden biri olarak bilinen gelecek için işgücü yetiştirmek, Sovyet okullarının da temel amacıydı. Apple (2010), ekonomik gereksinimlerin okulların işleyişini biçimlendirdiğini söyler ve eğitim kurumlarında öğrencilere örtük yollarla aktarılan değerlerin ve tutumların, onların ileride iş dünyasında karşılanması beklenen nitelik ve davranış kalıplarına denk düşeceğini belirtir. Toplumun özellikle uysal işgücüne olan ihtiyacı düşünüldüğünde, okullar bu ihtiyacı karşılayacak disiplinli ve itaatkâr bireylerin biçimlenmesini sağlamaktadır. Bu doğrultuda, Marx’ın emekçi

insanları merkeze alan anlayışından beslenerek, Sovyet eğitim sisteminde “emek” kavramı temel ideolojik öge haline gelmiştir.

Ancak, ekonomik koşullar ne kadar güçlü olursa olsun, kültürel ve siyasi alanların önemi ile bu alanlar arasındaki etkileşim ve gerilimler, toplumsal yapının önemli bir bileşeni olan eğitimin, söz konusu alanların oluşturduğu ideolojik zeminlere bağlı olarak şekillendiğini göz ardı etmeyi imkânsız kılmaktadır. Bu nedenle okullar, ekonomik sektör için insan öznesi yetiştiren kurumlar olmakla sınırlı kalmayıp, aynı zamanda bu ekonomik sistemin ihtiyaç duyduğu kültürel biçimleri doğrudan ya da dolaylı şekilde üreten kurumlar olarak da değerlendirilmelidir (Apple, 2010). Sovyet eğitim sistemi de yalnızca iş gücü yaratma işlevi görmekle sınırlı kalmamış, “emekçi” nesilleri yetiştirmek için gereken kültürel normları da üretmiştir.

Sovyet ideolojisinde kolektif anlayışı önemli bir yer tutmaktadır. Sovyet anlayışında kolektif, yalnızca bir araya gelmiş bireyler grubu değil; belirli bir amacı olan, örgütlü bir bütünlüktür. Kolektif kendi iç organizasyonu, temsilcileri ve yetkili kişilerinden oluşarak yalnızca bireyler arasındaki ilişki, dostluk ya da komşuluk değil; ortak sorumluluğa dayalı bir bağlılığı da yansıtmaktaydı. Aynı koşullarda birlikte çalışan bireyler, yalnızca kişisel bağlarla değil, kolektif bilinç ve sorumluluk anlayışıyla bir araya gelmekteydi (Rubinshteyn, 1987). Kolektivizm ve kolektif emek gücünü temsil eden ideolojik öğeler, okullardaki eğitim sürecine doğrudan yansımıştır.

Sovyetler Birliği ideolojisinde dine karşı mücadele sürecinin de yeri önemlidir. Dini kapitalist dünyaya ait gören Sovyet önderleri, din ve insanlar arasındaki ilişkiden şu şekilde bahsetmektedirler:

“Vladimir İlyiç ahlaki sorunları her zaman dünya görüşü sorunlarıyla yakından ilişkilendirmiştir. Köle sahiplerinin olduğu bir toplumda, kölelerin itaatkar ve alçakgönüllü olmaları gerekiyordu. Din, kölelerin nasıl davranması gerektiği konusunda talimatlar veriyordu. Davranış konusunda bir dizi kural veriyordu. Bu dini ahlak kuralları, Rab Tanrı tarafından insanlara verilen emirler (talimatlar) olarak tasvir ediliyordu. Bu tür davranış "emirleri" kapitalizm altında korunuyordu ve kapitalistler tarafından teşvik ediliyordu, çünkü işçilerin köleler gibi davranması onlar için yararlıydı. Ahlak kuralları ve davranış kuralları, kapitalist sömürü koşullarına göre destekleniyordu” (Krupskaya, 1959b, s. 172).

Sovyet hükümetinin iktidarını kurarken dine karşı sergilediği olumsuz tutum, doğal olarak eğitim içeriklerine de yansımıştır. Özetle, Sovyet eğitim sistemi, dini inançların etkisinden arındırılmış, kolektif emek anlayışıyla yeni nesilleri yetiştirmeyi amaçlamıştır.

Okullar yalnızca bireyleri değil, bilgiyi de işleyen mekanizmalardır; iktidar sahipleri tarafından bu bilgiler üretilir ve biriktirilir (Apple, 2010). Sovyetler Birliği özel mülkiyeti ve sınıf ayrımlarını ortadan kaldırarak gerçek anlamda eşitlik ve özgürlüğün sağlandığı, “birimiz hepimiz için, hepimiz birimiz için” ilkesine dayalı bir dayanışma anlayışı üzerine kurmayı arzu eden (Kaplan, 1999) yeni toplumsal yapı, Marx’ın önerdiği temel ilkelere zamanla uzaklaşıp saparak gerçeklik dışı bir yapıya dönüşmüştür. Bu sapma, aynı zamanda ülkedeki eğitim politikalarına da yansımış; özellikle eleştirel düşüncenin zayıflaması Sovyet eğitim sisteminin karşılaştığı temel sorunlardan biri haline gelmiştir. Kaplan (1999), bu sorunun, çok derin bir nitelik taşıdığını ve eşitlik ile özgürlüğü temel alan Marksist projenin işleyişi açısından yıkıcı sonuçlar doğurduğunu öne sürmektedir.

Sovyet Okul Öncesi Eğitim Kurumlarında İdeolojik Yapılanma

Sovyetler Birliği eğitim sisteminin hedefi geleceğin komünist toplumunun bir üyesi olacak Sovyet vatandaşını yetiştirmektir. Bu yaklaşımı Sovyet döneminde “okul öncesi eğitimi” yerine “okul öncesi terbiyesi” teriminin kullanılmasıyla da desteklemektedir. Lenin ve Stalin’in önderliğinde Komünist Parti tarafından yürütülen Sovyet okul öncesi eğitiminin kuruluş yılları, geniş çaplı devrimci bir okul öncesi sistemi oluşturma çabasıyla karakterize edilmektedir. Okul öncesi kurumları emekçi halkın çocuklarına çok yönlü bir eğitim sunmayı, annelere ise huzur içinde çalışma ve sosyalist inşaya aktif katılım imkânı sağlamayı amaçlayarak kurulmuştur (Konstantinov, Medinskiy, ve Shabayeva, 1959). Böylece okul öncesi eğitim sisteminin gelişimi, tüm sosyalist yapının inşasında önemli bir basamak haline gelmiştir.

Sovyet okul öncesi eğitim sisteminin, Batı Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri’ndeki sistemlerden köklü biçimde farklılaştığı iddiası; sözde “özgür eğitim” savunucularının, çocuklara yönelik sistematik pedagojik müdahaleye karşı çıkarak yalnızca doğuştan gelen yeteneklerin “kendiliğinden açığa çıkması” ve “kendini ifade etmesi” için dış koşulların sağlanmasını önermelerine dayanmaktadır. Bu yaklaşıma karşılık olarak, Sovyet anaokullarında çocuklara temel bilgi ve becerilerin kazandırılmasına, yeteneklerinin geliştirilmesine ve ahlaki niteliklerin şekillendirilmesine yönelik bilimsel temellere dayanan, tek bir program çerçevesinde sistematik bir eğitim-öğretim süreci yürütüldüğü öne sürülmüştür (Zaporojets, 1987).

Batı ve Amerikan çocuk psikolojisi ile pedagojisinin, çocuğu bireyci ve toplumsal olmayan bir varlık olarak yetiştirdiği gerekçesiyle eleştirilmesine karşın, Sovyet okul öncesi eğitiminin; çocukların sosyal olarak anlamlı hedefler doğrultusunda iş birliğine dayalı, yardımlaşmayı ve ahlaki davranışları içselleştirdikleri bir yaklaşımı benimsediği savunulmuştur. Çocukların refahı ve çok yönlü gelişimi için yüzyıllarca süren emekçi mücadelesinin zaferini ancak sosyalist Devrimin mümkün kıldığı inancıyla, çağdaş bilimsel verilere dayalı ve sadece Sovyet anaokullarına özgü yeni öğretim yöntemlerinin geliştirildiği ifade edilmiştir. Örneğin, çocuklara dört yaşından itibaren anaokulu ortamında temel matematik ve okuryazarlık eğitimi vermek, çocukların ilkokula hazırlık düzeyini önemli ölçüde artırdığına inanılmıştır. Hatta bazı Sovyet araştırmacıları, küçük çocukların yüksek öğrenme kapasitesine vurgulayarak “yaş kavramını” tümüyle reddetmiş, herhangi bir bilginin en basit düzeye indirgenerek her yaşta öğretilbildiğini savunmuşlardır (Zaporojets, 1987). Bu iddialar, Sovyetler Birliği’nde çocuk yetiştirmenin, rakip konumunda bulunan diğer ülkelere kıyaslanarak adeta bir yarışa dönüştüğünü göstermektedir.

Sovyet ideolojisinin temel ilkelerinden biri olan kolektivizm anlayışı da okul öncesi eğitimde kendi yansımalarını bulmuştur. Sovyetler Birliği’nde çocuğun eğitimi ve gelişimi, toplumsal bir sorumluluk olarak tanımlanmıştır: “Yetişkinlerin – yalnızca öğretmenlerin değil, ailenin, anne babanın, toplumun – görevi, çocuğun her türlü etkinliğinin eğitici ve geliştirici nitelik taşımasını sağlamaktır” (Rubinshteyn, 1987, s. 345). Çocukların ise içinde bulundukları kolektifle gurur duymaları ve onun değerlerini içselleştirmesi gerekiyordu. Sovyet okul öncesi eğitimi yaklaşımına göre, kolektifin bir parçası olmanın temel özellikleri arasında kötümserliği tamamen reddeden bir neşelilik, anlamlı ve faydalı eylemlere her an hazır olma hali ile ciddi fakat coşkulu bir ruh yapısına sahip olmak vardı (Makarenko, 1987).

Sovyet ideolojisinin bir diğer önemli unsuru olan emek kavramı da okul öncesi eğitiminde eğitimde güçlü bir araç olarak değerlendirilmiştir. Emek, dostluk ve arkadaşlık duygularını besleyen, merak ve araştırma isteğini artıran, zorlukları aşma heyecanı yaşatan ve dünyadaki güzellikleri açığa çıkaran bir süreç olarak tanımlanmıştır. “Emek sevinci güçlü bir eğitsel etkidir. Her çocuk bu asil duyguyu çocukluk yıllarında derinlemesine yaşamalıdır” (Suhomlinskiy, 1987, s. 347). Çocukların birer emek kolektifinin parçası olarak görüldüğü bu anlayışta, onların gelecekte işçi olacakları varsayımıyla, erken yaşta toprağa ve çiftlik yaşamına dair basit işlerin güzelliğini deneyimlemeleri gerektiği ileri sürülmüştür. Emeğin çocuklara sevinç vermesi ise ancak

oyunla, kolektif içindeki coşku ve ilişkilerin sağlamlığıyla mümkün olduğu söylenmiştir. Çocukların sevdikleri bir işte ustalaşmaları, başarılar elde etmeleri ve yaratıcı yeteneklerini keşfetmeleri onlara ilham verecek; kendi güçlerinin farkına varmalarına olanak tanıyarak gelecekte onurlu bir yaşam kurma konusunda derin bir güven duygusu geliştirmelerine katkı sağlayacağı savunulmuştur (Suhomlinskiy, 1987). Burada, Sovyet eğitim anlayışında emek kavramının hem geleceğin iş gücünü hazırlamak hem de çocukların gelişimlerine katkıda bulunmak açısından ne kadar ustaca bağdaştırılarak konumlandırıldığını görmek mümkündür.

Görüldüğü üzere, Sovyet anaokullarında ideolojik yapılanma çok boyutludur; kolektif bir emek mücadelesiyle “yeni bir insan” inşasından başlayarak, uluslararası düzeyde yürütülen bir rekabete kadar uzanmıştır. Bu yoğun ideolojik içeriğin Sovyetler Birliği’nin bir parçası olan Özbekistan örneğinde incelenmesi, merkezden gelen ideolojik baskının yerel koşullarda nasıl işlediğini ve Özbek toplumunu hangi dönüşüm süreçlerine yönlendirdiğini anlamak açısından önemlidir.

İlgili Çalışmalar: Sovyet Özbekistan’ında Okul Öncesi Eğitim Üzerine Alan Yazın Değerlendirmesi

Yaklaşık 70 senelik Sovyet sosyalist geçmişe sahip Özbekistan’da, okul öncesi eğitimi sistemi 20.yüzyıl boyunca önemli dönüşümler yaşamıştır. Bu dönüşümleri, tarihsel dönem bağlamında derinlemesine değerlendirebilmek adına, alana dair mevcut akademik araştırmalara başvurmak gerekmektedir. Bu bölümde, Özbekistan’da Sovyet okul öncesi eğitimi alanının akademik açıdan ne ölçüde araştırıldığı, çalışmaların kapsamı ve literatüre katkı düzeyleri incelenerek alanın genel görünümüne dair bir genel çerçeve sunulmaktadır.

Sovyetlere göre, Devrim öncesinde Orta Asya halklarının tamamı okuma yazma bilmeyen, Müslüman ideolojisinin etkisi, ataerkil-feodal geleneklerin egemenliği altındaki toplumlardı. Yerel aydınlardan bazılarının bireysel olarak edindikleri eğitim, Müslüman ahlak anlayışı ve Arap felsefesi ile şekillendirilmiş ve yaşamın gerçek ihtiyaçlarından uzak kalmıştı. Gerçekçi, pratik ve geleceğe odaklı bir sosyalist toplumun temellerini inşa etmek için ise Müslüman düşünce sisteminin tamamen yıkılması, aynı şekilde, yeni yöntem eğitimi olarak bilinen, hem dini hem modern derslerin verildiği Cedit okullarının da tamamen ortadan kaldırılması lazımdı. Orta Asya halklarını büyük

Rus halkının kültürünü, onun ileri düzeydeki bilgi birikimini takip etme ihtiyaçları gündeme gelmişti (Dodonov, 1959). Örneğin, 1927 Semerkant basımlı *Özbekistan'da Halk Eğitimi* adlı, rapor niteliğindeki kitabın okul öncesi eğitime ilişkin oldukça kısa bölümü, dönemin ünlü Sovyet pedagoglarına atıfta bulunarak şu ifadeyle başlamaktadır: “Okul öncesi terbiye, toplumsal terbiye ve tüm halk kültürünün temelidir.” Okul öncesi kurumlarını sosyal eğitim sisteminin önemli birimi olarak değerlendirerek, halkın kültürü kadar bireyin kültürü için de düzgün organize edilmiş bir anaokulunun, düzgün organize edilmiş bir okuldan daha az değerli olmadığını savunmaktadır. Ülkede anaokulu çağındaki çocuklara yüksek kalitedeki ve geniş kapsamlı okul öncesi eğitim hizmeti sunmanın henüz mümkün olmadığını kabul eden rapor, kurumların çocuklara günlük rutinde temel hijyen becerileri kazandırma ve düzenli beslenme fırsatı sunmalarının lazım olduğunu, böylece en basit talepleri karşılamalarının yeterli olduğunu vurgulanmaktadır. Ancak, bu görevlerin ötesinde, her anaokulunun çocuk yetiştirme konusunda, özellikle kadınlar arasında kültürel ve eğitimsel çalışmalar yoluyla eğitim propagandası yapması gerektiği de belirtilmektedir (Serbov ve Nikiforov, 1927). Ülkenin okul öncesi eğitimi alanındaki ilk yayınlarından biri olma niteliği taşıyan bu metin, Sovyet Özbekistan’ındaki anaokulu sayısındaki ve verilen hizmet kalitesindeki yetersizliğe dikkat çekmenin yanı sıra, o dönemde okul öncesi eğitimi hakkında toplumsal farkındalık yaratma çabasının da söz konusu olduğunu ortaya koymaktadır.

Sovyet Özbekistan’ında okul öncesi eğitimine ilişkin gelişmeler üzerine gerçekleştirilen sonraki dönem bilimsel araştırmalarda ise ciddi boşluklar bulunmaktadır. 20. yüzyılda önce Türkistan’da, ardından Sovyet Özbekistan’ında yaşanan gelişmelerin, bölgeye özel bir şekilde ele alınmak yerine, çoğunlukla Rus bilim insanlarının eserleriyle sınırlı kalarak tüm Sovyetler Birliği bağlamında incelendiğini görmek mümkündür (Qodirova, Toshpo’latova, Kayumova ve Azamova, 2019). Yeni bağımsızlık kazanıldığı dönemlerde alandaki yayınlanan ana kaynaklardan birinin ise hala daha yoğun Sovyet ideolojisinin etkisi altında olduğunu tespit etmek mümkündür (Yusupova, 1993). Burjuvazi ve proletarya arasındaki çatışmalar, Ekim Devriminin ardından sosyalist toplumun doğuşu ve Rus bilim insanlarının yeni pedagojik kuramların temel kurucuları olarak tanıtılması, metnin yoğun Sovyet ideolojisi içeren bir yazı olarak tanımlanmasına olanak sunmaktadır.

Bir diğer çalışma (Mirzayeva, 2022), tarihsel dönem değerlendirmesi bağlamında oldukça zengin bir içeriğe sahiptir. Ancak belirtilmelidir ki, araştırmacı bu tarihsel bilgileri herhangi bir birincil kaynağa dayanmaksızın sunduğu için çalışmanın

doğrulanabilirliği sınırlıdır. Söz konusu metinde, Sovyetler Birliği'nin kuruluşundan önce, Türkistan topraklarında okul öncesi eğitimi alanında başlatılan ilk girişimlerin 19. yüzyılın sonlarına dayandığı iddia edilmektedir. Ülkedeki aydınların ortak çabalarıyla 1872 yılında açılan yetimhanelerin, okul öncesi çağındaki çocuklara hizmet verdiği belirtilerek, bu tür kurumların, yoksul ailelerin çocuklarına yönelik olduğu ve günümüz modern Özbekistan'ının farklı bölgelerinde — Taşkent, Semerkand, Sirderya ve Namangan'da — bulunduğu ifade edilmiştir. Bunun yanı sıra, yine özel grupların girişimleriyle 1891–1903 yılları arasında Taşkent'te “çocuk meydanı” adı verilen ilk okul öncesi kurumunun kurulduğu; ancak maddi yetersizlikler nedeniyle kapandığı bilgisine de yer verilmektedir. Toplumun varlıklı kesiminin ise, finansmanını kendilerinin sağladığı, müstakil evlerdeki özel kurumlarda çocuklarına okul öncesi eğitim sundukları belirtilmektedir. Ancak yazarın, bu uygulamanın Türkistan'ın yerli halkı için değil, muhtemelen Batı'dan göç eden gruplar için geçerli olabileceği ihtimalini tartışmadığı görülmüştür.

Çalışmada ayrıca, okul öncesi eğitiminin kamusal bir boyuta taşınmasının 1917–1918 yıllarından sonra gerçekleştiği iddia edilmektedir. Bu gelişme, 1918 yılında Türkistan Halk Eğitim Komiserliği bünyesinde yeni okul öncesi kurumlarının açılması için yer tespiti, mekânların gerekli donanımla sağlanması, öğretmen eğitimi verilmesi ve ebeveynler arasında farkındalık oluşturma amacıyla etkinlikler düzenlemekle görevlendirilen Okul Öncesi Eğitimi Bölümü'nün açılmasıyla doğrudan ilişkilendirilmektedir (Mirzayeva, 2022).

Görüldüğü üzere, Özbekistan'ın Sovyetler Birliği'ne bağlı geçmişine ilişkin olarak okul öncesi eğitimi alanında yapılmış akademik araştırmalarda önemli boşluklar bulunmaktadır. Sovyet dönemi ve bağımsızlığın ilk yıllarında sürdürülen çalışmaların kapsamı Birlik genelini esas aldığı ve Sovyet yaklaşımları çerçevesinde olduğundan dolayı yoğun ideolojik etkiler altındadır. Daha sonraki dönemde gerçekleşen sınırlı sayıdaki araştırmalar ise, doğrulanabilirlik açısından yeteri kadar bilimsel sağlamlık sergilememektedir. En önemlisi ise, alan yazında Özbekistan SSC'nin okul öncesi eğitimi politikalarını çeşitli ideolojik perspektifler bağlamında inceleyen araştırmalara rastlamak zordur. Bu çalışmada kullanılan arşiv belgeleri ise, Sovyet Özbekistan'ındaki okul öncesi eğitimi politikalarının ideolojik temellerini anlamak açısından birincil kaynak niteliğindedir ve bölgeye özgü verilerin yorumlamasını mümkün kılmaktadır. Bu yönüyle araştırma, bölgedeki Sovyet okul öncesi politikalarına dair sadece yüzeysel kronoloji

sunmakla kalmayıp, içeriksel yorumlama yoluyla alan yazına özgün ve güvenilir bir katkı sunmayı amaçlamaktadır.

BÖLÜM 3

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, çalışma belgeleri, verilerin toplanması ve çözümlenmesi, çalışmanın geçerlik ve güvenirliği, çalışmanın gerçekleşmesinde araştırmacının rolü ele alınmıştır.

Araştırmanın Modeli

Sovyetler Birliği kuruluşu sonrası Özbekistan okul öncesi eğitim politikalarında ideolojinin rolü ve kapsamını ortaya koymayı amaçlayan bu çalışma, nitel bir araştırma olup, durum çalışması olarak desenlenmiştir. Nitel araştırma, nicel ölçümlerin yeterince işlevsel olmadığı durumlarda, bir konunun bağlam ve ortam açısından bütüncül ve ayrıntılı bir şekilde derinlemesine araştırılması gerektiğinde yürütülmektedir (Creswell, 2013). Nitel araştırmalar, gözlem, görüşme ve belge analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerini kullanarak gerçekleştirilen, olayların gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik çalışmalardır (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Creswell'e (2023) göre, nitel araştırmanın özellikleri arasında tek bir kavram veya olguya odaklanmak, bağlamı ve ortamı incelemek, metin analizi prosedürlerini kullanmak yer almaktadır. Sosyal olguların kapsamlı tanımlanması ve açıklanması gerektiğinde, onlara karşı koyulan nasıl ve niye sorularını cevaplamak için durum çalışmasından yararlanmaktadır (Yin, 2017). “Durum çalışması, belirli bir projenin, politikanın, kurumun, programın veya sistemin karmaşıklığı ve benzersizliğinin gerçek yaşam bağlamında birden fazla bakış açısından derinlemesine incelemektir” (Simons, 2009, s. 19). Durum çalışması tarihsel bir çalışmadan da oluşabilir ve verilerin toplanması, onların analizi için birden fazla yöntem kullanılabilir (Cohen, 2018).

Bu araştırmada 1924-1934 yılları arasında Sovyet hükümetinin Özbekistan’da uyguladığı okul öncesi eğitim politikalarındaki ideolojinin payını derinlemesine incelemek için durum çalışması kapsamında belge analizi yöntemi tercih edilmiştir. Bir başka deyişle doküman analizi olarak da bilinen bu analiz yönteminde mevcut kayıt ve belgeler incelenerek veri elde edilmektedir (Sak, Sak, Şendil ve Nas, 2021). Geçmiş

olaylara tanıklık eden belgeler arka plan bilgisinin yanı sıra tarihsel içgörü de sağlamaktadır ve araştırmacıların belirli sorularının tarihsel kökenlerini anlamalarına yardımcı olmakla birlikte şu anda araştırılan olguları etkileyen koşulları da göstermektedir (Bowen, 2009).

Çalışma Belgesi

Çalışma belgeleri Özbekistan Milli Arşivi'nde bulunan ve ilgili olduğu düşünülmüş olan belgelerdir. 1924-1934 seneleri arasında geliştirilen okul öncesi eğitim politikalarını incelemek üzere “*Özbekistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Halk Eğitimi Komiserliği*” olarak bilinen kurumun bölgedeki okul öncesi eğitim uygulamalarına ilişkin resmi raporları, kararları ve kararnameleri, toplantı ve okul öncesi konferans protokolleri, okul öncesi eğitim kurumlar için yayınlanan eğitim planları, yönergeleri, öğretmen eğitime ilişkin ders programları incelenecek belgeler kapsamına alınmıştır. Ayrıca, Sovyetler Birliği'ne geçiş döneminin arka planına dair genel bilgilere hâkim olmak amacıyla 1917-1924 seneleri arasında “*Türkistan Cumhuriyeti Halk Eğitimi Komiserliği*” adı altında faaliyet yürüten kurumun Özbekistan Milli Arşivi'nde bulunan kayıtları, yazışmaları, raporları ve programları da incelemeye dahil edilmiştir. Bu doğrultuda araştırmaya toplam 61 belge dahil edilmiş ve incelenmiştir. Türkistan dönemine ait belgelerin bir kısmı Arap alfabesiyle hazırlanmış, daha sonra eski Özbek Latin alfabesine geçiş yapılarak yazılmaya başlanmıştır. Rusya'da basılan Rusça belgeler ise Kiril alfabesiyle yayınlanmıştır.

Araştırma kapsamına dahil edilen belgelerin başlıklarının Türkçe karşılıkları ekler bölümünde yer almaktadır.

Verilerin Toplanması

Bu çalışmada veri toplama aracı olarak doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Sovyetler Birliği'nin Özbekistan'da yürüttüğü okul öncesi eğitim politikalarına ilişkin belgelere ulaşmak için Taşkent ilindeki Özbekistan Milli Arşivi'ne resmi yazışmalar yoluyla bilimsel araştırma amaçlı başvuru yapılmıştır. Özbekistan Milli Arşivi Özbekistan Adalet Bakanlığı'na bağlı, ülke çapındaki kapasitesi en zengin arşiv olup (Khalid, 2002), barındırdığı koleksiyonlar çalışmada araştırılması amaçlanan Sovyetler

Birliği dönemine ait kayıtları kapsamaktadır. İlk aşamada, araştırmacının kişisel bilgileri ve tez konusu hakkında genel bilgi sunarak elektronik ve resmi yolla başvuru yapılmıştır. Çevrimiçi sistem üzerinden araştırmaya sağlanan izin aracılığıyla kurum binasına giriş yapıldıktan sonra, ikinci aşamada, belgelere erişmek amacıyla araştırmacı tarafından Özbekistan Milli Arşivi'nin talebine göre bir form doldurulmuştur. Formda araştırmacının bağlı olduğu üniversite, öğrenim gördüğu bölüm, araştırma konusu ve kapsamı hakkında ayrıntılı bilgi verilmiştir. Arşivde veri toplama süreci 2024 yılının Haziran ayından Ağustos ayına kadar üç ay boyunca devam etmiştir.

Veriler, arşivin 1917-1924 senelerini kapsayan R-34 ve 1924-1934 senelerini kapsayan R-94 fonlarına ait dosyalardan toplanmıştır. Her iki fon Türkistan bölgesindeki Özbekistan ve ÖzSSC eğitim işlerine yönelik tahsis edilmiş, farklı dönemlerde farklı adları taşıyan Eğitim Komiserliği'ne ait belgelerden oluşmaktadır. Tarama yapılan toplam 61 belgenin 51 tanesinden elle notlar alınmış, 10 tane belgenin ise gerekli sayfalarının dijital kopyalama ile çoğaltılması yoluyla incelemek üzere kayıt altına alınmıştır. Belgelerden kronolojik sırayla 1917 senesinden başlayarak veri toplanmıştır. Arşiv koleksiyonunda bulunamayan iki ve gizli olarak sınıflandırılan bir belge dışında araştırma dönemini ve konusunu kapsayan belgelerin tümüne erişilmiştir.

Ek olarak döneme ait hem genel eğitim anlayışını hem okul öncesi dönem yaklaşımlarını içeren diğer belgeler ise; Sovyet basımı dergiler, ansiklopediler ve pedagojik ders kitaplarına Özbekistan Milli Kütüphanesi'nde erişilmiştir.

Verilerin Çözümlemesi

Çalışma belgelerinden elde edilen verileri çözümlerken tematik analiz yöntemi kullanılmıştır. Tematik analiz yaparken kodlanmış veriler arasında tema ve örüntüler aranır, onların farklı etkenlere bağlı olarak nasıl değiştiğini veya çeşitlendiğini tespit edilir (Glesne, 2013). Aynı zamanda tematik analiz, nitel araştırmaların birçok yaklaşımında ortak olan temel özelliklerden yararlanır ve bu anlamda yöntemin belirli kavramsal temellerini başka analiz tekniklerinden tamamen izole etmek zorlaşır (Artride-Stirling, 2001). “Tematik analiz, verilerdeki örüntüleri (temaları) belirleme, analiz etme ve raporlama yöntemidir” (Braun ve Clarke, 2006, s. 79). Boyatzis'a göre (1998), aynı zamanda tematik analiz nitel bilgileri kodlamak için bir süreç olarak adlandırılabilir ve temalar özelde olası gözlemleri tanımlayan ve düzenleyen, genelde ise

fenomenin karakteristiğini yorumlayan, bilgide bulunan bir örüntüler olarak kabul edilebilir. Temalar başlangıçta ham bilgilerden tümevarım olarak veya teoriden ve önceki araştırmalardan tündengelim olarak üretilebilir. Bu araştırmanın odak noktası olan Sovyetler Birliği kuruluşu sonrası Özbekistan okul öncesi kurumlarındaki ideolojiyi ortaya koymak için verileri çözümlerken tematik analiz yöntemine uygun olarak verilerin kodlanması, temaların isimlendirilmesi, temaların analiz edilmesi ve yorumlanması, raporun oluşturulması adımları izlenmektedir. Araştırmanın temelini oluşturan ideoloji bazlı içerikler Sovyet Özbekistan'ı anaokullarında emek kavramı, dine karşı eğitim ve proleter enternasyonalizm olmak üzere üç ana temaya bölünerek analiz edilmiştir.

Geçerlik ve Güvenirlik

Araştırmanın geçerlik ve güvenilirliğini artırmak için farklı yöntemlere başvurulmuştur. İlk olarak, araştırma konusu ve soruları belirlenirken akran bilgilendirilmesi yapılmıştır. Özellikle, Taşkent Bucheon Üniversitesi Okul Öncesi Eğitim Bilim Dalı başkanı ve Taşkent Bucheon Üniversitesi anaokulu ve ilkokulu müdürüyle yapılan bilgilendirmede konunun oldukça spesifik ve alan için yararlı olduğu sonucuna varılmıştır. Çalışmanın inandırıcılığını arttırmak amacıyla veri toplama aşamasında veri çeşitleme yöntemi de benimsenmiştir. Eğitim politikalarında ideolojiyi saptamak için eğitim süreciyle doğrudan alakalı olan müfredat, yönerge, talimat ve programların yanı sıra hükümetin eğitim alanında aldığı kararlar, kararnameler, çeşitli politikaların sonuçları hakkında sunduğu raporlar ve ilerdeki planları da incelenmiştir. Ayrıca, okul öncesi eğitim politikalarının analizi sadece çocuklara yönelik değişimlerle sınırlı kalmayıp, ilgili diğer belgeler de incelenerek öğretmen eğitimi de odaklanmıştır.

Araştırmacı çalışmanın aktarılabilirliği hususunda bulguları yorumlarken ayrıntılı betimleme girişiminde bulunmuştur. Sovyet okul öncesi politikalarında ideolojiyi inceleyerek okuyucuya sunarken genel siyasi yapıyı anlatmak, ekonomik kalkınmaları tanımlamak, toplumun kültürel yapısını betimlemek için çaba gösterilmiştir. Yorumlar yapılırken farklı veri kaynaklarından yararlanılmış, bulgular olabildiğince alan yazınla desteklenmiştir.

Ayrıca, çalışmanın onaylanabilirliğini sağlamak için süreç akışında araştırmacının düşünürselliği önemsenmiştir. Araştırmacının kendi ülkesinin tarihi üzerine yapılan bu

araştırma sürecinde geniş arka plan bilgilerine sahip olmak avantajının yanı sıra yabancı iktidara tabi kalmaktan kaynaklanan önyargılı davranmak riski göz ardı edilmemiştir.

Araştırmacının Rolü

Araştırmacının Özbek uyruklu ve Özbekistan vatandaşı olması tez çalışmasının gerçekleşmesi için önemli ölçüde etki etmiştir. Araştırma konusu ve soruları araştırmacının eskiden sosyalist bir ülke olarak bilinen Özbekistan’da Sovyetler Birliği’nin bıraktığı eğitim mirasına karşı duyduğu ilgiden ve toplumsal yapıyı değiştirecek kadar güçlü olan girişimlerin incelenmesi zorunlu gereksiniminden yola çıkarak belirlenmiştir. Ulusal ve uluslararası kaynaklara erişerek alan yazın taraması yapıldıktan sonra Özbekistan Milli Arşivi’ne belgelere ulaşmak için başvuru yapılmıştır. Araştırmacı için Özbekistan Milli Arşivi’ne erişim kazanmak süreci hızla gerçekleşmiş, veri doygunluğuna ulaşana kadar araştırma sürmüştür. Araştırmacının ana dili olan Özbekçe ve Özbekistan’da zorunlu eğitim kapsamında edindiği Rus dili becerileri; ayrıca Arap, Latin ve Kiril alfabelerine ilişkin okuma yeterliliği, veri toplama sürecinde dilsel engellerin ortadan kalkmasını sağlamış, farklı diller ve alfabelerde geliştirilmiş belgelerin doğrudan incelenmesine fırsat sunmuştur.

Özbek halkını ciddi değişimlere sürükleyen eğitim politikalarının incelenmesinin ve sonuçların bağımsızlık dönemi okurları için somut olarak anlatım yoluyla ifade edilmesi gereksinimi araştırmacının tezin tüm bölümlerini titizlikle ele alması ve çalışmayı başarılı bir şekilde tamamlaması için en büyük motivasyon kaynağı olmuştur.

BÖLÜM 4

BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde, Sovyetler Birliği kuruluşu sonrası 1924-1934 yılları arasında Özbekistan'daki okul öncesi eğitim politikalarında ideolojiye ilişkin bulgular ve yorumlara yer verilmiştir. Bulgular kapsamında emek kavramı, dine karşı eğitim, proleter enternasyonalizm olmak üzere üç ana tema ele alınmış; bu temalar ÖzSSC öğretmen eğitim politikaları çerçevesinde de incelenmiştir. Ancak konuya sağlam bir temel oluşturmak amacıyla üç ana temadan önce, ilk Sovyet etkisinin Türkistan'a resmi bir şekilde yayılmasından önceki dönemde bölgedeki okul öncesi eğitimin genel durumu özetlenmiş; ardından Sovyet anaokulları ağının oluşumu ve gelişimine dair bulgular sunulmuştur.

Sovyet Öncesi Dönemde Türkistan'da³ Okul Öncesi Eğitimi

Sovyetler Birliği'nin modern Özbekistan topraklarını resmi olarak 1924 yılında sınırlarına dahil etmesi, Sovyet hükümetinin ideolojik girişimlerini bölgede 1917 Ekim Devrimi'nden hemen sonra başlatmasına engel olmamıştır. Örneğin, Halk Eğitim Komiserliği, kendi faaliyetini bölgedeki coğrafi bölünmelerden önce “*Türkistan Cumhuriyetinin Halk Eğitim Komiserliği*” adı altında gerçekleştirmeye başlamıştır (O'zbekiston Milliy Arxivi (O'MA), F-R 34-1-514). Komiserliğe ait kararlara bakıldığında Halk Eğitim Komiserliği Okul Öncesi Eğitim Bölümü en geç 1919 yılında yürütülmeye başladığı görülmektedir (O'MA, F-R 34-1-230). Bu dönemin dosyalarının ilginç özelliği, nerede basıldığı belge üstünde belirtilmemiş olup, Sovyet Rusya'sında da basılmış olabileceği düşünülmektedir. Uluslar Halk Komiserliğine⁴ bağlı bir belgede: “Çocuklar Sovyet Rusya'nın geleceğidir, bu nedenle onlara öncelikle yiyecek, barınma, ayakkabı, kıyafet ve ihtiyaç duydukları her şey sağlanmalıdır” satırları geçmektedir (O'MA, F-R 34-1-385, v. 51). Okul öncesi eğitimi alanındaki çalışmaların Sovyet

³ Burada Türkistan olarak belirtilmesinin nedeni bahsedilen tarihsel süreçte günümüz Özbekistan topraklarının diğer bölgelerle birlikte Türkistan coğrafyası dahilinde kabul edilmesidir (y.n.).

⁴ SSCB kuruluşunun ilk dönemlerinde Rus olmayan milletlerle ilgili faaliyetler yürüten, onlara Devrimi teşvik etmekle görevli olan bir devlet kurumu (Hirsch, 2014, s. 65).

Rusya'sına güçlü, sağlıklı ve gerçek anlamda sosyalist bir nesil vereceğine inanan Devrimci hükümet, karşısındaki en büyük engel olan kapitalist toplumun yok edildiğini savunarak, yeni genç komünist toplumun “*çocukların krallığına*” dönüşeceğine inanmıştır (O'MA, F-R 34-1-936). Sovyet Rusya'sı için geçerli olan eğitimle ilgili yönergelerin daha Sovyet Birliği'nin içinde bulunmayan Özbekistan'a gönderilmesi yeni hükümetin kendi sınırlarını genişletme konusundaki özgüven seviyesini ortaya koymaktadır.

Türkistan Cumhuriyeti Halk Eğitimi Komiserliği bölgede sadece eğitim sürecini düzenleyen ve denetleyen bir kurum değil, aynı zamanda Sovyet ideolojisinin yayılmasına katkı sağlayan bir propaganda aracı olduğunu da belli etmektedir. 1922 senesi için düzenlenen çalışma planında Komiserlik kendi dilinde Devrim öncesi eğitimden şu şekilde bahsetmektedir:

Türkistan'da Ekim Devrimi öncesindeki koşullar göz önüne alındığında, Türkistan'ın gerçek yerli nüfusunun- karanlık kitlelerinin- kültürel gelişim düzeyinin artırılması mümkün değildi. Burada sömürge politikasının hedeflerini izleyen İmparatorluk hükümeti, eğitimi sömürgeci gücünü güçlendirmek, Rus-Ortodoks etkisini yaymak, yerli halkın kültürel ve politik uyanışına fırsat vermeden, esas olarak yeni gelen Avrupa nüfusunun eğitimine katkıda bulundu. Bölgenin tek kültür taşıyıcısı ve ileri unsuru olan mollalar, ulemalar, zenginler, işânlar⁵ şahsında yerel muhafazakâr unsurlar, (durumu) umursamamakla kalmadı, belki emperyalizmin sadık hizmetkarları olarak, yerli halkın aydın kesimine mümkün olan her şekilde zulmettiler ve sonuç olarak Türkistan'ın yerli halkları, yeni gelen nüfus tarafından sömürülen cahil, kişiliksiz bir kitleye dönüştü (O'MA, F-R 34-1-1608, v. 10).

Bu metinde Komiserliğin bir taşla iki kuş vurma çabası, Sovyet hükümetinin ayakta kalma mücadelesindeki en büyük iki rakibi- zengin (burjuva) ve dindar kesim, sömürgeci Rus İmparatorluğu ve yerel muhafazakâr şahıslar imajında hedeflemekle birlikte, yeni gelen hükümetin en önemli siyasi tabanı olan işçi sınıfını (proletarya) ve modernite düşüncesine açık aydınları kurban konumunda yansıttığı görülmektedir. Aynı çabayı Komiserliğin Özbekistan SSC kurulduktan sonraki yıllarda Merkezi Yürütme Komitesinin üçüncü oturumunda sunduğu ilköğretime ilişkin raporda da görmek mümkündür:

Devrimden önce, Özbek halkının kültürel gelişimi çifte baskı altındaydı: Bir yandan karanlığın ve cehaletin sadık yardımcıları olduğu sömürgeci boyunduruk

⁵ Orta Asya Türk sûfilerin irşad (doğru yolu gösteren) makamında bulunan kişiler için kullandıkları bir terim (Türkiye Diyanet Vakfı, 2024)

tarafından baskı altına alınıyordu, diğer yandan ise kafalarını dini uyuşturucuyla bulandıran ve onları orta çağ biliminin her türlü saçmalığıyla dolduran okul⁶ tarafından baskı altındaydı. Özbek nüfusunun çalışan kitleleri tam bir karanlık içindeydi. Cedit hareketinin etkisi altında ortaya çıkan yeni yöntem okulları geniş çapta gelişmedi. Sıkı bir şekilde takip edilen okul politikasının bir sonucu olarak, Rus nüfusu için devlet okullarının sağlanması her zaman yerli nüfusa göre daha yüksekti. Öncelikle Rus nüfusu için eğitim ve ardından "yabancılar" için eğitim (düzenlendi). Ancak Rus nüfusu arasında bile kültürel ve eğitimsel çalışmalar öncelikle zengin unsurların çıkarları doğrultusunda genişledi" (O'MA, F-95-1-1080, v. 220-221).

Bu noktada içeriğin, Sovyet ideolojisinde önemli yere sahip yeni bir öge – çokkültürlülükle zenginleştirilmeye başlandığını tespit etmek mümkündür. Önceki yönetim çokkültürlülüğü önemsememişti ama en geniş halinde 15 farklı ülkeyi kapsayan Sovyetler Birliği'nde tek bir ulusun çıkarları için değil, belki komünizm çatısı altında birleşen her bir milletin refahı için savaşılan rejimin imajını kurmakta ulusal konuların tartışılması önemliydi. Çokkültürlülük meselesini ortak sorunları birlikte çözme çabasından yola çıkarak yorumlanmasını görmek mümkündür. Ulusal soruna ilişkin çalışmalarında Stalin, Rus İmparatorluğunu ve burjuvaziye devletçiliği yok etmek, ulusların kültür ve dilini imha etmek ve toplumları mümkün olduğu kadar Ruslaştırmakla suçlayarak, halkları kendi aralarında güçlü komünist örgütler yaratmak yoluyla ataerkil-feodal ilişkileri ortadan kaldırmaya ve Sovyet ekonomisinin yapısına katılmaya çağırmıştır (Stalin, 1937).

Belgelerde modern anlayışa uygun okul öncesi eğitimi hizmeti sunan kurumlardan sıklıkla bahsedilmemesine rağmen, "çocuk komünü", eğitim bağlamında "kolektivizm" ve "emek" kavramlarına da 1924 senesinden önce denk gelmek mümkündür. Çocuk komününün okul öncesi çağıdaki çocuklar için bir yurt olduğunu ve çocukların yalnızca fiziksel açıdan değil, aynı zamanda çocuk doğasının manevi yönüne ilişkin ihtiyaçlara göre akıllıca düzenlenmesini gerektiği belirtilmiştir (O'MA, F-R 34-1-385). Komünist temellere dayalı çocuk komününde çocukların bir kollektif olarak organize edilmeleri, yurttaki eğitim, terbiye ve hatta ekonomi dahil olmak üzere tüm çalışmalarda yer almaları gerektiği ifade edilmiştir (O'MA, F-R 34-1-385). Çocuğa çevresinde arkadaşlarıyla birlikte kollektif bir çalışma ortamı yaratarak, emek eğitiminin temelleri atılması önemsenmiş ve okul öncesi terbiyesi, ortak çalışma yaşamı koşullarında insan kişiliğinin özgür ve uyumlu gelişimi fikrinin takip ettiği savunulmuştur (O'MA, F-R 34-1-936). Çocukların istisnasız tüm çalışmalarda yer almasının istenmesi onların Sovyet dönemine

⁶ Dini eğitim veren okullar (y.n.).

nazaran katılım ve söz hakkına sahip oldukları anlamına gelmektedir. 1924 sonrası Özbekistan SSC'ye ait okul öncesi eğitimiyle ilgili belgelerde özgürlük veya bireysellik kavramlarıyla karşılaşmanın zor olduğu, geçiş dönemindeki eğitim politikalarında çocukların bireyselliğini, kendini ifade etme hakkını ve özgür kararlar almasını önemseyen bir yaklaşımın olduğu gerçeğini dikkat çekici yapmaktadır. “Yatılı okuldaki çocukların yaşamı aile yaşamına uygun olmalıdır. Öğretmenlerinin ve müdürlerin çocuklara karşı sıcak, insancıl ve adil tutumu – sevgi dolu, dostane bir tutum, onlara uygun emek, dinlenme fırsatı ve oyunlar sunan rahat bir yuva, ilgi dolu bir yaşam yaratma arzusu – eğitimciler için ilk sıraya konulmalıdır” (O'MA, F-R 34-1-385, v. 3). Belgeler bakımında Özbekistan SSC dönemindeki belgelerde bulunması zor olan “sevgi dolu”, “dostane”, “insancıl” ve “adil” ifadeleri de göze çarpmaktadır. Bu kavramların kullanılması eğitim ve terbiye meselesinde sert tutum sergileyen Sovyet ideolojisinin geniş kapsamda yayılmadığına işaret etmektedir. Kirschenbaum (2001) XX. yüzyılın başında Rus anaokulu hareketinin kendi retorığının bile anti-otoriter renklerle tasvir edildiğini ve çocuğun bireyselliğini, özgürlüğünü savunan eğitim felsefesinin ileri sürülmesinin yaygın bir pratik olduğunu iddia etmektedir. Yazara göre, Birliği'n yeni kuruluş dönemlerinde, Komiserliğin tam bir proleter eğitim bilimini inşa etmek adına çocuk merkezli eğitimini keskin bir şekilde terk etmesine kadar, benzer eğilimlere şahitliğin mümkün olduğunu, eğitimcilerin kökenleri ne olursa olsun çocuk merkezli eğitim biçimini en çekici olarak kabul ettiklerini, onun kendi ifadesini sadece gerçek bir sosyalist devlette bulacağına inandıklarını ileri sürmektedir (Kirschenbaum, 2001).

Özel olarak okul öncesi eğitimi kurumlarıyla ilişkin bazı bilgiler ise “*Halk Eğitim Komiserliğinin Faaliyetlerine Kısa Bir Bakış*” başlığı altındaki raporda verilmektedir. Raporda yerli nüfusa yönelik okul öncesi eğitim kurumların neredeyse tamamen yokluğunun alandaki faaliyetleri yeni anaokulları, çocuk evleri ve çocuk meydanları kurarak okul öncesi terbiye ağını genişletmeye odaklanmak zorunda bıraktığını belirtilmiştir (O'MA, F-R 34-1-1608). Okul öncesi eğitiminin önemi konusundaki anlayış işe şu şekilde ifade edilmiştir:

Türkistan'da yerli halklar arasında okul öncesi terbiye, çocukların ilk becerilerini kazanmaları, çevredeki gerçekliğe aşina olmaları ve belli bir dereceye kadar genellikle muhafazakâr, cahil bir ortamda ataerkil ev koşullarından uzak yaşam koşullarında bilinen deneyimleri edinmelerinin gelişiminde ilk aşama olarak özel bir öneme sahip olmalıdır (O'MA, F-R 34-1-1608, v. 46).

XX. yüzyılın başına kadar bölgede çağdaş perspektife uygun, sistematik okul öncesi eğitimi sağlayan kurumlarının yokluğu, Rus İmparatorluğu döneminde Türkistan bölgesinin eğitim alanındaki önemli figürlerden olan Gramenitskiy'nin Türkistan'da halk eğitiminin gelişimi üzerine yazdığı makalede de tespit edilmiştir. Daha çok rapor niteliğini taşıyan ve detaylı istatistiksel verileri içeren makalede 1876 yılına göre okul öncesi çağındaki çocuklara yönelik eğitim sürecinin organize edildiği hiçbir kurumun bahsi geçmemektedir (Gramenitskiy, 1896).

Özbekistan'ın farklı illerindeki anaokullarına ilişkin ilk kayıtlara bölgelerden gelen raporlarda denk gelmek mümkündür. Örneğin, Andican ilinde 1917 sonunda kadar anaokullarının olmadığı ve 1918 yılında bir Avrupa anaokulu⁷ açıldığı, Buhara'da 1917 yılından önce hiçbir anaokulunun olmadığı ve 1920'de anaokulu sayısının üçe ulaştığı, Fergana ilinde bulunan Margilan şehrinde ilk anaokulunun 1920 yılında açıldığına dair veriler sunulmaktadır (O'MA, F-R 34-1-456). Raporda yer alan en çarpıcı detay ise Fergana ilinin Kokand şehrindeki bir anaokuluna ilişkin yorumdur:

Kokand'da Devrimden önce özel şahıslar tarafından Froebel sistemine göre bir anaokulu açma girişimi olmuş ve ancak sadece ismen bir anaokulu açılmış. Aslında ortaöğretim kurumlarına hazırlık olan okul, gitme hakkı için yüksek ücretler ödeme fırsatına sahip olan varlıklı ebeveynlerin çocuklarına hizmet ediyordu. Bu nedenle bu sözde anaokulunun Devrimin başlamasıyla birlikte ortadan kalkması gerekiyordu (O'MA, F-R 34-1-456, v. 48).

Bu anaokulunun kapatılma kararını sadece zengin kesime hizmet vermesi değil, belki özel bir işletme olduğu ve Froebel imajındaki yabancı unsurla bağdaştırıldığı gerçeğinin etki ettiği iddia edilebilir. Dikkate değer başka detaylar ise Taşkent'teki anaokullarının öğretmenleri ve öğrencilerinin uyruğuna ilişkin bilgilerin de ilgili raporda yer almasıdır. İsmi geçen dört anaokulunun tümünde öğretmenlerin uyruğunun Rus olduğu, 1919 yılına göre anaokullarının hiçbirinde Özbek çocukları bulunmadığı yazılmaktadır. Bunun dışında iki anaokulu "*I Mayıs*" anaokulu ve "*Tolstoy*"⁸ anaokulu adı altında kayıtlara geçmektedir. Eskiden özel bir apartman olan anaokulların hepsi Rusça isim taşıyan caddelerde faaliyetini sürdürmüştür (O'MA, F-R 34-1-308). Öğretmenlerin Rus olduğu anaokullarında eğitim dilinin Rusça olduğunu ve kurumların Rus veya Rusça konuşan çocuklara hizmet verdiğini de kanıtlamaktadır. Taşkent gibi merkezi öneme sahip bölgede Özbek çocukları için hiçbir kurumun olmaması,

⁷ Rus anaokulu (y.n.).

⁸ Lev Tolstoy – Rus yazar (y.n)

Komiserliğin Devrim öncesi eğitimin yerel halkı göz ardı ettiği ve Avrupa nüfusuna yoğunlaştığına dair iddialarını desteklemekle birlikte, aslında yerel halkın da okul öncesi eğitiminin önemi konusundaki farkındalık düzeylerinin düşük olduğuna işaret ettiği şeklinde yorumlanabilir.

Türkistan’da okul öncesi öğretmen eğitimlerinin düzenlenmesi Sovyet okul öncesi sisteminin temellerinin 1924’ten daha önce atılmaya başladığının bir diğer kanıtıdır. 1920 yılında yayınlanan okul öncesi öğretmenleri ve müdürleri için kurs içeriğinde pedagoji, çocuk psikolojisi, anaokulu oyunları derslerinin yanı sıra sosyalizm ve Devrim tarihi derslerinin de yer aldığını görmek mümkündür (O’MA, F-R 34-1-228). Dersler Rus ve Müslüman eğitimciler olmak üzere iki farklı grup için düzenlenmesi ilginç bir detay olmakla birlikte hükümetin Müslüman derken neyi kastettiğini anlamak önemlidir. Müslüman eğitim bölümü diye ayırt edilen liste Rus grubunun dersleriyle aynı olup, coğrafya ve ana dil bilgisi eklenerek tamamlanmıştır. Müslüman bölümü diye adlandırılmasına rağmen içerikte dinle ilgili spesifik derslerin olmadığı ve Rus grubuyla aynı şekilde sosyalizm ve Devrim tarihi dersleri okutulduğu görülmektedir. Bu durum, içeriği hazırlayan yetkililerin Müslüman derken genel anlamda yerel halka seslendiklerini ve bu “etiketin” sadece eğitim diline etki ettiğini göstermektedir. Çünkü okul öncesi kurslarına kabul koşullarıyla ilgili diğer bir belgede Komiserlik “Kursların Müslüman bölümüne Rusça bilmeyen öğrenciler kabul edilmektedir” diye yazmaktadır (O’MA, F-R 34-1-226, v. 2).

Komiserlik Ekim Devrimi’nden sonra bölgede yeni bir kültürel yaşamın canlandırılması için nihayet uygun bir ortamın yaratıldığını, ancak eski sömürge politikasının kalıntıları, ataerkil yaşam tarzı, iç savaşlar, yerliler ve Avrupalılar arasında güçlenen sömürgeci ilişkiler, az sayıda eğitilmiş ve bilinçli insanların olmasının iktidara gelen proletaryanın yerli nüfusu Devrimci eğitim çalışmalarına gerektiği gibi çekmesine ve tüm yerli nüfusa eşit şekilde hizmet etmesine engel olduğunu iddia etmektedir. Yeni hükümetin temsilcilerinin kendilerini kültürel ve politik açıdan gerekli hazırlıktan yoksun bulduklarını dile getirerek, Avrupalı nüfusun, eski alışkanlıklardan dolayı, eğitim alanında ayrıcalıklardan yararlanmaya devam etmesinde suçlamaktadır (O’MA, F-R 34-1-1608). Aynı zamanda, Komiserliğin bölgelerdeki bölümlerinin yeteri kadar birleşmemiş olduğu, onların itaatsiz davrandıkları ve bu nedenle sistematik çalışmanın hala daha mümkün olmadığını belirterek tüm yapıyı tekrardan düzenlemek adına yeni idari kararlar alınması gerektiğini önermektedir (O’MA, F-R 34-1-1608). Özbekistan’da Sovyet eğitim modelinin oluşturulma çabaları Türkistan bölgesinin bölünmesinden ve

Özbekistan'ın SSC resmi adını taşımasından daha önce başlatıldığı belirlenmiştir. Ancak, 1917-1924 dönemi kararların geniş kapsamda hayata geçirildiği, planların net olduğu ve gelişimin hızlı olduğu bir zaman arası olmadığı görülmektedir.

Sovyetler Birliği'nin Kuruluşu Sonrası Okul Öncesi Eğitim Sisteminin Kurumsallaşması

ÖzSSC olarak adlandırılmaya başlayan “yeni” ülkede okul öncesi eğitimi kavramının yayılması tamamen Sovyetler Birliği'ne ait bir projeydi. Okul öncesi eğitimi halka tanıtmak, toplumun gündelik hayatının bir parçasına dönüştürmek hükümet için oldukça önemliydi. Cinsiyet ayrımlarından uzak, işçi sınıfın gücüne ve çabasına dayanan yeni yaşamın kuruluşu ancak kadınların çalışma hayatına atılmasıyla gerçekleşebilirdi. Kadınların yeni rejimin inşasına sağlamaları gereken katkıya hiçbir unsur engel olamazdı. Kadını özgürleştirmek ve anne rolünden uzaklaştırmak ülkede geniş çapta okul öncesi eğitiminin gelişmesiyle doğrudan ilişkiliydi. Okul öncesi eğitimi önemli kılan bir diğer neden ise yeni neslin Sovyetler Birliği'nin çizdiği çerçevede eğitilmesi idi. Hükümetin yeni kuşağın yetiştirilmesi konusunda kendi planları vardı ve onlar siyasi girişimlerin etkisi altındaydı. Rejimin varislerinin küçük yaşlardan itibaren onlara neyin miras kalacağını bilerek büyümeleri gerekiyordu. Sahip çıkmaları gereken değerleri öğretmek için ise okul öncesi eğitime- Sovyet terimiyle- *terbiyesine* ciddi ihtiyaç vardı.

Bu tarz görüşlerden yola çıkarak Sovyet Özbekistan'ında okul öncesi eğitimi sistemi yeni anaokulları kurularak hem fiziken temelden inşa edildi hem de toplumda insanlara yeni kavram öğretilerek düşünsel şekilde yeniden yapılandırıldı. Halk Eğitim Komiserliğinin okul öncesi bölümünün işlevleri konusundaki beyanında, bölümün Marksist-Leninist pedagoji temelinde üç ila yedi yaş arası çocukların okul öncesi eğitiminin organizasyonuna ve yönetimine odaklandığı ifade edilmiştir. Bunun dışında okul öncesi bölümünün görevleri arasında her türdeki okul öncesi eğitim kurumları ağının genişletilmesi, alanda çalışanlar için yazılı ve sözlü talimatların verilmesi, kurumların teftişi, personelin eğitimi, kurumlarda metodolojinin ve temel çalışma içeriğinin geliştirilmesi, kurumların çalışma saatleri ve öğretmenlerin iş yükünün öğretim planlarına en uygun şekilde düzenlenmesine yönelik faaliyetlerin, kurumların maddi donanımıyla ilgili standartların geliştirilmesi, okul ve okul öncesi eğitim arasındaki bağlantının geliştirilmesi, okul öncesi eğitim konusuna toplumun dikkatinin çekilmesi, alan için üç

aylık ve yıllık planların hazırlanması ve sonuçların raporlaştırılması yer almaktadır (O'MA, F-R 94-5-1157).

Okul Öncesi Kurumları Ağının Oluşumu ve Genişlemesi

Hükümetin ilk aşamada kurumların sayısını arttırmayı kendisi için esas görev olarak gördüğü yetkililerin birkaç açıklamasından anlaşılmaktadır. Sistemin kurucuları ilk önce anaokullarının kapasitesinden endişelenmiş, eğitim içeriğinin ideolojiyle harmanlanması ise sonraki adımlarda gerçekleşmeye başlamıştır. Halk Eğitim Komiserliğinin 1924-1925 senelerine ait ilk raporlarında okul öncesi eğitim kurumları ağının genişlemesindeki zorlukların bahsi geçerken, alandaki personel eksikliği ve kurumların henüz yeni olmasından dolayı sistemin çok az geliştiği ifade edilmiştir. Okul öncesi eğitiminin taşıdığı önemin genel hatlarını beyan eden raporlarda ideolojik propaganda dile getirilmemiştir. Tüm güç ve dikkat ülkece cehaletin ortadan kaldırılmasına yönlendirilmiş olup; okulların sayısı, mevcut maddi koşullar, ders kitaplarının eksikliği, öğretmenlerin yeterlilik seviyesi, eğitimi denetleyen kurumların birbiriyle olan ilişkileri en önemli konular olarak sunulmuştur (O'MA, F-R 94-5-2).

Komiserliğin 1925-1926 seneleri arasında gerçekleştirdiği çalışmalar hakkındaki bir sonraki raporda da aynı endişeler dile getirilmiştir. Okul öncesi eğitimin gelişiminin çok önemli olduğu ancak bu alanın henüz yeterli materyal tabanına sahip olmadığı için geniş çapta geliştirilemediği beyan edilmiş, raporun kalan kısmının neredeyse tamamı cehaletle mücadeleyi amaçlayan okullar başta olmak üzere çeşitli eğitim kurumları hakkında bilgileri sunmuştur (O'MA, F-R 94-5-10). Sovyet Özbekistan'ında okul öncesi eğitim kurumları ağının genişlemesinin ilk senelerde yavaş ilerlediği, yeni bir sistemi sıfırdan yapılandırmaya çalışan hükümet için ciddi zorluklar yaşattığı görülmektedir.

Bir sonraki rapor 1927 senesi için hazırlanmış olup aynı sorunlar dile getirilmiştir. Komiserliğin en önemli hedefinin okullaşma oranları olduğu açıkça belirtilmiştir. Bunun dışında öğretmenler ve çocuklar için okul öncesi kitaplarının Özbek dilinde olmaması “*çığlık atan bir facia*” olarak adlandırılmıştır. Özbek öğretmenleri için hazırlanan pedagojik yönergelerin hala yayımlanmadığı özel olarak belirtilmiştir (O'MA, F-R 94-5-729).

1928 senesinin raporunda ülkedeki okul öncesi eğitimiyle ilgili durumun daha ayrıntılı açıklandığını tespit etmek mümkündür. Rapor Devrim öncesi Türkistan'da okul

öncesi dönem çocuklarına yönelik iki veya üç tane kurumun olduğu ancak bunların yetimhane niteliği taşıdığı konusundaki bilgiyle başlamaktadır. Kurum sayılarının 1918 yılından sonra artmaya başladığını ama kurumlardaki tüm çocuklardan sadece 20%'sinin Özbek uyruklu olduğu açıklanmaktadır. Bu göstergenin ancak 1925 senesine gelince artmaya başladığı beyan edilmiştir (O'MA, F-R 94-5-10). Görüldüğü gibi, Moskova merkezli Sovyet hükümetinin etkisi Özbekistan'ı kendi sınırlarına dahil eden Türkistan coğrafyasına Devrim sonrası hemen yayılmaya başlamıştır. Bu çıkarım Sovyetler Birliği'nin Özbekistan'ı 1924 senesi sonrası değil, doğrudan Ekim Devrimi sonrası etkilemeye başladığının bir diğer kanıtıdır.

1928 senesi için hazırlanan raporun sahadaki çalışmaların sonuçlarını daha kapsamlı bir şekilde sunduğu ve mevcut sorunları açıkça belirterek önerilerde de bulunduğu görülmüştür. Bu Özbekistan SSC'nin okul öncesi eğitimi sisteminin yavaştan kök salmaya başladığının işaretidir. Raporda ağın genişlemesini engelleyen büyük sorunun hala uzman eksikliği olduğu tekrardan belirtilmiştir. Bir diğer sorun ise mevcut kurumların günde sadece dört saat hizmet verdiği, bunun ise “emekçi anne” için yeterli olmadığıdır. Yeni ihtiyaçları doğuran yeni yaşam tarzı için en az altı saat hizmet veren kurumların oluşması, hatta bu sayının sekize çıkarılması için alınması gereken tedbirlerden ayrıntılı bahsedilmiştir (O'MA, F-R 94-5-10). Kurumların hizmet saatleriyle ilgili açıklamaları Komiserliğin bir başka belgesinde daha detaylı bir şekilde sunulmuştur. Her anaokulu için günlük çalışma saatlerinin “hayati ihtiyaçlardan” yola çıkılarak anaokulu müdürleri tarafından veli temsilcileriyle birlikte belirlenmesi gerektiği söylenmiştir. Birçok işletmede çalışanlar sekiz saat boyunca meşgul olduklarından dolayı anaokullarının sekiz veya dokuz saatlik hizmet sunmaları gerektiği beyan edilmiştir. Ayrıca bu tip anaokullarının yanı sıra çalışma süresi 12 saat olan işletmelere uygun şekilde hizmet sunan diğer anaokullarının da düzenlenmesi gerektiği ifade edilmiştir. Bunun dışında çalışma saatlerinin 24 saat veya üç vardiya olarak belirlenen işletmelerde, gece vardiyasında görev yapan işçilerin çocuklarına hizmet sunmak amacıyla günde 24 saat faaliyet gösteren özel çocuk gruplarının organize edilmesine dair yönergeler verilmiştir (O'MA, F-R 94-5-966). Sovyet hükümetinin çalışanlara uygun koşulları yaratmak konusunda gerçekleştirdiği girişimlerin çocukların günde 24 saat boyunca ebeveynlerinden uzak kalmalarına kadar genişlediğini görmek mümkündür.

Ancak kurumlardaki eğitim süreciyle ilgili bariz zorluklarla karşı karşıya kaldığı görülmektedir. Örneğin, Halk Eğitim Komiserliği müfettişlerinin bölgelerdeki okul öncesi eğitim kurumlarının denetimine ilişkin raporlarından birinde ne çocuğun

terbiyesi ne de kadının özgürleştirilmesi bağlamında yeterli bulunmayan Semerkant ilindeki anaokulunun eğitim sürecine dair şu şekilde şikayetler dile getirilmiştir:

İki ziyaretimde de sadece (çocukların) şarkı söylediklerini gözlemledim, diğer etkinlikleri gözlemlemek imkânı olmadı. Çocuk çalışmaları yok, çocuklarla pedagojik çalışmadan eser bile yok. Eski zamanlardan kalma posterler ve süslemeler asılı. Öğretmenlerin kendileri tarafından hazırlanan çocuklarla çalışma programları (matematik, okuryazarlık için) yok, çocuklar kendi hallerine bırakılmış ve bahçeye su birikintisinde oynamak için çıkmaya çalışıyorlar. Oyuncaklar var ama müdür çocuklara onları kırdıkları için vermiyor. Ne marangozluk ne dikiş ne yıkama ve ne öz bakıma yönelik emek konusunda programlar var (O'MA, F-R 94-5-446, v. 6).

Görüldüğü gibi, ilk başlarda anaokulları, sosyalist terbiyenin ilkelerine uygun bir eğitim süreci düzenleme bir yana, çocuklara en temel eğitimi verme kapasitesine bile sahip değillerdi. Ne anaokulu müdürünün ne öğretmenin okul öncesi eğitiminin, dahası Sovyet okul öncesi terbiyesinin esas görevlerini anlamadıklarını gösteren bu anaokulu zorla organize edilmiş bir kurum özelliğini taşımaktadır. Kurumun, meselenin henüz özünü kavramak potansiyeline sahip olmayan insanlar tarafından, sadece yukarıdan gelen emire uymak çabasıyla düzenlendiğini tespit etmek mümkündür.

Buhara ilindeki bir anaokuluna gerçekleştirilen ziyarette de okullaşma oranının düşük olduğu, anaokulunda tıbbi personelin olmadığı ve terbiyeye dair işlerin iyi yürütülmediği dile getirilmiştir (O'MA, F-R 94-5-446).

Taşkent ilindeki anaokullarında eğitim ve terbiye konusunda durumun diğer illere nazaran daha iyi olduğu belirtilmesine rağmen yeni ve eski kısımlara bölünen şehrin denetimden geçmiş dört anaokulunda öğretmen sayısının az olduğu, öğretmenlerin yeterliliğinin düşük olduğu, onların öğretmen eğitimlerinden gereken ve beklenen faydayı almadıkları konusunda şikâyetçi olunmuştur. Bu şikayetlerin hepsi eski şehirdeki anaokullarına ait olup, çalışanların fazla iş yükünü üstlendikleri de belirtilmiştir. Bir çalışanın aynı zamanda hem temizlikçi hem aşçı hem bekçi olduğu bu anaokullarında çocuklar için yemeğin yeterli olmadığı, üstelik ders materyallerinin ve öğretmenler için yönergelerin de azlığı ayrıntılı olarak raporda sunulmuştur. Bunun aksine yeni şehirdeki anaokulu öğretmenlerinin mesleki yeterliliğinin yüksek olduğu şeklinde olumlu yorumlar bulunmaktadır. (O'MA, F-R 94-5-446). Şehrin iki farklı bölgesindeki anaokullarının kalitesi arasındaki farkları yorumlamak için Taşkent ilinin bölgesel özelliklerini incelemek gerekmektedir. Rus İmparatorluğu döneminde başlayan göç nedeniyle 20. yüzyılına doğru şehir iki kısma bölünmüştür. İmparatorluk, Batıyı temsil etmesi ve yeni

gelen göçmenlerin yerleştirilmesi için şehir içinde “yeni şehir” yapılandırmaya karar vermiş ve bu girişim sonucunda iki bölgenin kentsel gelişimi arasında ciddi farklılıklar ortaya çıkmaya başlamıştır. Toplumun aydın sınıfının yaşadığı iddia edilen şehrin yeni tarafı yerli halkın ikamet ettiği eski kısmına göre kültürel anlamda daha gelişmişti (Stronski, 2010). Bu nedenden dolayı şehrin yeni kısmında daha kaliteli okul öncesi eğitimin verildiğini tahmin etmek mümkündür.

Pamuk ekimi ve hasadı dönemine özel oluşan çocuk meydanları ağının genişletilmesinin de 1928 senesinden itibaren aktif olarak uygulamaya konduğu görülmektedir. Nisan ayından Ekim ayına kadar hizmet vermesi gereken çocuk meydanlarının oluşumu konusundaki yönergelerin il ve ilçe müdürlüklerine dağıtıldığı ama uygulamada sonuçlara hızlı bir şekilde ulaşılamadığı belirtilmiştir (O’MA, F-R 94-5-10). 1927 senesinde yazılan çocuk meydanlarının önemi ve düzenlenmesine ait yönergenin bazı ilgi çekici noktaları mevcuttur. Çocuk meydanlarının ebeveynler veya gönüllüler tarafından finanse edilmesinin mümkün olduğu söylenmiştir. Eşyaların yerleştirilmesi, ağaçların dikilmesi, kum köşesi ve gölgeliğin kurulması, çocuklara bakmak için hem *pionerler*⁹ hem *komsomollardan*¹⁰ yardım istenmesi gerektiği vurgulanmıştır. Meydanın en ucuz araç-gereçlerle düzenlenmesinin, uyku ve yemek zamanındaki şartların en basit şekilde karşılanmasının mümkün olduğu bildirilmiştir. Ancak son maddeye çocuk meydanlarındaki denetimin Halk Eğitim Komiserliği Müdürlüklerine ait olduğu eklenmiştir (O’MA, F-R 94-5-52). Pamuk ekimi ve hasadı döneminde koşullar ne olursa olsun okul öncesi çağındaki çocukları meşgul etmenin hükümet için ne kadar önemli olduğu görülmektedir. Ebeveynlerini yeni Sovyet yaşamı uğruna verdikleri emekten alıkoyma potansiyeline sahip çocukların bakımından yaşı biraz büyük olan çocukları sorumlu tutmak hükümetin bu konuda sınır tanımaz olduğunun kanıtıdır. Hatta 1932 senesinin okullaşma oranlarını içeren istatistiksel verilerin bile ekim ve hasat dönemlerine bölünerek sunulduğunu görmek mümkündür (O’MA, F-R 94-5-972).

1932 senesinde pamuk ekimi döneminin sonuçları ve hasat döneminin planına ilişkin toplantı kararlarında pamuk çalışmalarından şu şekilde bahsedilmektedir:

Pamuk programının *kolhozlarda* gerçekleştirilmesi, yerin çapalanmasından pamuk hasadına kadar *kolhozdaki* iş gücünün tamamının kullanılmasını gerektirir.

⁹ SSCB’nin çocuk örgütü olan Vladimir Lenin Öncü Örgütü, diğer adıyla Pionerler Birliği’nin 9-14 yaş arası üyesi (y.n).

¹⁰ SSCB’nin Leninist Genç Komünistler Birliği’nin 14 yaş üstü üyesi (y.n)

Bununla birlikte, *kolhozdaki* kadın emeğinin en iyi şekilde kullanılması ve örgütlenmesi, tarım işleri devam ettiği sürece kamu hizmeti faaliyetlerinin geniş kapsamda yerine getirilmesi son derece önem taşımaktadır (O'MA, F-R 94-5-970, v. 12).

Bahsi geçen kamu hizmeti faaliyetlerine çalışanların çocukları için verilen okul öncesi eğitimi hizmetinin de dahil olduğu açıktır. Ancak 1932 senesi ilkbahar ekim döneminde bu hizmetin yeterli olmadığı belirtilmiştir. Bu nedenle hasat döneminde okullaşma oranlarının artırılması için daha geniş çaplı çalışmaların yürütülmesi gerektiği ifade edilmiştir. Temmuz ayı boyunca, Halk Sağlık Komiserliği ve Halk Eğitim Komiserliği işçilerine okul öncesi eğitim kurumu çalışanlarıyla birlikte ülke çapında pamuk hasadı döneminde kamu hizmetleri konusunda hazırlıklar yapılmasına dair talimatlar verilmiştir. Kurumların sadece sayısını değil aynı zamanda kalitesini de yükseltmek amacıyla iş organizasyonu ile ilgili kurumlararası yarışmaların düzenlenmesine dair direktifler sunulmuştur (O'MA, F-R 94-5-970). İlkbahar aylarında bir aylık öğretmen eğitimlerinin düzenlendiği ve acil bir şekilde eğitilen personelin *kolhozlara* çocuk meydanlarını hazırlamaya gönderildiğine dair rapor ise direktiflerin uygulamaya yansıdığının kanıtıdır (O'MA, F-R 94-5-974). Bunun dışında sonradan ek olarak ekibe katılması gereken çalışanların eğitim süreci ise 15-20 gün olarak belirlenmiştir (O'MA, F-R 94-5-974). Bu dönemde okul öncesi eğitim kurumları tarafından verilen hizmetlerin ne kadar kapsayıcı olduğunu tarlalarda gezici kurumların olduğu ve onların sadece emzirme sürecinde olan bebekler için düzenlendiğini, geri kalan çocuklara ise *kolhozda* ikamet ettiği yerde hizmet verilmesi gerektiği belirtilmektedir (O'MA, F-R 94-5-970). Hükümetin pamuk ekimi ve hasadı döneminde okul öncesi eğitim kurumları ağının genişlemesine yönelik azami beklentisi vardır. Aralık ayına kadar hizmet veren çocuk meydanlarının kapsadığı çocuk sayısı yeterli olmamasından dolayı durumun devamlı olarak iyileştirilmesine yönelik hedefler belirlenmiştir.

Kolhoz ve sovhoz¹¹lardaki çocuk meydanlarında çalışmakla ilgili 1933 senesinde yayınlanan metodolojik yönerge ise ilkbahar ekimi sırasında çocuk meydanının önemini anlatmakla başlamaktadır. Bunu Birlik için pamuğun ne kadar önemli olduğunu her çiftçi ve karısının bilmesi gerektiğini açıklamak yoluyla şöyle ifade etmektedir:

Çiğit temizlemek, torba yamalamak, toprak çapalamak, tohum ekmek ve diğer kışlık çiftlik işleri için çok fazla emek gerekiyor. Ancak çoğu zaman eller başka

¹¹ SSCB'de devlet tarafından kurulan ve yönetilen tarım işletmesi. Çiftçilerin kendi kaynaklarıyla oluşturdukları kolhozlardan farklı olarak, sovhozlar doğrudan devlete aitti (y.n).

şeylerle meşgul olur. Pek çok kadının çocuğu var ve onların bakıma ihtiyacı var. Anneleri çocuklarına bakmaktan özgür kılan, çalışan kadınlara çalışma olanağı tanıyan çocuk alanlarının düzenlenmesi gerekiyor. Çocuğuna zamanında bakılacağını, besleneceğini ve oyun oynanacağını bilen bir anne sakin bir şekilde çalışır. Çocuk oyun alanı olduğunda çalışmaya uygun tüm kadınlar tarla ve *kolhoz* işleriyle ilgilenebilirler (O'MA, F-R 94-5-1163, v. 2).

Ek olarak, okul öncesi eğitim kurumlarının çeşitli işletmelere bağlı olarak organize edildiğine dair kayıtlar da mevcuttur. Örnek olarak 1932 senesine ait okul öncesi eğitim kurumların listesinde Taşkent tütün fabrikası, tarım makineleri fabrikası, tekstil, kâğıt ve tuğla fabrikaları, pamuk fabrikaları, Semerkant ilindeki ekmek fabrikası, konfeksiyon fabrikası, örme kumaş fabrikası, Fergana ilindeki yağ fabrikası, pamuk ve ipek kozası fabrikalarına bağlı anaokullarının ismi geçmektedir. En yüksek okullaşma oranlarına da imalat işletmelerinde ulaşıldığı belirtilmiştir. Ama üretim yapmayan kurumlara bağlı anaokulların da listesi mevcut olup, orada Taşkent şehir hastanesi, Semerkant ilindeki İnşaatçılar Birliği, Fergana Pedagoji Akademisi'ne bağlı okul öncesi eğitim kurumlarına dair bilgiler verilmiştir (O'MA, F-R 94-5-966). Okullaşma oranlarının özellikle imalat işletmelerinde yüksek olmasını, hükümetin emek gücünden azami düzeyde yararlanma yönünde gösterdiği yoğun çabalarıyla ilişkilendirmek mümkündür.

Sovyet Özbekistan'ı Anaokullarında İdeolojik Yapılanma

Görüldüğü üzere ideolojik mesajlarla vurgulanan gerçek Sovyet terbiyesini vermek için gereken fiziksel altyapıya sahip olmak amacıyla ÖzSSC hükümetinin okul öncesi eğitim sistemini yapılandırmak konusunda attığı ilk adımlar çoğunlukla okul öncesi eğitim kurumlarının sayısının artırılmasına yönelikti. Sovyet ideolojisinin Özbekistan anaokullarındaki gerçek etkisi doğrudan kurum içerisindeki çalışmaları inceleyerek tespit etmek mümkündür. Anaokulu sınıfında çocuklara yönelik uygulanan eğitim sürecinde ideolojinin kapsayıcı konumunu ilk önce genel hatlarla sonra ana temalara bölerek analiz etmek gerekmektedir.

Okul öncesi terbiyesinin ilkeleri ve yöntemleri başlığı altında sunulan, 1928 senesine ait yönerge niteliğindeki metinde okul öncesi eğitimi alanının hedefleri ve ilkeleri açıklanmıştır. Hedeflerin, emek kavramına dayalı genel okul hedefleriyle aynı olduğu belirtilerek şu şekilde sunulmuştur:

1. Bir savaşı, yeni bir hayatın kurucusu, aktif bir kişilik, Marksist dünya görüşüne sahip bir kolektivist yetiştirmek.
2. Emekçi anneyi özgürleştirmek, onu çocuğuna bakmaktan kurtarmak, rahat çalışabilme ve sosyal hayata zaman ayırma fırsatı vermek” (O’MA, F-R 94-5-10, v. 88).

Görüldüğü gibi, Sovyet eğitim siyasetinin iki ana amacı yeni Sovyet neslini yetiştirmek ve yeni Sovyet rejiminin kuruluşunda kadınların potansiyelinden bütünüyle yararlanmaktır. Ek olarak, net biçimde belirtilen ana başlıklar altında çocuklara etkin olmayı, kolektif yaşam tarzını ve örgütlenmeyi öğretmek, materyalist bir ortam yaratmak, onları modernliğe yaklaştırmak olmak üzere farklı alt başlıklar da yer almıştır. Örneğin, köylerdeki çocuk meydanları için geliştirilen yönergede yukarıdaki amaçların daha ayrıntılı şekilde açıklandığını görmek mümkündür:

Komünizm için, yeni bir yaşam için savaşçılar olarak yetiştirmemiz gereken, Devrimci- emekçi eğiliminde geliştirmemiz gereken çocuklar, (gerçek) hayata yakın olmalı, işçilerin çalışmalarını, kolektif emeği görmeliler, Devrim bayramlarına katılım sağlamalı, *pionerlerle* bağlantı (kurmayı) bilmeliler (O’MA, F-R 94-5-444, v. 10).

Bunun dışında çocukların yeni yaşamdan haberdar olmaları önemliydi. Yeni hayata dair yaşanan tartışmaları, örneğin evi bırakıp sosyal hayata ve işe çekilen kadınlar, fabrikaların kuruluşu, işçilerin traktör ve arabaların yapımıyla meşgul olmaları, yerin kolektifleştirilmesi konularını çocuklarla gerçekleştirilen çalışmalarda kullanılması, onların erişebileceği bir biçimde açıklanması ve gösterilmesi gerekiyordu (O’MA, F-R 94-5-444).

Okul öncesi eğitim kurumlarındaki çalışmaların metodolojik yönetimi konusunda verilen, 1934 senesine ait verilen talimatlarda, yönetimin ana görevleri olarak okul öncesi eğitim kurumlarında Marksist-Leninist terbiye sistemi için mücadele vermek, çocuğun sağlıklı büyümesi, kültürel alışkanlıklar edinmesi, Sovyet komünist ruh halini, sosyalist inşaya olan sevgi ve bağlılığı benimsemesi, bakış açısının genişlemesini desteklemek yer almaktadır. Görevler arasında Sovyet eğitim ideolojisine özgü bir diğer talimat ise pedagojik süreçte öğretmenin ana figüre dönüşmesi gerektiğine dairdir (O’MA, F-R 94-5-1399). Bu aynı zamanda bir Sovyet okul öncesi öğretmenin otoriter imaja sahip olması beklendiğinin kanıtıdır.

Anaokulunda çocukların “*sosyo-politik terbiyesi*” için özel hazırlanan program Sovyet ideolojisinin genel hatlarını en bütüncül halde yansıtmaktadır. Program küçük, orta, büyük olmak üzere üç farklı yaş grubu için düzenlenmiş olup içerik açısından

neredeyse aynıdır. Sosyalist inşa hakkında tasavvurları biçimlendirmeyi amaçlayan bu program üretim, Ekim Devrimi, sosyalist ve kültürel inşa, *kolhozlar*, komünistler, *pionerler*, *komsomollar*, 8 Mart, proletarya ve burjuvazi, sınıf mücadelesi, şehir ve köy arasındaki bağlantı, kolektivizm, beş yıllık plan, SSCB’de işçi kadınların durumu konularını içermektedir (O’MA, F-R 94-5-713a). Bunun dışında orta ve büyük yaş grupları için “*Kızıl Ordu*”¹² başlığı altında ayrı ders programının da düzenlendiğini görmek mümkündür. Orta yaş grubu için “*Kızıl Ordu üyelerinin sınıfsal özellikleri*”, “*Askerlerin görevleri*” ve “*Kızıl Ordu Günü*” olmak üzere üç farklı konu belirlenmiştir. Büyük yaş grubu çocuklarıyla ise “*Burjuvazi ordusu*”, “*İşçilerin militarizasyonu*” ve “*Çocukların militarizasyona katılımı*” konularının da işlenmesi için içerik hazırlanmıştır (O’MA, F-R 94-5-713a). Sovyetler Birliği’ne saldırmayı amaçlayan burjuvazi ordusuna karşı sadece askerlerin değil işçilerin de hazır olmasını açıklayan bu dersler, işçi çocuklarının da ülkeyi düşmandan korumak için şimdiden hazırlıklı, eğitilmiş ve sağlıklı büyümeleri gerektiğini beyan etmektedir. Hükümet için ideolojik eğitim çocuklara küçük yaşlardan itibaren Sovyet siyasetinin temel ilkelerini öğretmekle sınırlı kalmayıp, kelimenin gerçek anlamıyla bir *savaşçı* hazırlamak olduğu tespit edilmesi mümkündür.

Anaokullarında Sovyet ideolojisinin temelini oluşturan bayramların kutlanması da önemliydi. Örneğin, 1932-1933 senelerine ait bir yönergede “*Ekim Devrimi bayramına çocukların katılımı*” başlığı altında bayram programına denk gelmek mümkündür. Düzenlenecek olan etkinliklerin hedefleri ise çocuklara işçi sınıfının burjuvaziye karşı kazandığı zafere dair anlayış kazandırmak, zaferden sonraki endüstriyel ve kolektif inşayı anlatmak, çocuklarda milletlerarası dayanışma duygusunu, sosyal ve sınıf bilincini güçlendirmek, çocukların teknoloji ve teknik bilimlere ilgisini uyandırmak olarak farklı amaçlara bölünmüştür. İdeolojik mesajlara sahip etkinlikler arasında ise Ekim Devrimi konusunda sohbet düzenlemeyi, herhangi bir inşaatı ziyaret etmeyi, emek ve inşaat konularında şarkı söylemeyi, fabrika gezisi gerçekleştirmeyi, fabrika konusunda resim yapmayı ve aynı konuda oyun oynamayı görmek mümkündür (O’MA, F-R 94-5-1036).

Okul öncesi çağındaki çocukların Sovyet liderleri konusunda da gereken bilgileri edinmeleri mühimdi. Örnek olarak, “*Çocukların seçim kampanyasına katılımı*” başlığı altında düzenlenen ders içeriğinde çeşitli sohbetler yardımıyla Sovyet hükümetinin kuruluşunu, eski ve yeni iktidar arasındaki farkları anlatmayı amaçladığı belirtilmiştir. Bunun dışında Lenin’in hayatı, faaliyeti ve ölümüyle ilgili bilgiler vermek, Sovyet

¹² Sovyetler Birliği’nin ordusu (y.n).

hükümetinin kurucusu olarak Lenin figürüne çocukların dikkatini çekmek ve onun vasiyetini yerine getirmeyi öğretmek hedeflenmiştir (O'MA, F-R 94-5-721). 1929-1930 senelerine ait bir yönergede Lenin ve Stalin'in portreleri, dergilerden kesilen resimler, bayraklar ve modern hayatı tasvir eden çocuk çalışmalarıyla duvarları süslemek gerektiğine dair talimatlar geçmektedir (O'MA, F-R 94-5-444). Bu talimatlara esasen Sovyet anaokulunda lider figürlerinin modern yaşam tarzıyla bağdaştırılması gerekiyordu.

Sovyet Özbekistan'ının anaokullarında ideoloji sadece eğitim sürecine değil kuruma özel olarak verilen isimlere de yansımıştır. Örneğin, Komiserlik müfettişlerinin anaokullarının denetimiyle ilgili verdiği raporlarda "8 Mart" ve "1 Mayıs" adıyla bilinen kurumlar yer almaktadır (O'MA, F-R 94-5-446). Anaokuluna kaydolan çocukların ait oldukları sosyal statüleri ayrıca dikkate alınmıştır. Ebeveynler devlet memuru, çiftçi veya başka bir meslek sahibi, çocuklar ise *pionerler*, *oktyabryatlar*¹³ ve üye olmayanlar olmak üzere üç farklı gruba bölünerek kaydedilmiştir (O'MA, F-R 94-5-371). Bundan yola çıkarak çocukları küçük yaşlarından itibaren Sovyet gençlik hareketine dahil ederek rejime sadık şahıslar olarak yetiştirmenin amaçlandığı görülmektedir.

Türkistan'daki okul öncesi eğitimin durumu ile Sovyetler Birliği hükümetinin bölgeye yerleşmesinin ardından okul öncesi eğitim sistemini kurumsallaştırmaya yönelik girişimlerine ve Sovyet ideolojisinin genel hatlarına kısaca değinildikten sonra, ideoloji temelli okul öncesi eğitimi politikalarının üç önemli unsuru olan emek kavramı, dine karşı eğitim ve proleter enternasyonalizm temalarına geçiş yapılmaktadır.

Okul Öncesi Eğitiminde Emek Kavramı: Üretken Birey Yaratma Hedefi.

Yeni rejimi inşa etmek için temel unsurlardan biri sayılan emek kavramı Sovyet ideolojisinde ayrı bir yere konumlandırılmıştır. Komünizmin ilkeleri üzerine inşa edilen geleceğin toplumu, Lenin tarafından eşit imkanlara sahip insanlardan oluşan bir emekçi topluluğu olarak görülmüştür (Kuzina ve Kolmakova, 1986). Özellikle toplumun genç kesimi arasında bu konudaki farkındalığı yaratmak oldukça önemliydi. "Genç neslin çabalarının sonucunun, eskisine benzemeyen bir toplumun, yani komünist bir toplumun yaratılmasını, ancak gençliğin öğretimini, örgütlenmesini ve eğitimini kökten dönüştürerek sağlayabiliriz" (Lenin, 1981, s. 301).

¹³ SSCB Pioner hareketi üyelerinden oluşan gruplara bağlı, Pionerlar Birliği'ne katılmaya hazırlanan 7-9 yaş arası çocuklar (y.n).

Bir Sovyet anaokulunda yeni bir yaşamın, komünizm mücadelesinin en aktif kurucusunu yetiştirmek için çocuklara küçük yaşlarından itibaren hem kendilerine hem çevrelerine faydalı olabileceklerini anlatmak önemliydi. Anaokulu sınıfında emek kavramı, kendine hizmet edebilme ve sanatsal etkinliklere katılma olarak tanımlanmakla birlikte tüm kolektifin ihtiyaçlarından doğan ve sosyal açıdan gerekli çalışmaları gerçekleştirmek anlamına da geliyordu. Mutfakta yardım etmek, yemek sırasında nöbet tutmak, bahçede çalışmak, hayvanlara bakım yapmak, temizlikle meşgul olmakla beraber, çocuğun gücü yettiği kadar, yetişkinlerin çalışma süreçlerine uyum sağlaması gerekiyordu. Çocukların hafif eşyaları taşıma ve tarlada pamuk toplamaya yardım etmeleri, emek konusundaki eğitimin bir kısmı olarak görülmüştür (O'MA, F-R 94-5-444). *Kolhoz* hayatıyla tanışmaya başlayan çocuklar, öğretmenleri ve *kolhoz* işçilerinden pamuk ve onun önemi hakkında bilgi edinirken; zenginlerin, mollaların, zalimlerin düşman olduklarını, çalışkan insanların iyi bir yaşam kurmalarına engel olduklarını öğreneceklerine dair beklentiler yer almaktadır (O'MA, F-R 94-5-1163). Çocuklardan sadece Sovyetler hükümetinin, işçi ve fakirlere kendi yaşamlarını iyileştirmeleri için fırsat yarattığına inanmaları beklenmiştir. “Çocuklar sosyal inşamızdaki çalışmalara ilgi duymalı, onu sevmeli ve başarılarımızı düşünmelidir” (O'MA, F-R 94-5-1163, v. 4).

Özel olarak Özbekistan SSC anaokullarında emek kavramına verilen önemin boyutlarını analiz etmek için, 1 Mayıs – emekçiler günü – kutlamalarına ilişkin talimatlara göz atmak gerekmektedir. 1929 yılında İlçe Halk Eğitimi Müdürlüklerine gönderilmek üzere düzenlenen talimatlar 1 Mayıs kutlamalarının okul öncesi eğitiminin propagandası olarak kullanıldığını göstermektedir. Ülke çapında beş günlük tatil boyunca işçilerin çeşitli sergiler düzenlediği kutlamalarda okul öncesi eğitimi kurumlarının da aktif yer almaları teşvik edilmiştir. Bayrama özel sloganlar asılarak binaların dekore edilmesi, çocukların çalışmalarından sergilerin düzenlenmesi, tiyatro gösterilerinin organize edilmesine dair direktifler verilmiştir. Kutlamaların okul öncesi eğitimi kurumlarının, özellikle çocuk meydanlarının genişletilmesine yönelik propagandayla düzenlenmesi, “herkesin okul öncesi terbiyesinden konuşması gerektiği” beklenmiştir (O'MA, F-R 94-5-437).

Talimatların son sayfasında ek olarak sunulan sloganlar listesinde 1 Mayıs kutlamalarının okul öncesi eğitimi ağının genişlemesiyle birlikte Sovyet ideolojisinin farklı öğelerinin yayılmasına hizmet etmesi amaçlandığı görülmektedir. Örnek olarak, “İşletmede bir okul öncesi eğitim kurumu düzenleyerek kadınları özgürleştirelim ve emek verimliliğini artıralım” ve “Çocuk meydanı olmayan tek bir kuruluş olmasın” sloganları

kurumlar sayısının artmasına olan ihtiyacı emekçi kadınların verimlilik düzeylerine bağlamaktadır. “*Kültürel devrim okul öncesi eğitim kurumları ağıнын genişletilmesini gerektirir*”, “*Okul öncesi terbiye gelecek komünist toplumunun temelidir*” ve “*Okul öncesi terbiyesi sayesinde yeni yaşam tarzına geçiş*” sloganları ise Sovyetler Birliği’nin insanlara sunmayı amaçladığı tamamen yeni yaşam yapısını vurgulamaktadır. Listede çocuk gelişimiyle ilgili daha da iddialı bir çağrıya denk gelmek mümkündür: “*Çocuk küçük yaştan itibaren komünist ruhla yetiştirilmelidir*”. “*Aile çocuğu doğru yetiştirmelidir*” talimatında bulunan hükümet, ailede çocuğun komünist olarak yetiştirilmesini beklediğini açıkça söylemektedir. Proletaryanın önemi üzerine ise “*Özbekistan SSC’nin okul öncesi öğrencileri DÜNYANIN dört yanındaki işçi ve çiftçi çocuklarına sıcak selamlarını gönderiyor*” sloganı bulunmaktadır. Görüldüğü üzere, sloganların hiçbirisi okul öncesi eğitiminin çocuk gelişimindeki rolü, çocukların eğitim hakkı, çocuğun bireysel ihtiyaçları konularını yansıtmamaktadır.

Sovyet eğitiminde emek kavramının kapsamını 1932 yılında yayınlanan 1 Mayıs’a özel 20 günlük etkinlik programında daha ayrıntılı analiz etmek mümkündür. 1 Mayıs üzerindeki çalışmaların amacı çocuklara bu özel günün tüm dünya emekçilerinin sömürücülere (insanları çalıştırıp onların güçlerinden faydalananlara) karşı mücadele etmeleri için bir dayanışma bayramı olduğunu anlatmakla birlikte aşağıdaki konular doğrultusunda da fikir ve bilgi vermek olduğu belirtilmiştir:

1. Çocukları Özbekistan’daki çeşitli milletlerden işçilerin yaşamlarıyla tanıştırmak. Onlara Sovyet işçilerinin fabrikaların, *kolhozların*, demiryollarının inşaatıyla meşgul oldukları, yurtdışında ise işsizliğin, komünistlerin hapsedilmesinin, *pionerlere* karşı zulümün, çocuk emeğinin sömürülmesinin hüküm sürdüğü konusunda kanı oluşturmak.
2. Çocuklara, burjuvaziye karşı mücadelede tüm emekçilere yardım etme arzusunu aşılama.
3. Farklı milletlerden çocuklar arasına düşmanlığı yayan insanlara karşı çıkmayı öğretmek.
4. Tüm ulusların dinlerinin Sovyet inşasına eşit derecede düşman olduğunu, molla-papalar, zalimler, burjuvazi temsilcilerinin hepsinin düşman olup, dine karşı çocuklarla birlikte aktif olarak mücadele etmek gerektiğini, çocuklara dini bayramlarla ilgili her türlü dini alışkanlıklara karşı tepki çağrısında bulunmayı öğretmek (O’MA, F-R 94-5-971)

20 günlük tematik program *pionerlerin* çocuklarla 1 Mayıs hakkında sohbet etmesini, fabrikaya geziler düzenlemeyi ve izlenimler konusunda resimler yapıp albüm oluşturmayı, anaokulunda bayram hazırlıkları için *pionerlerle* birlikte çocuk toplantısı çağrısı yapmayı, 1 Mayıs şarkılarını öğrenmeyi, farklı milletten çocukların olduğu anaokullarına gitmeyi ve çocukların birlikte planlar yapmasını, *pionerlerin* çocuklarla dine karşı sohbet etmesini, birlikte traktör, uçak modellerini ve özel sloganlarla posterler asmalarını, 1 Mayıs yürüyüşüne katılmayı, bayram sonrası sohbet etmeyi ve özel olarak yapılan dekorasyonlarla oyunlar oynamayı içermektedir (O'MA, F-R 94-5-971). Yürüyüş için sokağa çıkan çocukların dikkatinin kırmızı afişlere ve mendillere çekilmesi gerekiyordu. Öğretmenin çocukları bayram müzikleri dinlemeye ve Kızıl Ordu askerlerinin yürüyüşlerini izlemeye yönlendirmesi, farklı sloganların anlamını açıklaması gerekiyordu. Çocukların birlikte şarkılar söyleyerek evlerine dönmeleri planlanmıştı (O'MA, F-R 94-5-1158).

Proleter çocuklar geçmişin gecekondulu mahallerinde saklı kalmış geleceğin umudu olarak görüldüğü için ayrı bir odak noktasına dönüşmüştü (Mally, 1990). Program sürecinde *pionerlerin* aktif yer alması ve iki grup arasında ideolojik sohbetlerin düzenlenmesi, Sovyetler Birliği'nin çocuk hareketliliğine ne kadar ciddi yöneldiğini göstermektedir. Fabrika gezileri sırasındaki sohbetlerde özellikle kadınların ve farklı milletlerden işçilerin eşit koşullarda, özgür ve mutlu ortamda çalıştığının vurgulanmasının (O'MA, F-R 94-5-971) çocukların Sovyet Birliği'nin kadınlara yönelik politikalarına aşina olmaları için fırsat yaratmakla beraber, geleceğin inşasının birlikte emek sarfetmek yoluyla gerçekleştirilebileceğini öğretilmesi amaçlanmaktadır. Hükümet bilinçli nüfusun hem erkek hem de kadın kesimlerinin sadece ortak çabaları sayesinde eski yaşam tarzının kalıntılarına son verebileceği inancındaydı (Krupskaya, 1958). Ülke çapında düzenlenen bayram yürüyüşüne anaokulu çocuklarının katılımı Sovyet ideolojisinin yayılma kapsamının genişliğine işaret ediyorsa, bayrama özel program sırasında bile dine karşı propagandanın yer alması ise ideolojik eğitim yönteminin çok yönlü ve eş zamanlı olduğunu göstermektedir.

Kolhoz ve sovhozlardaki çocuk meydanlarında çalışmakla ilgili 1933 senesinde yayınlanan metodolojik yönerge, çocuk meydanlarının işlevinin aynı zamanda çocuklara da küçük yaşlarından itibaren kolektif yaşam tarzı kurmayı öğretmek olduğu belirtilmiştir. Birlikte hem çalışıp hem oynamayı öğrendikleri kendi kolektiflerinde yapmaları gereken görevler olarak yemek sırasında nöbet tutmak, yemek sonrası tabakları toplamak, oyuncaklar yapmak, patates soymak örnekleri verilmiştir (O'MA, F-R 94-5-

1163). Böylece, Sovyetler ideolojisinin en önemli unsuru olan bir kolektifin içerisindeki çaba – emek kavramına geçiş yapılmıştır.

Kolhozlardaki kurumlarda işin organizasyonuna ilişkin talimatlarda yer alan bir diğer metodolojik yönerge “*Kış mevsiminde hem emek hem oyun organize etmek*” başlığıyla kayıtlıdır. Yönerge, çocuklara kış mevsimi hakkında genel bilgiler verme yöntemleriyle beraber kış mevsiminde çocuklarla birlikte yapılması gereken etkinlikler listesini sunmaktadır. Örneğin, dikiş köşesi düzenlemek ve çocuklara şapkalar yapmak, sokakları süpürmek ve karı temizlemek, buz yolları ve kaydıraklar kurmak, ahşaptan kızaklar yapmak faaliyetlerini görmek mümkündür (O’MA, F-R 94-5-971). Çocuklara çalışmalara başlamadan önce bahçeyi iyi hale getirmenin önemini anlatılması ve anaokulunda gereken aletler yoksa *pionerlerle* birlikte hazırlamak gerektiği ifade edilmektedir: “Çubuklar, kontrplak parçaları veya teneke, çiviler bulup çocukların boyuna uygun küçük kürekler hazırlamak gerekir. Çocuklarla birlikte süpürgeler hazırlamak gerekir” (O’MA, F-R 94-5-971, v. 7). Hatırlatma olarak geçen ayrı bir paragrafta ise bu tür işlere çoğunlukla 6-7 yaş arası çocukların katıldığı, çivi çakmak ve tahtaları tutmak için küçük yaştaki çocukların yardım ettiği belirlenmiştir. Bunun dışında küçük çocukların, karları süpürmekte, kızaklarda odun taşımakta, sobayı yakmak için parçalar getirmekte yardımcı olabildikleri izah edilmiştir (O’MA, F-R 94-5-971). Görüldüğü üzere, anaokulunda emek kavramı bir ideolojik öge olarak sadece teoride değil, çocukların günlük yaşamlarının önemli bir parçası halinde pratik deneyimlerle öğretilmiştir. Fiziksel güç talep eden temizlik ve düzen kurma işlerine dahil edilmekle birlikte kendi eğlence kaynaklarını düzenlemek zorunda oldukları da görülmektedir.

Ancak, yönergenin en önemli kısmı kış aylarında çocuklar için tarlaya gezi düzenlemekle ilgilidir (O’MA, F-R 94-5-971). Gezi sırasında, çiftçiler ekim için toprağı daha çapalamadıysalar, çocukların önünde bunu sergilemeleri ve sonradan çocukların gördüklerini kâğıda resmetmeleri istenmiştir. Bu etkinlikte de *pionerlere* ayrı yer verilmiş ve onlardan çocuklarla birlikte posterler hazırlamaları beklenmiştir. İşe başlamadan önce öğretmene, diğer ülkelerden pamuk satın almamak için mümkün olduğu kadar pamuk üretiminin önemini anlatmak amacıyla çocuklarla çapalamanın zarureti hakkında sohbet etmesi tavsiye edilmiştir. Sohbet sırasında, kışın karsız dönemlerinde toprak iyi çapalanırsa yağmur ve karın toprağıya sinmesinin kolaylaşması ve pamuğun iyi yetişmesi konusunda ayrıntılı bilgilerin paylaşılması önemslenmiştir. Poster için sloganlar ise şu şekilde belirlenmiştir: “*Çapalayın – pamuk iyi olur*” ve “*Şimdi tarlayı kül ve tezekle iyileştirin*”. Harfleri *pionerlerin* ve öğretmenlerin yazması, anaokulu çocuklarının ise

onları boyaması istenmişti. Çocukların pamuk hasadına güçleri yettiği kadar katılma şanslarının olduğunun açıklanması ise Sovyetler Birliği'nde emek kavramı çerçevesinde yapılan uygulamaların aslında çocukların hakkını ihlal ettiğini göstermektedir.

Gezi sonrası etkinlikler anaokulu sınıfıyla sınırlanmayıp, dışarıda da geniş çaplı propagandaya dönüşmüştü. Yönergede, anaokulu çocukları ve *pionerlerin*, hazırladıkları posterlerle köyde yürüyüşe çıkacakları, *kolhoz* dairesine, okula, *kızıl çayhaneye*¹⁴ gidecekleri ve *pionerlerden* birinin toprağın çapalanmasının önemi hakkında konuşma yapması, posterleri herkesin görebileceği yere asması talimatı verilmiştir (O'MA, F-R 94-5-971).

Anaokulunda aldıkları eğitim sayesinde çocukların, kendi ebeveynlerine yönelik de emek konusunda farkındalık oluşturmaları beklenmiştir. Öğretmenin verdiği kâğıdın yarısına, çocuklar ellerinde posterlerle gezdikleri anı resmetmeleri, ikinci yarısına ise öğretmen ve *pionerlerin* “*Ata toprağı çapalayın!*”, “*Ata toprağı pamuğa hazırlayın!*” sloganlarını yazmaları konusunda direktifler bulunmaktadır. Öğretmenlerden yazıların anlamını çocuklara açıklaması, çocuklardan ise posterleri eve götürmeleri ve duvara asmaları istenmiştir (O'MA, F-R 94-5-971). Çocuklara edindikleri bilgileri paylaşma sorumluluğunun yüklenmesi, hükümetin genç nesli bir propaganda aracı olarak gördüğünü ve bu yolla toplumun farklı kesimlerini eğiteceğine inandığını göstermektedir. Sovyet eğitim ideolojisinin önemli kurucularından Krupskaya da öğrencilerin ailelerinde ve toplumun en geri kesimlerinde propagandayı üstlenmeleri gerektiğine inanmıştı (Krupskaya, 1959a).

Anaokullarında Dinsizleştirme Süreci: Dine Karşı Okul Öncesi Eğitimi.

Sovyetler Birliği hükümetinin yarattığı ideolojinin yeni inanç sistemine dönüşmesi gerekiyordu. Sovyet insanının yani “homo sovieticus”un yeni bir gelecek inşası için ilahi güce değil, insan emeğine inanması lazımdı. Sovyet ideolojisiyle beslenen yeni eğitim sisteminde ateizm kavramı temel biyolojik ilkelerle karşılaştırılarak reddediliyordu. Sosyalist vatana duyulan sevgi, uluslararası başarılarla sahip Sovyet bilim insanlarına vurgu yapılarak oluşturuluyordu (MacIntyre, 1993). “Eskiden okullarda öğretilirdi: Herkes kendi için, Tanrı herkes içindir. Ve şimdi Vladimir İlyiç'in dediği gibi diyorlar ki: birimiz hepimiz, hepimiz birimiz için ve Rab Tanrı olmadan yine de idare edebiliriz”

¹⁴ Kızıl çayhane – çay ocağı, çoğunlukla erkeklerin gittiği ve çay eşliğinde sohbet ettiği mekân. Sovyetler Birliği kuruluşu sonrası, ideoloji etkisi altında kalarak, “*kızıl*” sıfatıyla beraber adlandırılmaya başlamıştır (y.n).

(Krupskaya, 1959b, s. 61). Özbekistan SSC anaokullarında da komünist eğitimin gerçekleşmesi için dinle mücadele etmek ve çocukları dinsiz yetiştirmek için çaba sarfetmek amaçlanmaktaydı.

Okul öncesi çağıdaki çocukların dini eğitiminin ana kaynağı çevre olduğundan dolayı camileri kapatıp kültürel etkinliklerin düzenlendiği mekanlar haline getirmek, doğada çalışarak doğadaki değişikliklerin birbiriyle ilişkili olduğu anlatmak ve çevrenin insanların ihtiyaçlarına uygun hale getirilmesinde kolektif emeğin rolünü vurgulamak, çocukları din aleyhine eğitmek için hikayeler anlatmak, şarkılar söylemek, tiyatro yapmak ders içeriğinde yer alıyordu. Anaokulu ders programı içeriğinde çocukların eski alışkanlıklarını yok ederek ebeveynlere de ateist mesajların iletilmesi söz konusuydu (O'MA, F-R 94-5-1400).

Özbekistan SSC anaokullarında dine karşı eğitim konusundaki kayıtların 1930 senesine doğru tutulmaya başladığını görmek mümkündür. Örneğin, anaokullarında dine karşı düşünceleri şekillendirmeyi amaçlayan ders programları 1930-1931 seneleri arasında üç farklı yaş grubu için düzenlenmiştir. Küçük yaş grubunda ateist eğitimin basit doğa olaylarıyla ilişkilendirilerek verilmesi gerektiğine dair talimatlar bulunmaktadır. Doğayı inceleyerek çocukta eleştirel düşünmeyi uyandırmak ve böylece “*din saçmalığına*” karşı mücadele etmek gerekiyordu. Çocukların doğa olaylarıyla ilgili edinmeleri gereken bilginin dine karşı eğitim için önemi başka bir yönergede şu şekilde açıklanmıştır: “Doğa konularını doğru aydınlatarak hurafelerle, önyargılarla mücadele eder, iyi ve kötü ruhlarla, doğaüstü güçlere olan inancı, “Allah'ın lütfunu” para karşılığında satan, asalak gibi yaşayan, insanları hasat için yapılan dualarla aldatan tabipler ve mollalara inancı yok ederiz” (O'MA, F-R 94-5-444, v. 11). Bunun dışında, Lenin'in, en iyi işçilerin ve *pionerlerin* de Tanrı'ya inanmadıkları argüman olarak gösterilmiştir. İşçiler ve işçi çocuklarının herhangi dini veya burjuva kutlamalarından kaçınmaları, onun yerine 1 Mayıs ve Ekim Devrimi gibi işçi bayramlarını kutlamaları gerektiğine dair talimatlar verilmiştir. Orta ve büyük yaş grupları için ise dersler “*Materyalistik bakış açısının temeli*”, “*Dinin sınıfsal kökleri*”, “*Dinin kuruluş için safsatası*”, “*Uluslararası anlaşmazlık kaynağı dindir*” ve “*Dine karşı mücadele*” başlıkları altında geliştirilmiştir. Başlıklar için sunulan açıklamalarda bu konuların sadece dindarlara değil, burjuvazinin işçi sınıfı üzerindeki baskılarına dayanarak işlendiğini de görmek mümkündür (O'MA, F-R 94-5-713a). Çocuklara kendi çıkarları için dini kullanan zenginlere karşı mücadele vermenin önemini öğretmek, aynı zamanda başka bir

önemli ideolojik öğeye – proleter eğitime geçiş yapılmaktadır. Bu Sovyet okul öncesi eğitiminin ideolojik altyapısının bütüncül olarak geliştirildiğinin bir diğer kanıtıdır.

Kolhozlardaki çocuk meydanları için 1933 senesinde hazırlanan yönergede ateist mesajların çiftçi yaşam tarzıyla bağdaştırılarak verildiğini tespit etmek mümkündür. Anne ve babalarının tarlada çalıştığını, pamuk ve sebze tarlalarını suladığını, böceklerle mücadele ettiğini gören çocuklara, hasadın dua edildiğinden değil, *kolhoz* işçilerinin çalıştığı için gerçekleştiği ve Tanrı'nın olmadığı anlatılması istenmiştir. Öğretmenlerin çocuklara dindarların insanları Tanrı'nın varlığı konusunda kandırdığını şu şekilde anlatması gerekiyordu:

Onlar için faydalıdır çünkü dua karşılığında para alırlar. İşçileri Allah'tan bir ceza var diye korkutuyorlar. Onların güçlerini kullanıyorlar. Zenginler, zalimler ve mollalar işçi-çiftçilerin gücünü kullanarak, zengin ve mollalara çalışırlarsa, Allah'ın onların günahlarını affedeceğini, çalışmazlarsa Allah'ın lanet edeceğini söylüyorlar. Tanrının olmadığını biliyoruz, kendimize ve ortak güce inanmamız gerekiyor. Tanrıya inanmak zorunda değilsiniz (O'MA, F-R 94-5-1163, v. 4).

En sonda çocukların sadece inanmamalarının yeterli olmadığı, dini örf ve adetlerden de vazgeçmeleri ve bu konuda kendi anne ve babalarını da teşvik etmeleri gerektiği yazılmıştır (O'MA, F-R 94-5-1163). Çocuklara dine karşı eğitim vermekte siyasi ve sosyal olayları örnek olarak kullanmak, çocuğun doğada verdiği emeği desteklemek, üretim ve teknolojiyle tanışmasını sağlamakla birlikte çeşitli din karşıtı bayramlar düzenlenmek, sürece *pionerler* ve *komsomolları* dahil etmek, çocukların aile ortamlarını kontrol etmek ve evde sohbetler gerçekleştirmek konusunda talimatlar verilmiştir (O'MA, F-R 94-5-1165).

Küçük Yaşlarda Proleter Enternasyonalizm Eğitimi. Kendi sınırları dahilinde birçok milleti barındıran Sovyetler Birliği, düzenlediği eğitim politikalarında çok kültürlülüğü savunan ve ulusal ayrıcalıklara karşı olan enternasyonalizme vurgu yapmak zorundaydı. Farklı milletlerin işçi sınıfını bir araya getiren Sovyet ideolojisine göre, yeni yaşama ancak Sovyetler Birliği'ndeki milletlerarası barış ve iş birliği yardımıyla ulaşmak mümkündü. Sovyet okullarında çirkin ve tehlikeli olarak tanıtılan kapitalist ülkelerde sadece zengin çocukların okula gittikleri anlatılıyor, öğrenciler ise Sovyet vatandaşlarının beş yıllık planın tamamlandığından sonra yaşayacakları ideal hayata inanıyorlardı (Peters, 1953). Sovyetler Birliği'nin kurucuları Rus İmparatorluğunun halkların gelişimini kasıtlı olarak geciktirdiğini savunarak, geride kalmış ulusların emekçi kitlelerine kültürel ve

ekonomik gelişimlerini ilerletmeleri için yardım etmenin gerekliliğini iddia ediyordu (Medynsky, 1944). Sovyet Özbekistan'ındaki anaokulları da bu konuda gereken girişimleri yerine getirmeleri için teşvik edilmiştir: “Çocukları farklı milliyetlerle tanıştırmak için mümkün olan her şey kullanılmalı, aynı zamanda tüm ülkelerdeki sınıf mücadelesi desteklenmeli, çocuklarda özellikle ezilen halklara karşı sempati uyandırılmalıdır” (O'MA, F-R 94-5-444, v. 16).

Çocuk meydanında çalışmaları yürütmekle ilgili yönergelerde meydana farklı milletlerden çocuklar varsa, öğretmenlerden onların birbirlerine nasıl davrandığına dikkat etmesi ve aralarında birliğin sağlanması istenmiştir. Ortak düşmanın millet bazında değil, sınıfsal farklılıklardan yola çıkarak belirlenmesi gerekmişti:

Bir milletin çocukları, anneleri onlara izin vermediği için diğer milletin çocuklarıyla oynamak istemezler. Bu tür nefretin herhangi bir tezahürü kökünden bastırılmalı, çocuğa şu veya bu kişinin Yahudi, Özbek, Tacik, Uygur, Rus olduğu için değil, başkalarının emeğiyle yaşayan ve başkalarına eziyet eden burjuva olduğu için kötü olabileceğini açıklamak gerekir ve bunlar Yahudiler, Özbekler, Tacikler, Uygurlar ve Ruslar olabilir (O'MA, F-R 94-5-444, v. 16).

Çocukların farklı milletlere olan sempatisini güçlendirmek için uygun hikayeler, resimli kitaplar seçmek, farklı bir milletten çocuklarla çalışan kurumlarla iletişim kurmak, çocukların farklı milletlerden kostümlerle katılacağı etkinlikler düzenlemek, farklı milletten toplumların yaşamını gözlemlemek ve en önemlisi, çocuklarda görülen kötü milliyetçi özelliklerin tezahürlerini sürekli kontrol altına almak tavsiyeleri verilmiştir (O'MA, F-R 94-5-444). Çocuklara farklı milletlerden işçilerin çalışmalarını gösterme yoluyla, hükümetin tüm ulusların emekçi halkına eşit baktığını ve onların çocukları için anaokulları inşa ettiğini, tüm ulusların emekçilerini ise fabrikalara işe aldığını anlatılması gerekmiştir (O'MA, F-R 94-5-1163).

Okul öncesi çağındaki çocukların enternasyonal terbiye almalarının Sovyetler Birliği için ne kadar önemli olduğunu ülkedeki uluslararası gençlik günü kutlamalarına anaokulu çocuklarının da katıldığını göstermekle mümkündür. 1930 senesi 7 Eylül'de gerçekleşen gençlik günü için kurumlarda 1 Eylül itibarıyla hazırlıkların başlanması gerektiğine dair talimatlar mevcut olup çalışmaların esas olarak büyük yaş grubundaki çocuklara yönelik düzenlenmesi gerektiği söylenmiştir. Çalışmaların amacı çocuklar için neşeli ortam yaratarak onlara farklı milletler hakkında bilgi vermek, diğer milletlerden işçilere karşı sempati uyandırmak, sınıf mücadelesine dikkat çekmek olduğu belirtilmiştir. Çocuklarla yapılması gereken sohbetler işçiler, burjuvazi ve farklı milletler

konularını kapsamakla birlikte SSCB dışında burjuvazinin işçilere ve farklı milletlere yaptığı baskılardan bahsedilmesi bekleniyordu. Ek olarak, Sovyet gücünün olmadığı yerlerde çocukların zorla çalıştırıldığını, Lenin'in ise çocuklara işkence etmeden sadece emeğin ne olduğunu öğretmek istediğini ve farklı ülkelerdeki işçilerin dostluk içinde yaşamalarını emrettiğini açıklamak gerekiyordu. Çocuklarla düzenlenmesi gereken bayramlarda farklı milletlerin kostümlerinden yararlanmalı ve karakterlerin hepsi işçiler olarak tasvir edilmeliydi. Çocuklarla birlikte *“Kolhoz meydanının çocukları tüm dünyanın en fakir çiftçi ve işçilerinin çocuklarını selamlıyor”* veya *“Uluslararası gençlik gününe selamlar olsun”* başlıklarıyla posterler hazırlanmasına dair talimatlar verilmiştir (O'MA, F-R 94-5-721).

1930-1931 senelerine ait enternasyonal tasavvurları geliştirmeyi amaçlayan programların da içeriğinin en çok büyük yaş grubu için geniş olduğunu görmek mümkündür. Ders başlıkları *“Ulusların işçilerinin durumu”*, *“Yurt dışındaki işçilerin durumu ve onların burjuvaziye karşı mücadelesi”*, *“Dünya emekçilerinin lideri Lenin”*, *“Ulusal nefretin sınıfsal kökeni”*, *“Pionerlerin uluslararası sınıf mücadelesine katılımı”* ve *“1 Mayıs”* olarak belirlenmiş çokkültürlü toplumun özellikleri Sovyet ideolojisine en uygun ve ayrıntılı şekilde çocuklara aktarılmıştır (O'MA, F-R 94-5-713a). Okul öncesi çağındaki çocuklar için düzenlenen ders programlarının başlıklarının kapsamı hükümetin ideolojik eğitim konusundaki motivasyonunun son derece ciddi ve zorlayıcı olduğunu göstermektedir.

Okul öncesi çocuklarıyla uluslararası eğitim konusunu işlerken öğretmenlerin milletlerarası nefretin kökenlerini, burjuvazinin proletaryaya karşı mücadelesinde bu durumu silah olarak kullanmasını, milletlerarası nefret ile dindarlık arasındaki bağlantıya odaklanmaları bekleniyordu. Bunun dışında çocukları Sovyetler Birliği ve yurt dışındaki tüm ulusların işçilerini dayanışma ruhuyla yetiştirmek, şovenizme ve milletlerarası nefrete karşı aktif bir savaştıran bir enternasyonalisti eğitmek, çocuklara sınıfsal farkındalığı kazandırmak, Birlikteki ve yurt dışındaki farklı milletlerin yaşam biçimleri ve mücadelesi hakkında bilgi vermek, çocuklara antisemitizm, büyük ve yerel şovenizmin tezahürlerine karşı proleter bir tutum aşılacak hedefler olarak belirlenmiştir (O'MA, F-R 94-5-1165). Anaokulunda çocukları proleter enternasyonalizm ile tanıştırmak aynı anda kolektivizm konusunda da vurgu yapılmıştır. Farklı milletlerden gelen çocukların birleşmeleri ve takım olarak hareket etmeleri, takımdaki erkek ve kız çocuklarının kolektif yaşam ve çalışmaya eşit olarak katılım sağlamaları, tüm işçilerin ortak çıkarları

konusunda farkındalığa sahip olmaları, işçi kolektifinin çıkarlarını kendi bireysel çıkarlarından üstün görmeyi öğrenmeleri gerekiyordu (O'MA, F-R 94-5-1165). Anaokulundaki kolektif çalışmalar sadece okul öncesi eğitiminin kapsadığı çocukları değil, okul çağına geçen *pionerlerin* de sürece dahil olmasını talep etmişti (O'MA, F-R 94-5-1165).

1933-1934 senelerine ait kayıtlarda anaokullarında enternasyonal proletarya konusunu kapsayan etkinlikler düzenlemenin ana amacının tüm milletlerin sınıf çıkarlarının açığa kavuşturulması olduğu beyan edilmiştir. Bu amaca ulaşmak için ise çocukların mümkün olduğunca farklı iki veya üç milletin yaşamı ve sosyal yapısıyla tanıştırılması, müzik, şarkı, danslara aşina olarak kültürel farkındalık oluşturulması, farklı milletlerden çocukların olduğu diğer kurumlarla bağlantı sağlanması, onlarla ortak çalışmaların düzenlenmesi ve ortak bayramların gerçekleştirilmesi önerilmiştir (O'MA, F-R 94-5-1165).

ÖzSSC'de Okul Öncesi Öğretmen Eğitimi

Öğretmen Yetiştirme Sürecinde İdeoloji

Sovyetler Birliği'nin eğitim konusundaki girişimlerinde öğretmen eğitimi ayrı bir öneme sahipti. Hükümet, öğretmenin görevi olarak çocuklara komünistlerin ne için ve nasıl savaştıklarını göstermesini, onlarda komünist olma arzusunu uyandırmasını belirlemişti (Krupskaya, 1959c).

Bir okul öncesi öğretmeni, ideolojik cephedeki sınıf mücadelesinin özgünlüğünü anlamalı, sınıf düşmanının saldırılarına karşı savaşmak için silahlanmalı ve proletaryaya düşman ve yabancı ideolojinin tüm tezahürlerine karşı aktif bir savaşçı, pedagojide Marksist-Leninist ilkelerin öncüsü olmalıdır (O'MA, F-R 94-5-382, v. 178).

Öğretmen, yeni nesil inşasını gerçekleştiren fail olarak görüldüğü için, ilk önce onun kendisinin Sovyet ilkelerine uygun bir şekilde yetiştirilmesi gerekiyordu. Devrim eğitimcilerinin eski önyargıları aşabilen, geçmişini untabilen ve geleceğe kesin bir inanç besleyen gençlerden oluşması gerekiyordu ve bu yüzden öğretmen eğitimlerine en çok genç kesim teşvik ediliyordu (Kirschenbaum, 2001). Öğretmen eğitimi yeni bir insan yapısı- insanın Sovyet modelini yaratmakta başlangıç noktası olarak görülmüştür.

Ülkede iki senelik öğretmen eğitimlerinin ilk 1925 yılında düzenlenmeye başladığı kayıtlarda geçmektedir (O'MA, F-R 94-5-10). Ancak, Özbekistan'ın Sovyetler Birliği sınırları dahilinde mevcut olmaya başladığından hemen bir sene sonra organize edilen öğretmen eğitimlerinin ciddi zorluklarla karşılaştığı belirtilmiştir. Sadece yerli kadın öğrenciler için verilen eğitime neredeyse kimsenin katılmaması, bu yüzden ilk dönemlerde okuma yazma bilmeyenlerin bile kabul edilmesi ve ailevi sebeplerden dolayı eğitimi terk edenler en büyük sorunlar olarak gösterilmiştir. Sonuç olarak, alanda deneyimli personel yeterli olmadığı için derslerin Rusçadan çevrilerek verildiği ve yerli kadınları eğitime sürecinin daha da zorlaştığı açıklanmıştır. Bunun dışında, öğrencilerin uygulama yapabilecekleri okul öncesi eğitimi kurumlarının da olmadığı ayrı bir sorun olarak eklenmiştir. Genel öğretmen eğitimlerine ek olarak senede bir kere düzenlenen yeniden eğitim derslerinde de yerli uzmanların, Özbekçe ders kitaplarının ve uygulama için anaokullarının olmamasının süreci önemli ölçüde geriye çektiği dile getirilmiştir (O'MA, F-R 94-5-10).

1932 senesine gelince öğretmen eğitimlerinin iki aylık, üç aylık, yedi aylık, bir yıllık ve bir buçuk yıllık olmak üzere farklı programlara bölündüğünü görmek mümkündür (O'MA, F-R 94-5-384). Bu çabalar Sovyetler Birliği'nin öğretmen sayısını önemli ölçüde artırmak konusunda ne kadar girişkenlik sergilediğini göstermektedir. Örnek olarak, 1930 senesinde Taşkent'te okul öncesi pedagojik teknik okulunun organize edildiği ve öğrencilere genelde bir, hazırlıkla birlikte bir buçuk yıllık eğitim fırsatları sunulduğu belirtilmiştir (Ayzenshtadt, Sagarov ve Griguch, 1932). 1932 senesinde ise teknik okul artık "Lenin Taşkent Eğitim ve Terbiye Teknik Okulu" olarak bilinmeye başlamıştır (O'MA, F-R 94-5-384). Farklı kurumlara Sovyet liderlerinin veya Sovyetler Birliği inşasındaki önemli figürlerin isimlerinin verilmesi sürecinin 1924 öncesinde bile başladığına dair bilgiler yukarıdaki bölümlerde de mevcuttur.

Eğitim içerikleri ise ideolojik öğelerle yoğun olarak hazırlanmıştır. İki yıllık okul öncesi öğretmen eğitimi kursları toplam 3040 saatten oluşup, 305 saati "*sosyo-politik*" olarak sınıflandırılan derslere ayrılmıştır. Bu dersler, "*Sınıf mücadelesinin, SBKP (b)*¹⁵ ve Komintern'in¹⁶ tarihi", "*Leninizm'in ana soruları*", "*Sosyalist inşasının sıradaki görevleri*" olmak üzere müfredatın en başında yer almaktadır (O'MA, F-R 94-5-382). İki aylık öğretmen eğitiminde de listenin ilk sırasında yer alan 40 saatlik sosyal bilgilere ek

¹⁵ Sovyetler Birliği Komünist Bolşevik Partisi (y.n).

¹⁶ Komünist Enternasyonal – 1919'da Sovyetler Birliği tarafından kurulan, esas olarak uluslararası komünist hareket üzerinde Sovyet denetimi sağlayan bir örgüt (Britannica, 2024)

olarak, tarımsal üretim için gereken minimum bilgi birikimi içeren ziraat dersi eklenmiştir (O'MA, F-R 94-5-968). Bunun nedeni okul öncesi derslerin müfredatına ilişkin açıklamada şu şekilde ifade edilmiştir:

Kurslar, tamamen okuryazar, ideolojik olarak tutarlı, sınıf mücadelesinin ana noktalarını, güncel siyasi yaşamın olaylarını, sosyalist insanın acil görevlerini anlayan, partinin ve Sovyet hükümetinin savunma konularında politikasını bilen işçilerin yetiştirilmesini sağlamalıdır" (O'MA, F-R 94-5-382, v. 178).

Yapılan açıklamalardan hükümet için basit bir öğretmen değil, Sovyet öğretmenini yetiştirmenin önemli olduğu görülmektedir. Toplam 360 saat ve üç ay süren çocuk meydanı öğretmenlerinin eğitimi ise üç ana kategoriye bölünmüş ve ilk olarak yine "sosyo-politik" etiketi altında yer alan sosyalist inşaya ilişkin dersler, ardından genel eğitim ve alan dersleri kategorilerine sıra verilmiştir. Doğrudan okul öncesi eğitimine ilişkin dersler fiziksel terbiye, okul öncesi yaşının pedagojisi, okul öncesi terbiyesinin amaç ve görevleri, okul öncesi çocukların komünist terbiyesi, doğa çalışmaları, oyun ve müzik, sanat dersleri, ortam organizasyonu, işin planlanması ve muhasebesi olmak üzere farklı ders başlıklarına bölünmüştür. Okul öncesi çocukların komünist terbiyesi ise aynı zamanda dine karşı terbiye, uluslararası terbiye, çocuk kolektifinin organizasyonu, politeknik eğitim, çocuk meydanlarında *pionerlerin* rolü, okul öncesi çocukların sosyal ve siyasal yaşama katılımı olmak üzere farklı alt başlıklara ayrılmıştır (O'MA, F-R 94-5-1400).

İdeolojik içeriğe sahip dersleri yeniden eğitim kurslarında da görmek mümkündür. Örneğin, 1928-1929 yılları arasında yerli kadınlar için düzenlenen yeniden eğitim kurslarının ana teması "*Okul öncesi yaşının özellikleri*" olarak belirlenmiştir. Altı farklı alt temalardan oluşan programın ilki giriş olup, pedagojiden genel biçimde bahsetmekle birlikte, emek, çaba, kolektivizm, materyalizm, cinsiyet sorunları, okul öncesi yaşında sınıf farklılıkları konuları ele alınmıştır. Daha sonra ise okul öncesi çağında fiziksel gelişim, çocuğun davranışı, zor mizaçlı çocuklar, okul öncesi yaştaki çocuğu öğrenmek konularına yer verilmiştir. Programda emek konusunun da insanlık tarihinde ve kişiliğin gelişiminde emeğin önemi, çocuklarda yaşama karşı aktif bir materyalist tutum oluşturma, ekip çalışmasını geliştirme, dayanıklılığı ve yaratıcılığı geliştirme olmak üzere, ayrıntılı şekilde işlendiği görülmektedir (O'MA, F-R 94-5-11).

Buna benzer başka bir altı haftalık yeniden eğitim müfredatında da "sosyo-politik" başlığını taşıyan derslerin en önde geldiğini görmek mümkündür. Sosyalist insanın yolları, ülkenin sanayileşmesi, tarımın kolektifleştirilmesi, her türlü iş birliğinin

geliştirilmesi ve emekçi halkın kültürel kalkınması konularını ele alan bu derslerin yanı sıra moderniteyle bağlantı, uluslararası eğitim ve dine karşı eğitim derslerinin başlıkları da görülmektedir. Ayrıca, kadınların özgürleştirilmesinin temeli olarak görülen, iki cinsiyet arasındaki sosyal farklılıklar ve ailede kız çocuklarının sömürülmesi konularını içeren, kız ve erkek çocuklarının ortak eğitimine de ayrı yer verilmiştir (O'MA, F-R 94-5-444). Ancak diğer öğretmen eğitim programlarından farklı olarak bu müfredatta okul öncesi eğitim kurumunda eğitim planı hazırlamak için çevreyi inceleme şeması yer almaktadır. Şemaya göre, kurum dışı çevreyi incelerken dikkat edilmesi gerekenler arasına aşağıdaki ilgi çekici maddeler de eklenmiştir:

1. Bölgedeki kurumlar ve okul öncesi eğitim kurumu personelinin onlara nasıl yardımcı olabileceği.
2. Ne tür emeğin (fabrikalar, *kolhozlar*, atölyeler) mevcut olduğu ve okul öncesi çalışmaların oluşturulmasında bunların nasıl kullanılabileceği.
3. Bölgedeki kadınların genel durumu: kadınlar tesettürlü mü veya değil mi, reşit olmayanların evlendirildiği, kadınların satıldığı durumlar var mı, bir kadının üretime ve sosyal hayata ne kadar dahil olabildiği, bir okul öncesi eğitim kurumunun kadının sürece daha hızlı dahil olmasına nasıl yardımcı olabileceği.
4. Bölgedeki ailelerin yapısına ilişkin ne tür olumlu ve olumsuz, alandaki çalışmaları kolaylaştıran veya zorlaştıran özelliklerin olduğu.

Son maddede yeni yaşama geçmek, çocuğun kaydını yaptırmak, medeni evlilik¹⁷, okuryazarlık örnekleri verilmiş, onlara karşıt olarak dini ritüellere sıkı sıkıya uyma, cehalet, afyon kullanma, sübyancılık, *sandal*¹⁸ ve beşikten vazgeçmek konusunda isteksizlik örnekleri eklenmiştir. Bunun dışında anaokulunun hizmet verdiği aileler açısından da gözlemler yapılması istenmiştir. Ebeveynlerin sosyal durumu, parti üyelikleri, annelerin çalışma yerleri, ailenin gelişmişlik veya geri kalmışlık düzeyi, ev koşulları, ailenin ve çocuğun rutininin incelenmesi gerekmiştir (O'MA, F-R 94-5-444). Hükümet tarafından bu tür gözlemlerin yapılmasının istenmesi öğretmenlere kendi görevleri doğrultusunda yüklenen sorumluluğun ne kadar ciddi olduğunu göstermektedir. Öğretmenlerden eğitim sürecine rehberlik etmeden önce bölgenin kültürel yapısı, insanların yaşam tarzı ve alışkanlıklarını araştırmaları, yetiştirildikleri rejime aykırı olan

¹⁷ Bu bağlamda dini nikah yapılmadan hükümet tarafından resmi olarak tescil edilen evlilik (y.n).

¹⁸ Orta ve Batı Asya halkları arasında yaygın ısıtma cihazı, altına sıcak kömürlü bir mangal veya çukurun yerleştirildiği, battaniyeyle kaplı bir masa (Ministerstvo kul'turi Rossiyskoy Federatsii, 2024).

herhangi bir tutuma ve hatta ciddi toplumsal sorunlara karşı mücadele vermeleri beklenmiştir. Dolayısıyla, bu girişimlerin ardından okul öncesi öğretmenin, *kolhoz* işçilerini kültürel devrim sorunları etrafında örgütleyebilmesi ve toplumu komünist terbiyeyle yetiştirebilmesi lazımdı (O'MA, F-R 94-5-382). Bunun diğer bir kanıtını Komiserlik müfettişlerinin 1928 senesinde Buhara ilindeki bir okul öncesi eğitim kurumunun çalışmalarına ilişkin raporunda görmek mümkündür. Anaokulu çevresinde ebeveynlerin çocuklarını anaokuluna gönderme konusunda kampanyalar düzenlemek amacıyla müdürün sadece birkaç mahalle ve sokakları dolaştığına dair notlar mevcuttur. Bunun dışında anaokuluna kayıtlı olan çocukların ebeveynleriyle de çalışmaların geniş kapsamda yürütülmediği belirtilmiştir. Sonuç olarak ise anaokulu hakkında kamuoyunun oluşmadığına dair olumsuz yorum bırakılmıştır (O'MA, F-R 94-5-446). Okul öncesi öğretmenlerinin toplumun ciddi sosyal sorunlarını kendi kapasiteleri doğrultusunda çözmeye yöneldiklerini ebeveynler için düzenlemeleri gereken toplantıların akışında da görmek mümkündür. Örneğin, çocukları anaokuluna bırakmaya gelen ebeveynler için ayrı düzenlenen toplantılar sırasında öğretmenler tarafından çocukların kış aylarında nasıl giyinmesi gerektiğine dair talimatlar verilmesi lazımdı. Yönergeye göre ebeveynlerden çocuklarına eldiven dikmek için kumaş getirmeleri istenir, onlara dikiş yöntemleri gösterilir ve anaokulunda çocuklar için birlikte eldivenler dikilirdi. Öğretmenler en fakir aile çocukları için ayakkabı satın almak veya hazırlamak için ise kolhoz idaresine müracaat edeceklerdi (O'MA, F-R 94-5-971). Sovyet öğretmenleri çocukları eğitirken aynı zamanda onların ebeveynlerini de eğitmekle, çocuklarına karşı yerine getiremedikleri sorumluluklar konusunda farkındalık yaratmakla da görevlilerdi.

Sovyetler Birliği Anayasası, Büyük Sovyet Ansiklopedisi, Pedagoji Ansiklopedisi, Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez ve Yürütme Komiteleri kararları, Halk Komiserleri Konseyi kararlarının yanı sıra Marx ve Engels'in eserleri, Lenin ve Stalin'in konuşmalarından (O'MA, F-R 94-5-1402) yararlanarak düzenlenen içeriğin siyasi ideolojiden arınmış halde var olması mümkün değildi. Zaten hükümetin toplumun herhangi bir kesimini eğitime inisiyatifi insanları ilk önce ideolojiyle beslemeyi mecbur kılıyordu. Ancak, Sovyetler Birliği'nin öğretmen eğitimi programlarını düzenlerken kendi sınırları dışındaki herhangi bir bilgi kaynağından vazgeçtiğini iddia etmek mümkün değildir. Eğitimler sırasında Rus yazarların kalemine ait bilimsel çalışmalarla birlikte, dünya çapında ünlü John Amos Comenius, Maria Montessori, Jean-Jacques Rousseau, Friedrich Froebel ve Patty Smith Hill'in eserlerinin de kullandığına dair kayıtlar mevcuttur (O'MA, F-R 94-5-1402). Doğrudan okul öncesi eğitimine dair

içeriğin güncel ve meşhur edebiyatla zenginleştirilmesi, Sovyetler Birliği okul öncesi öğretmen eğitiminin kalitesinin sadece ideolojik eğitimle sınırlanmadığının göstergesidir. Ancak bu yönlendirmeler yüzyıllar boyunca farklı tarihi, dini ve kültürel mirası taşıyan, sosyalist yaşamın özelliklerinden uzak olan toplumsal alışkanlıklara sahip bir kitleye aniden ve yüksek yoğunlukta uygulanırken, bir yandan hükümetin beklentilerinin yüksek olduğunu da göstermektedir.

Okul Öncesi Eğitim Konferansları: Okul Öncesi Politika Üretim Aracı

Yeni hükümetin okul öncesi eğitimi sisteminin gelişmesine yönelik sarf ettiği çabalarını önceden “Tüm Rusya Okul Öncesi Konferansı” olarak bilinen, Sovyetler Birliği’nin resmen ilan edilmesinin ardından 1924 senesinde gerçekleştirilen ilk “Tüm Sovyetler Okul Öncesi Konferansı”nda görmek mümkündür. Tarihi bir dönüm noktası ve alandaki yoğun gelişmelerin nedeni olarak bilinen bu etkinlik, tüm Sovyet Cumhuriyetlerinin uzmanları arasında iletişimin ve iş birliğinin güçlendirilmesini kendi temel hedefi olarak belirlemiştir. (Konstantinov, Medinskiy, ve Shabayeva, 1959).

Sovyetler Birliği döneminde Özbekistan sınırlarında da okul öncesi eğitimine ilişkin yerel konferansların düzenlenmesi hükümetin alanda gerçekleştirmek istediği reformların geniş çaplı olduğuna işaret etmektedir. Ülkede ilk okul öncesi kapsamlı konferans 1925 senesinde gerçekleştirilmiş ve bir hafta sürmüştür. Toplam 157 katılımcının yer aldığı konferans kamu kuruluşları, devlet kurumları, Parti temsilcileriyle birlikte gazetecileri de kapsamıştır (O’MA, F-R 94-5-11). Konferanslar, farklı grupları bir araya getiren ve okul öncesi eğitimin önemi konusunda farkındalık yaratan bir enstrüman olarak görülmüştür.

Konferans sırasında sunulan 14 farklı konu başlığı arasında sadece üçü Sovyet ideolojisine ilişkin öğeleri içermektedir (O’MA, F-R 94-5-11). “*Kolektif organizasyonunda bir faktör olarak oyun*”, “*Emek*”, “*Eski şehrin*¹⁹ kurumlarında oyun, emek ve özyönetim” olarak adlandıran bu sunumlar dışında konuşmacılar en çok çocukların yaşam koşulları, okullaşma oranı, okul öncesi eğitimi kurumlarının durumu, öğretmen yetiştirmenin aciliyeti, ders kitapları ve yönergelerin Özbek dilinde olmaması konularına yoğunlaşmıştır. Genel olarak, ilk okul öncesi konferansının 1928 senesinde gerçekleştirilen ikinci konferansa nazaran ideolojiye daha az odaklandığı görülmüştür.

¹⁹ Taşkent’in bir bölgesi (y.n).

Çünkü Sovyet hükümeti için, gerekli maddi altyapı sağlanmadan okul öncesi eğitim sistemini ideolojik temelde yapılandırmak mümkün değildi.

Bununla birlikte, farklı sunumların içeriklerinde öğretmenin çocuk aktivitelerinin lideri ve organizatörü olarak gösterilmesi, çocuğun kolektifin kararları karşısında son derece saygılı davranmasının ve sınıfta öğretmen otoritesinin yüksek olmasının vurgulanması, yeni öğretmen yetiştirmenin “*Özbek kadınlarının kurtuluşu*” ile bağlanması konferansın sosyalist eğitim ideolojisine dayalı bir şekilde gerçekleştirdiğini ifade etmektedir (O’MA, F-R 94-5-11).

Toplumsal yaşamın kültürel özellikleri ve eğitim alanında yapılan reformlar arasındaki çatışmayı konferans sırasında konuşmacı ve dinleyiciler arasında gerçekleşen ilginç diyaloglar örneğinde incelemek mümkündür. Oyun ve kolektifin organizasyonu ile ilgili yapılan sunum sonrası katılımcının, “*Cenaze gibi bir oyuna nasıl tepki verilmeli, çocuklar herkesi gömmeye başlıyorlar, Lenin’i de Troçki’yi de*” sorusunu sunucu Barışnikova, “*Bunun bir sakıncası olduğunu düşünmüyorum*” diye yanıtlamıştır (O’MA, F-R 94-5-11). Konferans sırasında Sovyetler Birliği kurucularına çocuklar tarafından cenaze töreninin düzenlenmesiyle ilgili soru cevabın yer alması, o dönemde siyasi figürlerinin otoritesinin insanların gündelik yaşamlarına bile etki ettiğini göstermektedir. Ardından genel olarak çocukların oynadıkları oyunların yerel aile yaşamını yansıttığı ve eski değerleri teşvik ettiği açıklanmıştır. Erkek ve kız çocuklarının farklı oyunları tercih ettiği, onlara ortak oyun seçeneklerinin sunulmasının işe yaramadığı tartışılmıştır (O’MA, F-R 94-5-11).

Sanat eğitimiyle ilgili sunum yapan Şeverdina’ya ise, “*Yerli çocuklar kaşlarını o’smayla²⁰ boyuyor*” sorusu gelmiş ve konuşmacı, “*Bununla savaşmak zor- bırakılsın*” yanıtında bulunmuştur. Sonradan Müslümanlar için her türlü sanatın dini açıdan yasak olduğu, yerli halkın çocuklarına sanat eğitimi vererek onları kışkırtmanın mümkünlüğü tartışılmıştır. Çözüm olarak ise yerli halkın yaşamıyla daha yakından tanışmak ve Doğu sanatına aşina olmak, sanatsal etkinliklere yerli halktan işçilerin katılmasını teşvik etmek gerektiği öne sürülmüştür (O’MA, F-R 94-5-11). Bu ayrıntılar, Sovyet rejimi temsilcilerinin kültürel devrimi gerçekleştirmek için hedefledikleri kitlenin yaşam özelliklerini tanımadıklarının göstergesidir.

1928 senesinde gerçekleştirilen ikinci konferans konularının ideolojik açıdan daha zengin olduğu görülmektedir. Kayıtlara geçen yedi farklı konudan dördünün “*Emek*

²⁰ Özbekistan’da kadınlar arasında kaşları boyamak için kullanılan, yerel halk arasında “*o’sma*” adıyla bilinen bitki suyundan bahsedilmektedir (y.n).

kavramı”, “*Anaokulunda sosyo-pedagogik çalışma*”, “*Çocuk kolektifi*”, “*8 Mart kutlamaları*” olduğu görülmüştür (O’MA, F-R 94-5-240). Konuşmacıların ideolojik mesajları daha cesurca ifade ettiklerini alandaki çalışmaların sonuçları ve ilerdeki beklentilere yönelik yapılan sunumda tespit etmek mümkündür. Yeni bir insan yetiştirme, kadını özgürleştirme ve ailede yeni bir yaşam tarzının uygulanmasını hedefleyen okul öncesi terbiyesinin kültürel devrim işinin temellerinden birine sahip çıktığı iddia edilmiştir. Kadınların *paranji*’den²¹, yüzyıllarca süren kölelikten kurtulmaları, üretime ve kamusal hayat geçmeleri, yeni ekonomik koşulların – kolektif çiftliklerin, tarımsal işletmelerin, fabrikaların ortaya çıkmasının anaokulları ağının gelişmesini talep ettiği beyan edilmiştir (O’MA, F-R 94-5-240). “*Okul öncesi eğitim kurumlarında sosyo-pedagogik çalışma*” adlı sunumda ise kadın özgürlüğünden şu şekilde bahsedilmektedir:

Kadının özgürleşmesi konusunda önümüze geniş bir faaliyet alanı açılıyor. Okul öncesi çağda bile eşitlik kavramını aşılmalıyız, okul öncesi eğitim kurumlardaki ortam kız ve erkek çocuklar arasında hiçbir fark olmayacak şekilde düzenlenmeli, ailedeki kızların yaşamlarını, çoğu zaman olduğu gibi yıpratıcı ev işleriyle aşırı yüklememeleri için kontrol etmeliyiz, reşit olmayan kadınların evlendirilmesini takip etmeli, ilgili kuruluşlara bildirmeliyiz (O’MA, F-R 94-5-240, v. 18).

Hükümetin kadını en hızlı bir şekilde üretime çekerek iş gücü kapasitesini artırmak istediği belli olsa da aynı zamanda kadın hakları konusunda önemli girişimleri başlattığını inkâr etmek mümkün değildir. Ancak, bu teşebbüsleri gerçekleştirirken okul öncesi eğitim kurumlarının asıl mahiyeti olan çocuk refahının geri planda kaldığını tespit etmek mümkündür.

²¹ Orta Asya kadınlarına özgü, baş ve vücudu örten giysi (y.n).

BÖLÜM 5

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Bu bölümde araştırmaya dair sonuçlar ve Sovyetler Birliği kuruluşu sonrası Özbekistan okul öncesi eğitim politikalarında ideolojinin rolü konusundaki gelecekteki araştırmalara yönelik çeşitli öneriler sunulmuştur.

Sonuçlar

Araştırma sürecinde, bu çalışmanın ana amacına uygun olarak Sovyet ideolojisinin 1924-1934 seneleri arasında Özbekistan SSC'nin okul öncesi politikalarındaki kapsamını analiz edilmiş ve alan dahilinde geliştirilmiş resmi metinlere yansımış unsurları incelenmiştir. Genel amaca bağlı şekilde aşağıdaki gibi sonuçlara varılmıştır:

1. Özbekistan SSC'de yapılandırılan eğitim sistemine Marksist-Leninist ilkeler, Sovyetler Birliği'nin katı ideolojik çizgisi doğrultusunda büyük ölçüde yansımıştır. Bu ideolojik etki, öngörüldüğü üzere, okul öncesi eğitimi politikalarının şekillenmesine kadar yayılmıştır.
2. Sovyetler Birliği hükümeti tarafından uygulanan ideolojik baskılar, Özbekistan'daki okul öncesi politikalarını çok yönlü biçimde etkilemiştir. Okul öncesi eğitimi sistemi, devletin sosyalist inşasına kolektif emek anlayışıyla katkı sağlayacak nesiller yetiştirme hedefiyle temellendirilmiştir.
3. Sovyetler yönetimi tarafından kurulan eğitim anlayışı, Özbek çocuklarının siyasi, kültürel ve toplumsal açıdan sosyalist değerlere sadık Sovyet vatandaşları olarak yetiştirilmesini amaçlamıştır.
4. Özbek halkının toplumsal yaşamı, dili, dini inançları ve kültürel değerleriyle çelişen yeni Sovyet eğitim politikaları, bölgede okul öncesi sistemi kuruluşunun ilk döneminde ataerkil ve muhafazakâr toplumun, kadınları özgürleştirilmesi ve sosyal hayata aktif katılımını talep ve teşvik eden yeni ideolojik yaklaşımlara karşı tepkileriyle kendini göstermiştir.

5. Son olarak, bu araştırma, Türkistan bölgesinin bir parçası olan Özbekistan’da, Sovyet okul öncesi politikalarının 1924-1934 seneleri arasındaki gelişimi ve işleyişi inceleyerek, ülkedeki Sovyet eğitime ilişkin alan yazında önemli boşlukları doldurmaya çalışarak, alana özgün katkı sunmayı amaçlamıştır.

Araştırma bulguları, Sovyetler Birliği iktidarının Türkistan bölgesine resmi olarak yayılmasından önceki dönemde bölgedeki okul öncesi eğitime ilişkin genel bir çerçeve sunmak amacıyla, Türkistan’a ait arşiv belgelerinin incelenmesiyle başlamaktadır. Bu noktada belirtilmelidir ki, Türkistan coğrafyası oldukça geniştir ve çalışma kapsamında kullanılan belgeler, Özbekistan Milli Arşivi’nden elde edilmiş olup, sadece günümüz modern Özbekistan sınırlarına dair verileri içermektedir. Yapılan analizler, Türkistan’da 1924 senesine kadar okul öncesi eğitimi sisteminin kamusal bir sorumluluk olarak geniş kapsamda ele alınmadığını ortaya koymuştur. Okul öncesi çağıdaki çocuklara eğitim veren kurumların sayısı oldukça sınırlı olup, genellikle özel şahısların inisiyatifleriyle faaliyet göstermiştir. Ayrıca bu kurumların çoğunluğunun, Özbek çocuklarına değil, Rus İmparatorluğu döneminde Türkistan’a göç eden yabancı nüfusa hizmet verdiği görülmektedir.

Her ne kadar ÖzSSC 1924 yılında resmi olarak ilan edilmiş olsa da bölgede Sovyet ideolojisinin yayılması Ekim Devriminden sonra yavaş suretle başladığına dair bilgilere ulaşılmıştır. Bu durum, Sovyet eğitim anlayışını uygulamak adına Türkistan’da başından itibaren ideolojik bir zemin yaratıldığının kanıtıdır. Ancak bu durum, Sovyet okul öncesi eğitim ağının genişlemesine dair belgelerin büyük kısmının, yine de Türkistan’ın bölünmesinden ve Sovyet Özbekistan’ının resmen kurulmasından sonraki döneme ait olduğu gerçeğini değiştiremez. Ama bu Sovyet ideolojisinin ilk andan itibaren katı bir şekilde teşvik edilmeye başladığı anlamına gelmemektedir. Bulgular, ilk dönemlerde Sovyet hükümetinin önceliğini sistemin altyapısını oluşturmak olarak belirlediğini göstermektedir. Halk Eğitim Komiserliğine ait resmi metinlerde sıklıkla anaokulu sayısı, fiziksel koşullar ve ağın kapsadığı çocuk nüfusu gibi konulara odaklanıldığı görülmektedir. Bu dönemde Sovyet ideolojisinin en belirgin yansıması, kadınların sosyal hayata katılımının teşvik edilmesi ve bu süreçte anaokullarının en büyük destek aracı olarak nitelendirilmesidir. Ancak bu eylemleri de ülkedeki sosyalist insanın başlatılması için atılan genel adımlar olarak değerlendirmek mümkündür. Sovyet ideolojisinin açık ve yaygın biçimde dayatılması ise zamanla gerçekleşmeye başlamıştır.

ÖzSSC okul öncesi kurumlarındaki eğitim içeriklerini etkileyen Sovyet ideolojik unsurları, Birlik genelinde tüm vatandaşlara yönelik dayatılan ideolojik ilkelerle örtüştüğü tespit edilmiştir. Temalara bölünerek incelenen ideolojik bu içerikler arasında, örneğin, emek kavramı en merkezi konulardan birindedir. Sovyet modelindeki sosyalist inşa için üretken nesillere ihtiyaç duyan hükümet, küçük yaşlardan itibaren çocuklara emek sözcüğünün anlamı, emekçinin toplumdaki yeri ve emek gücünün değerini anlatmayı amaçlamıştır. Özellikle, Sovyetler Birliği için pamuk üretim merkezi olarak görülen ve halkının düşük ücretli emek gücü olarak kullanılması planlanan Özbekistan gibi bir ülkede, emekçi düşünce yapısıyla büyüyen nesillere ihtiyaç duyuluyordu. Anaokullarında hüküm süren bir diğer ideolojik unsur olan kolektivizm kavramı ise emekle doğrudan bağlantılıdır ve kolektif üretim, birleşerek emek sarfetmek ve sosyalist inşaya katkı sağlamak anlamlarına denk düşmektedir. Anaokullarında başlatılan bu tür ideolojik eğitim sayesinde cinsiyet, yaş, statü fark etmeksizin tüm Sovyet vatandaşlarının ortak bir amaç doğrultusunda birleşmeleri beklenmekteydi.

Bir diğer önemli ideolojik öge olan proleter enternasyonalizm, uluslararası emekçilerin özgürlüğünü, dayanışmasını ve eşitliğini vurgulayan, çok uluslu Sovyet anaokullarında önemli yere sahipti. Bu nedenle, incelenen belgelerde, Sovyet Özbekistan'ı anaokullarında çocukların erken yaşlardan itibaren uluslararası barış, iş birliği ve dayanışma anlayışıyla büyütülmeleri gerektiğine yönelik doğrudan talimatlara rastlanmıştır.

Sovyet geleceğinin inşasında, emekçilerin dini inançlardan arınmış bir bilinçle çaba sarfetmesi gerektiği anlayışı okul öncesi politikalarına kadar yansımıştır. Bu doğrultuda, dine karşı mücadele ruhu, anaokullarından başlayarak çocuklara kazandırılmaya başlanmıştır. Özellikle Özbekistan gibi dini geleneklere ve kültürel değerlere güçlü bir şekilde bağlı toplumda, bu ideolojik müdahalenin daha da belirgin biçimde gerçekleştirildiği varsayılabilir. Analiz edilen belgelerde, İslam'ın etkisinin bastırılması, milliyetçiliğin kontrol altına alınması ve Özbek kimliğinin Sovyet modelini inşa etmek amacıyla anaokullarında çocuklara ateizm temellerinin öğretildiği tespit edilmiştir.

Bu araştırma, Sovyet dönemi Özbekistan'ında okul öncesi eğitime ilişkin mevcut alan yazına katkı sağlamayı amaçlamıştır. İlk önce, Sovyet döneminde yapılmış çalışmalarının iktidarın dayattığı ideolojiden bağımsız olmadığı dikkate alındığında, Özbekistan'ın bağımsızlığını kazanmasının ardından, baskın Sovyet ideolojisine alternatif bakış açıları kazandıran araştırmalara duyulan ihtiyaç açıkça ortadadır. Öte

yandan, okul öncesi eğitimi alanı ülkede akademik araştırmalar açısından henüz yeni keşfedilmeye başladığını için, bu çalışmanın alan yazında doldurmaya gayret ettiği boşluklar daha da anlamlı hale gelmektedir.

Sovyet dönemindeki okul öncesi kurumlarına dair mevcut sınırlı sayıdaki çalışmalar, Özbekistan SSC'nin kuruluş yıllarında yürütülen okul öncesi eğitim politikalarının içeriğini tematik olarak sınıflandırarak, somut arşiv belgelere dayalı derinlemesine bir inceleme sunmamaktadır. Bu araştırmanın bulguları ise, modern Özbekistan Cumhuriyeti'nin kuruluş sürecinin ilk senelerine geri dönerek, ülkede başlatılan ve toplumsal dönüşümün bir parçası olarak görülen okul öncesi eğitim siyasetine ilişkin temel bilgileri ortaya koymaktadır. Bu, ülkenin okul öncesi eğitim sisteminin kökenlerine inmek ve söz konusu tarihsel dönemi akademik bir çerçevede yeniden canlandırmak anlamına gelmektedir. Bu nedenle, bu çalışma, Özbekistan'daki okul öncesi politikalar üzerine ilerde yapılacak araştırmalar için bir başlangıç noktası işlevi görmektedir.

Araştırma kapsamında elde edilen ve incelenen belgeler, bölgedeki çocukların yaşam koşulları ve eğitim şekilleri örneğinde, 20.yüzyılın başlarında genel toplumsal yapının görünümü de ortaya koymaktadır. Daha da önemlisi, bu belgeler üzerinden iktidara gelen yeni hükümetin, mevcut toplumsal yaşam biçimini hangi ölçüde ortadan kaldırdığı, yeniden yapılandırıldığını ve dönüştürdüğü; okul öncesi politikaları örneğinde açıklanmaktadır. Bu durum, çalışmanın kapsamını yalnızca okul öncesi eğitimiyle sınırlı tutmamakta, aynı zamanda onu tarihsel bir çalışma olarak da değerli kılmaktadır. Ayrıca bu araştırma, sadece Özbekistan özelinde değil, sınırlı bölgesel farklılıklar dışında, Sovyet ideolojisinin uygulama biçimi tüm Birlik genelinde büyük ölçüde benzerlik gösterdiğinden dolayı, Sovyetler Birliği'ne bağlı diğer ülkelerdeki akademik araştırmalar açısından da önem taşımaktadır.

Sonuç olarak bu araştırma, Özbekistan'daki okul öncesi eğitim sisteminin ilk yapılanma aşamalarına ışık tutarak, yaklaşık yetmiş yıllık Sovyet geçmişi ve onu izleyen otuz dört yıllık bağımsızlık dönemine ilişkin okul öncesi politikaları konusunda yeni perspektifler sunmakta ve gelecekteki araştırmaların gerçekleşmesi için zemin oluşturmaya gayret etmektedir.

Öneriler

Bu çalışma öncelikle yalnızca Özbekistan Milli Arşivi'nden elde edilen belgelerle sınırlıdır. Ancak benzer nitelikteki çalışmaların kapsamını genişletmek için, Sovyetler Birliği'nin merkezi olarak kabul edilen Rusya arşivlerine başvurulması mümkündür. Ayrıca, 1924-1934 seneleri arasında okul öncesi eğitimi politikalarına doğrudan maruz kalan ya da bu sürece tanıklık eden insanlarla görüşme imkânı kalmadığı için, bu araştırma yazılı materyallerle sınırlı kalmak durumundadır. Daha sonraki dönemleri inceleyecek araştırmalar için, döneme bizzat tanıklık eden bireylerle görüşmeler gerçekleştirilerek daha canlı ve kapsamlı veriler toplanabilir. Bununla birlikte, bu tür araştırmalarda resmi metinlerle sınırlı kalmadan, kültürel araçlar olarak kullanılabilen döneme ait çocuk oyuncakları, şarkılar ve fotoğraflar incelenerek, ideolojik içeriğin farklı boyutları analiz edilebilir.

Bu araştırma, Özbekistan SSC kuruluşunun ilk on senesinde yürütülen okul öncesi eğitimi politikalarına odaklanmaktadır. Bu bağlamda araştırmacılar, oldukça uzun bir zaman dilimine yayılan Sovyet döneminin okul öncesi politikalarını farklı tarihsel aşamalarda inceleyerek alan yazına katkı sunabilirler. Örneğin, II. Dünya Savaşı sürecinde yürütülen ideolojik eğitim politikaları ya da savaş sonrası yeniden inşa süreciyle birlikte başlatılan ideolojik kampanyaların okul öncesi kurumlarına yansımaları, mevcut alan yazındaki büyük boşlukları doldurabilecek önemli araştırma alanlarıdır. Bunun dışında, Sovyet döneminin sonlarına doğru katı ideolojinin gevşetildiği yıllarda ya da bağımsızlığın kazanılmasının ardından yaşanan siyasi alanda yaşanan dönüşümlerin, okul öncesi eğitim kurumlarının ideolojik yapısına hangi ölçüde etki ettiği de yeni çalışmalar için verimli zeminler sunmaktadır.

Ayrıca, karşılaştırmalı çalışmaların önemi de göz ardı edilmemelidir. Bilindiği üzere, Sovyetler Birliği en geniş haliyle 15 farklı cumhuriyeti kapsayan bir yapıydı ve iktidarını kendine özgü sert bir ideoloji üzerine kurmuştu. Bu nedenle, okul öncesi eğitim politikalarının diğer Sovyet sosyalist cumhuriyetlerinde nasıl uygulandığı, Özbekistan ile bu ülkeler arasındaki benzerlikler ve farklılıklar bağlamında ele alınabilir. Coğrafi konum ve kültürel değerler açısından benzer özellikleri taşıyan Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Türkmenistan olmak üzere farklı Orta Asya ülkeleri ya da Türk kökenli halkların yaşadığı Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan ve Rusya Federasyonu içindeki Türk milletleri, karşılaştırmalı çalışmalar için örnek olarak hizmet edebilir. Ancak bu karşılaştırmalar sadece benzerlikler temelinde sınırlandırılmamalıdır.

Farklı etnik kökenlere, dillere, dini ve kültürel miraslara sahip eski Sovyet ülkeleri ile sosyalist geçmişe ya da günümüzde sosyalist yapıya sahip diğer ülkelerin bu tür karşılaştırılmalı çalışmalara dahil edilmesi önerilmektedir.

Sonuç olarak, Özbekistan’da okul öncesi eğitimi alanı hem nitel hem de nicel yöntemlerle gerçekleştirilecek olan yeni araştırmaları ciddi şekilde ihtiyaç duymaktadır. Hem tarihsel süreçlerin daha sağlam yorumlanabilmesi hem de bugünün okul öncesi eğitimi politikalarının daha düzenli bir şekilde yapılandırılması için bu alanda disiplinler ve yöntemler açısından çeşitliliğe sahip araştırmaların gerçekleşmesi gerekmektedir. Ayrıca, okul öncesi eğitiminin sadece pedagojik değil, aynı zamanda siyasi ve kültürel bir yapı olarak değerlendirmesi, alana farklı bakış açıları kazandıracaktır. Tarih boyunca farklı biçimlerde gelişen ve dönüşen eğitim kurumlarının taşıdığı ideolojik rollerin incelenmesi, ileride politika yapıcılara yol gösterici olmak potansiyeline de sahiptir.

KAYNAKÇA

- Althusser, L. (1989). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*. (Y. Alp, ve M. Özışık, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Althusser, L. (2014). *İdeoloji ve Devletin İdeoloji Aygıtları*. (A. Tümertekin, Çev.) İstanbul: İthaki.
- Apple, M. W. (2010). *Eğitim Ve İktidar* (2. Baskı b.). (E. Bulut, Çev.) İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Apple, M. W. (2016, Haziran 8). *Power, Policy, And the Realities of Curriculum and Teaching*. YouTube: <https://www.youtube.com/watch?v=YcPv0Pk7Uqs&t=3973s> adresinden alındı
- Apple, M. W., & Beech, L. (1971). The Curriculum: Retrospect and Prospect. *70th Yearbook of the National Society for the Study of Education*, s. 27-40.
- Arttride-Stirling, J. (2001). Thematic networks: an analytic tool for qualitative research. *Qualitative Research*, 1(3), 385-405. <https://doi.org/10.1177/146879410100100307>
- Ayzenshtadt, Sagarov, & Griguch. (1932). Doshkol'nomu vospitaniyu detey - kvalificirovannie kadri [Çocukların okul öncesi eğitimi için nitelikli personel]. *Pravda Vostoka*, 74.
- Baeley, F. (1999). *The Blackwell Dictionary of Political Science: A User's Guide to Its terms*. Oxford: Blackwell Publishing Ltd.
- Benjamin, W. (2001). *Çocuklar, gençlik ve eğitim üzerine*. (Ç. M. Tüzel, Ed.) Ankara: Dost Kitabevi.
- Bowen, G. A. (2009). Document Analysis as a Qualitative Research Methods. *Qualitative Research Journal*, 9(2), 27-40. <https://doi.org/10.3316/QRJ0902027>
- Boyatzis, R. E. (1998). *Transforming Qualitative Information*. California: Sage Publications.
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2) 77-101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Britannica. (2024, Aralık 11). *Britannica*. Encyclopedia Britannica: <https://www.britannica.com/topic/Third-International> adresinden alındı
- Carr, E. H. (2020). *Lenin'den Stalin'e Rus Devrimi, 1917-1929* (4 b.). (L. Cinemre, Çev.) İstanbul: Yordam Kitap.
- Cohen, L. (2018). *Research Methods in Education*. London: Routledge .
- Coles, R. (1986). *The political life of children*. New York: Atlantic Monthly Press.

- Corbett, J., & Guilherme, M. (2021). Critical pedagogy and quality education (UNESCO SDG-4): the legacy of Paulo Freire for language and intercultural communication. *Language and Intercultural Communication*, 21(4), 447-454. <https://doi.org/10.1080/14708477.2021.1962900>
- Costa, B. B. (2019). Paulo Freire and the Movements of Popular Culture's Educational Philosophy. C. A. Torres (Ed.) içinde, *The Wiley Handbook Of Paulo Freire* (s. 67-81). Wiley Blackwell.
- Creswell, J. W. (2013). *Qualitative Inquiry And Research Design - Choosing Among Five Approaches*. Los Angeles : SAGE.
- Creswell, J. W. (2023). *Research Design - Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches*. Los Angeles: SAGE.
- Demkovich, V. I., & Rachkovskaya, N. A. (2023). Problema нравственно-patrioticheskogo vospitaniya detey doskol'nogo vozrasta v otechestvennoy pedagogike Sovetskogo perioda [Sovyet dönemi pedagojisinde okul öncesi yaşındaki çocukların ahlaki ve vatanseverlik eğitimi konusu]. *Moscow Pedagogical Journal*, 3, 47-59. DOI:[10.18384/2949-4974-2023-3-47-59](https://doi.org/10.18384/2949-4974-2023-3-47-59)
- Dodonov, I. K. (1959). Ob istoricheskix predposilkax obrazovaniya Uzbekskoy SSR [Özbek SSC'nin oluşumunun tarihsel arka planı hakkında]. N. A. Konstantinov, Y. N. Medinskiy, & M. F. Shabayeva içinde, *Istoriya pedagogiki* (s. 416-447). Moskva: Gosudarstvennoe uchebno-pedagogicheskoe izdatelstvo ministerstva prosvesheniya RSFSR.
- Eagleton, T. (1996). *İdeoloji*. (M. Özcan, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Fitzpatrick, S. (2000). *Everyday Stalinism: Ordinary Life in Extraordinary Times: Soviet Russia in the 1930s*. New York: Oxford University Press.
- Fraenkel, J. (2011). *How to Design and Evaluate Research in Education*. New York : McGraw-Hill.
- Freire, P. (2023). *Ezilenlerin Pedagojisi* (25 b.). (D. Hattatoğlu, & E. Özbek, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Geuss, R. (2002). *Eleştirel Teori*. (F. Keskin, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Glesne, C. (2013). *Nitel Araştırmaya Giriş*. (A. Ersoy, & P. Yalçınoglu, Ed.) Ankara: Anı Yayıncılık.
- Goldman, W. Z. (2002). *Women at the Gates, Gender and Industry in Stalin's Russia*. Cambridge: Cambridge Univeristy Press.
- Gramenitskiy, S. M. (1896). Ocherk razvitiya narodnogo obrazovaniya v Turkestanskom krae [Türkistan bölgesinde halk eğitiminin gelişimi üzerine makale]. S. k.-D. oblasti içinde, *Sbornik materialov dlya statistiki Sir'-Dar'inskoy oblasti* (s. 1-88). Tashkent: Tipo-Litografiya torgovogo doma "F. i G. Br. Kamenskix".

- Gramsci, A. (2014). *Hapishane Defterleri* (7 b.). (A. Cemgil, Çev.) İstanbul: Belge Yayınları.
- Güngör, S. (2001). Althusser'de İdeoloji Kavramı. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(2), 221-231. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sduibfd/issue/20849/223574>
- Gür, F. (2020). *Sovyet dönemi öncesinde ve Sovyet döneminde Özbekistan'da eğitim*. Bişkek: (Yüksek Lisans Tezi) Kırgızistan - Türkiye Manas Üniversitesi.
- Hançerlioğlu, O. (1976a). *Felsefe Ansiklopedisi* (Cilt 1). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Hançerlioğlu, O. (1976b). *Felsefe Ansiklopedisi* (Cilt 2). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Hançerlioğlu, O. (1976c). *Felsefe Ansiklopedisi* (Cilt 3). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Hançerlioğlu, O. (1976d). *Felsefe Ansiklopedisi* (Cilt 5). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Hançerlioğlu, O. (1976e). *Felsefe Ansiklopedisi* (Cilt 6). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Hirsch, F. (2014). *Empire of Nations - Ethnographic Knowledge And the Making of the Soviet Union*. New York: Cornell University Press.
- Ilic, M. (1994). Soviet Women Workers and Menstruation: A Research Note on Labour Protection in the 1920s and 1930s. *Europe-Asia Studies*, 46 (8), 1409-1415. <http://www.jstor.org/stable/152770>
- Jo'rayev, N., & Karimov, S. (2011). *O'zbekiston tarixi* [Özbekistan tarihi]. Toshkent: Sharq.
- Kaplan, İ. (1999). *Türkiye'de Milli Eğitim İdeolojisi ve Siyasal Toplumsallaşma Üzerindeki Etkisi*. İstanbul: İletişim.
- Keller, S. (2001). *To Moscow, Not Mecca. The Soviet Campaign Against Islam in Central Asia, 1917-1941*. Westport: Praeger.
- Khalid, A. (1998). *The Politics of Muslim Cultural Reform. Jadidism in Central Asia*. London: University of California Press.
- Khalid, A. (2002). Recent Work in Archives in Uzbekistan and Russia . *Central Eurasian Studies Review*, 1(1),18-19. https://centralearasia.org/wp-content/uploads/2018/04/Vol.1_no.1_Khalid_CESR.pdf
- Kirschenbaum, L. A. (2001). *Small Comrades. Revolutionizing Childhood in Soviet Russia, 1917-1932*. Oxford: Routledge.
- Konstantinov, N. A., Medinskiy, Y. N., & Shabayeva, M. F. (1959). *Istoriya pedagogiki* [Pedagoji tarihi]. Moskva: Gosudarstvennoe uchebno-pedagogicheskoe izdatel'stvo ministerstva prosvesheniya RSFSR.
- Krupskaya, N. K. (1958). *Obshie voprosi pedagogiki, Tom 2* [Pedagojide genel sorular, Cilt 2]. Moskva: Institut teorii i istorii pedagogiki APN RSFSR.

- Krupskaya, N. K. (1959a). *Obuchenie i vospitanie v shkole, Tom 3* [Okulda eğitim ve terbiye, Cilt 3]. Moskva: Institut teorii i istorii pedagogiki APN RSFSR.
- Krupskaya, N. K. (1959b). *Detskoe kommunisticheskoe dvijenie, pionerskaya i komsomol'skaya rabota, vneshkol'naya rabota s det'mi, Tom 5* [Çocuk komünist hareketi, pioner ve komsomol çalışmaları, çocuklarla okul dışı çalışma, Cilt 5]. Moskva: Institut teorii i istorii pedagogiki APN RSFSR.
- Krupskaya, N. K. (1959c). *Doshkol'noe vospitanie. Voprosi semeynogo vospitaniya i bita, Tom 6* [Okul öncesi terbiye. Aile içi terbiye ve günlük yaşam konuları, Cilt 6]. Moskva: Institut teorii i istorii pedagogiki APN RSFSR.
- Kuzina, N. P., & Kolmakova, M. N. (1986). *Ocherki istorii pedagogicheskoy nauki SSSR* [SSCB'de pedagojik bilimin tarihi üzerine makaleler]. Moskva: Pedagogika.
- Lenin, V. I. (1970). *Polnoe sobranie sochineniy* [Tüm eserler]. Moskva: Izdatel'stvo Politicheskoy literaturi.
- Lenin, V. I. (1981). *Polnoe sobranie sochineniy, Tom 41* [Tüm eserler, Cilt 41]. Moskva: Izdatel'stvo politicheskoy nauki.
- MacIntyre, J. (1993). *Political Socialization of Youth*. California: Naval Postgraduate School.
- Makarenko, A. S. (1987). Otnosheniya, stil', ton v kollektive [Kolektifte ilişkiler, tavır ve ton]. V. V. Mironenko içinde, *Hrestomatiya po psihologii* (s. 346-349). Moskva: Prosveshenie.
- Mally, L. (1990). *Culture of the Future: The Proletkult Movement in Revolutionary Russia*. Berkeley: University of California Press.
- Manley, R. (2009). *To the Tashkent Station. Evacuation and Survival in the Soviet Union at War*. New York: Cornell University Press.
- Marx, K. (1990). *Capital* (Cilt 1). (B. Fowkes, Çev.) London: Penguin Books.
- McLaren, P. (2014). *Life in Schools. An Introduction to Critical Pedagogy in the Foundations of Education*. New York: Routledge.
- McLaren, P. (2019). The future of critical pedagogy . *Educational Philosophy and Theory*, 52(12), 1-6. DOI:[10.1080/00131857.2019.1686963](https://doi.org/10.1080/00131857.2019.1686963)
- McLellan, D. (2009). *İdeoloji*. (B. Yıldırım, Çev.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Medynsky, E. (1944). Schools and Education in the USSR. *American Sociological Review*, 9(3), 287-295. <http://www.jstor.org/stable/2086070>
- Millei, Z., & Imre, R. (2015). "Down the Toilet": Spatial Politics and Young Children's Participation . *Springers eBooks*, 1-14.

- Millei, Z., & Kallio, K. P. (2016). Recognizing politics in the nursery: Early childhood education institutions as sites of mundane politics. *Contemporary Issues in Early Childhood*, 19(1), 31-47. <https://doi.org/10.1177/1463949116677498>
- Ministerstvo kul'turi Rossiyskoy Federatsii. (2024, Aralık 12). *Bol'shaya rossiyskaya entsiklopediya 2004-2017* [Büyük Rusya Ansiklopedisi 2004-2017]. <https://old.bigenc.ru/ethnology/text/3531776> adresinden alındı
- Mirzayeva, D. (2022). *Maktabgacha pedagogika o'quv qo'llama* [Okul öncesi pedagojisi dersliği]. Toshkent.
- Moss, P. (2007). Bringing politics into the nursery: Early childhood education institutions as a democratic practice. *European Early Childhood Education Research Journal*, 15(1), 5-20. DOI:[10.1080/13502930601046620](https://doi.org/10.1080/13502930601046620)
- Murtazayeva, R. (2005). *O'zbekiston tarixi* [Özbekistan tarihi]. Toshkent: O'zbekiston Milliy Universiteti.
- Oxford Univeristy Press. (2018). *The Concise Oxford Dictionary of Politics and International Relations*. Oxford: Oxford Univeristy Press.
- Özbek, S. (2000). *İdeoloji Kuramları*. Istanbul: Bulut Yayınları.
- Peters, V. (1953). Education in the Soviet Union. *Trends in World Education*, 37(9), 421-425. <https://www.jstor.org/stable/20341811>
- Pine, L. (2010). *Educatin in Nazi Germany*. Oxford: Berg.
- Pipes, R. (1995). *A concise history of the Russian Revolution*. New York: A Division of Random House Inc.
- Qodirova, F., Toshpo'latova, S., Kayumova, N., & Azamova, M. (2019). *Maktabgacha pedagogika* [Okul öncesi pedagojisi]. Toshkent: Tafakkur.
- Qosimov, B. (2002). *Milliy uyg'onish: jasorat, ma'rifat, fidoyilik* [Milli uyanış: cesaret, marifet, adanmışlık]. Toshkent: Ma'naviyat.
- Roy, O. (2000). *The New Central Asia: The Creation of Nations*. New York: New York Univeristy Press.
- Rubinshteyn, S. L. (1987). Psihologicheskaya nauka i delo vospitaniya [Psikolojik bilim ve terbiye işi]. V. V. Mironenko içinde, *Hrestomatiya po psihologii* (s. 340-345). Moskva: Prosveshenie.
- Sahadeo, J. (2007). *Russian Colonial Society in Tashkent, 1865-1923*. Indiana: Indiana University Press.
- Sak, R., Sak, İ. T., Şendil, Ç. Ö., ve Nas, E. (2021). Bir araştırma yöntemi olarak doküman analizi. *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 4(1), 227-250. <https://doi.org/10.33400/kuje.843306>

- Sancar, S. (2014). *İdeolojinin Serüveni Yanlış Bilinç ve Hegemonyadan Söyleme 3.Baskı*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Seed, J. (2019). *Kafası Karışmışlar İçin Marx*. (S. Oğuz, Çev.) Ankara: Dipnot Yayınları.
- Serbov, P. I., & Nikiforov, A. D. (1927). *Narodnoe prosveshenie v Uzbekistane* [Özbekistan'da halk eğitimi]. Samarkand: Uzbekskoe gosudarstvennoe izdatel'stvo.
- Shudak, N. J., & Avoseh, M. M. (2015). Freirean-Based Critical Pedagogy: The Challenges of Limit-Situations and Critical Transitivity. *Creative Education*, 6(4), 463-471. DOI:[10.4236/ce.2015.64046](https://doi.org/10.4236/ce.2015.64046)
- Simons, H. (2009). *Case Study Research in Practice*. London : SAGE.
- Stalin, I. (1937). *Marksizm i natsional'no-kolonial'niy vopros* [Marksizm ve ulusal sömürge sorunu]. PARTIZDAT CK VKP (b).
- Stronski, P. (2010). *Tashkent - Forging a Soviet City 1930-1966*. Pittsburgh: Univeristy of Pittsburgh Press.
- Suhomlinskiy, V. A. (1987). Trud oduxotvoren blagorodnimi chuvstvami [Emek asıl duygulardan ilham alır]. V. V. Mironenko içinde, *Hrestomatiya po psihologii* (s. 349-356). Moskva: Prosveshenie.
- Türkiye Diyanet Vakfı. (2024, Aralık 12). *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. <https://islamansiklopedisi.org.tr/isan> adresinden alındı
- Usmanov, K., & Sadikov, M. (2011). *Istoriya Uzbekistana* [Özbekistan Tarihi]. Tashkent: Sharq.
- Van Dijk, T., Mills, S., Wilson, J., Fairclough, N., Graham, P., Camargo, H. M., . . . Çoban, B. (2003). *Söylem ve İdeoloji* (2 b.). (B. Çoban, Dü., N. Ateş, Z. Özarslan, ve B. Çoban, Çev.) İstanbul: Su Yayınevi.
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yin, K. R. (2017). *Case Study Research and Applications*. Los Angeles : SAGE.
- Yusupova, F. (1993). *Maktabgacha tarbiya pedagogikasi* [Okul öncesi terbiye pedagojisi]. Toshkent: O'qituvchi.
- Zaporojets, A. V. (1987). Znachenie rannih periodov detstva dlya formirovaniya detskoy lichnosti [Çocuğun kişiliğinin oluşumunda erken çocukluk döneminin önemi]. V. V. Mironenko içinde, *Hresomatiya po psihologii* (s. 300-316). Moskva: Prosveshenie.

Arşiv Kaynakları

O'MA. R 34-fond, 1-ro'yxat, 936-yig'ma jild.
O'MA. R 34-fond, 1-ro'yxat, 514-yig'ma jild.
O'MA. R 34-fond, 1-ro'yxat, 230-yig'ma jild.
O'MA. R 34-fond, 1-ro'yxat, 456-yig'ma jild.
O'MA. R 34-fond, 1-ro'yxat, 308-yig'ma jild.
O'MA. R 34-fond, 1-ro'yxat, 228-yig'ma jild.
O'MA. R 34-fond, 1-ro'yxat, 226-yig'ma jild.
O'MA. R 34-fond, 1-ro'yxat, 1608-yig'ma jild.
O'MA. R 94-fond, 5-ro'yxat, 437-yig'ma jild.
O'MA. R 94-fond, 5-ro'yxat, 971-yig'ma jild.
O'MA. R 94-fond, 5-ro'yxat, 1158-yig'ma jild.
O'MA. R 94-fond, 5-ro'yxat, 10-yig'ma jild.
O'MA. R 94-fond, 5-ro'yxat, 11-yig'ma jild.
O'MA. R 94-fond, 5-ro'yxat, 384-yig'ma jild.
O'MA. R 94-fond, 5-ro'yxat, 382-yig'ma jild.
O'MA. R 94-fond, 5-ro'yxat, 444-yig'ma jild.
O'MA. R 94-fond, 5-ro'yxat, 968-yig'ma jild.
O'MA. R 94-fond, 5-ro'yxat, 1163-yig'ma jild.
O'MA. R 94-fond, 5-ro'yxat, 1400-yig'ma jild.
O'MA. R 94-fond, 5-ro'yxat, 970-yig'ma jild.
O'MA. R 94-fond, 5-ro'yxat, 240-yig'ma jild.
O'MA. R 94-fond, 5-ro'yxat, 2-yig'ma jild.
O'MA. R 94-fond, 5-ro'yxat, 52-yig'ma jild.
O'MA. R 94-fond, 5-ro'yxat, 729-yig'ma jild.
O'MA. R 94-fond, 5-ro'yxat, 371-yig'ma jild.
O'MA. R 94-fond, 5-ro'yxat, 446-yig'ma jild.

O'MA. R 94-fond, 5-ro'yxat, 966-yig'ma jild.
O'MA. R 94-fond, 5-ro'yxat, 972-yig'ma jild.
O'MA. R 94-fond, 5-ro'yxat, 1157-yig'ma jild.
O'MA. R 94-fond, 5-ro'yxat, 974-yig'ma jild.
O'MA. R 94-fond, 5-ro'yxat, 385-yig'ma jild.
O'MA. R 94-fond, 5-ro'yxat, 713a-yig'ma jild.
O'MA. R 94-fond, 5-ro'yxat, 721-yig'ma jild.
O'MA, R 94-fond, 5-ro'yxat, 1165-yig'ma jild.
O'MA, R 94-fond, 5-ro'yxat, 1036-yig'ma jild.
O'MA, R 94-fond, 5-ro'yxat, 1399-yig'ma jild.
O'MA, R 94-fond, 5-ro'yxat, 1402-yig'ma jild.
O'MA, R 95-fond, 1-ro'yxat, 1080-yig'ma jild.

EKLER

EK 1. Etik Kurul Onayı

ANKARA ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM BİLİMLERİ BİLİMSEL ARAŞTIRMALAR VE YAYIN ETİĞİ KURULU KARAR ÖRNEĞİ

Karar Tarihi :02/09/2025

Toplantı Sayısı :8

Karar Sayısı :202

202-Üniversitemiz Eğitim Bilimleri Fakültesi öğretim üyesi Doç. Dr. Müge ŞEN'in danışmanlığını yaptığı, yüksek lisans öğrencisi Iroda Oripova'nın "Sovyetler Birliği Kuruluşu Sonrası Özbekistan Okul Öncesi Eğitimi Politikalarında İdeoloji (1924-1953)" başlıklı tez projesi Ankara Üniversitesi Senatosunun 22.05.2024 tarihli toplantısında 635/5996 sayılı kararı ile kabul edilen "Ankara Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi" ne göre değerlendirilmiş ve incelenmiştir.

Yapılan değerlendirme ve inceleme sonucunda Doç. Dr. Müge ŞEN'in danışmanlığını yaptığı, yüksek lisans öğrencisi Iroda Oripova'nın "Sovyetler Birliği Kuruluşu Sonrası Özbekistan Okul Öncesi Eğitimi Politikalarında İdeoloji (1924-1953)" başlıklı tez projesi ile ilgili araştırma projesinde insan üzerinde herhangi bir çalışma yapılmayacağı, veri-dosya taraması ve doküman analizi yapılacağı için etik kurul iznine tabii olmadığına oybirliği karar verildi.

**ASLININ AYNIDIR
02/09/2025**

EK 2. Arşiv Belgelerinin Başlıklarının Türkçe Karşılıkları

O'MA. R 34-fond, 1-ro'yxat, 936-yig'ma jild- Halk Eğitimi Komiserliği. (1921). *Okul öncesi işi. Raporlar.*

O'MA. R 34-fond, 1-ro'yxat, 514-yig'ma jild- Türkistan Cumhuriyeti Halk Eğitim Komiserliği. (1920). *Okul öncesi eğitim bölümüne ait iş seyahati dosyası ve sahadan gelen kişilerin kaydı.*

O'MA. R 34-fond, 1-ro'yxat, 230-yig'ma jild- Türkistan Cumhuriyeti Halk Eğitim Komiserliği. (1919). *Anaokulunun açılmasına ilişkin yazışmalar, Halk Komiserliği'nin kararları ve emirleri, ekonomik konularda atamalar ve yazışmalar.*

O'MA. R 34-fond, 1-ro'yxat, 456-yig'ma jild- Türkistan Cumhuriyeti Halk Eğitim Komiserliği. (1920-1921). *Bölgelerden raporlar.*

O'MA. R 34-fond, 1-ro'yxat, 308-yig'ma jild- Türkistan Cumhuriyeti Halk Eğitim Komiserliği. (1919). *1919 yılı için Sirderya bölgesindeki okulların raporları.*

O'MA. R 34-fond, 1-ro'yxat, 228-yig'ma jild- Türkistan Cumhuriyeti Halk Eğitim Komiserliği. (1920). *Okul öncesi terbiye yönetmenleri kursları, sertifikalar, eğitimcilerin belirtilmesiyle birlikte ders programı.*

O'MA. R 34-fond, 1-ro'yxat, 226-yig'ma jild- Türkistan Cumhuriyeti Halk Eğitim Komiserliği. (1919-1920). *Bölgesel okul öncesi kurslarına kabul koşulları, ekonomik, mali ve diğer konularda yazışmalar, öğrenci listesi.*

O'MA. R 34-fond, 1-ro'yxat, 1608-yig'ma jild- Türkistan Cumhuriyeti Halk Eğitim Komiserliği. (1922). *Organizasyon bölümü yazışmaları.*

O'MA. R 94-fond, 5-ro'yxat, 437-yig'ma jild- ÖzSSC Eğitim Bakanlığı. (1929). *Okul öncesi kurumlarda 1 Mayıs'ı kutlama talimatları, okul öncesi yaz oyun alanlarının organizasyonuna ilişkin talimatlar, okul öncesi çalışmalara ilişkin sosyal terbiye genelgeleri.*

O'MA. R 94-fond, 5-ro'yxat, 971-yig'ma jild- ÖzSSC Eğitim Bakanlığı. (1932). *Metodolojik yönergeler, ÖzSSC Halk Eğitim Komiserliği okul öncesi bölümünün kolhozlardaki çocuk kurumlarında işin organizasyonuna ilişkin talimatları.*

O'MA. R 94-fond, 5-ro'yxat, 1158-yig'ma jild- ÖzSSC Eğitim Bakanlığı. (1933). *Okul öncesi kurumlarda çalışma odalarının ve çalışma köşelerinin düzenlenmesine ilişkin eğitici mektup. 1 Mayıs tatiline hazırlık konusunda metodolojik not.*

O'MA. R 94-fond, 5-ro'yxat, 10-yig'ma jild- ÖzSSC Eğitim Bakanlığı. (1925-1929). *Beş yıllık mesleki eğitim hedefleri; Okul öncesi bölümün okul öncesi terbiyeye ilişkin raporu; ÖzSSC Halk Eğitim Komiserliği'nin 1925/1926 çalışmaları hakkında kısa rapor.*

O'MA. R 94-fond, 5-ro'yxat, 11-yig'ma jild- ÖzSSC Eğitim Bakanlığı. (1925-1928). *Tüm Özbek Cumhuriyet Okul Öncesi İşçileri Konferansı protokolü, konferans raporları ve kararları. Okul öncesi çalışanları konferanslarının toplantı protokolleri.*

O'MA. R 94-fond, 5-ro'yxat, 384-yig'ma jild- ÖzSSC Eğitim Bakanlığı. (1928-1932). *1928-1932 için personel eğitim planları, ÖzSSC Halk Eğitim Komiserliği'nin okul öncesi çalışanları için kurslar.*

O'MA. R 94-fond, 5-ro'yxat, 382-yig'ma jild- ÖzSSC Eğitim Bakanlığı. (1928-1932). *Okul öncesi çalışanlara yönelik eğitim kurslarına ilişkin materyaller (planlar, başlık listeleri).*

O'MA. R 94-fond, 5-ro'yxat, 444-yig'ma jild- ÖzSSC Eğitim Bakanlığı. (1929-1930). *Merkezi okul öncesi yeniden eğitim kursları ve çocuk meydanı çalışanları için altı haftalık okul öncesi kursları için müfredat ve programlar.*

O'MA. R 94-fond, 5-ro'yxat, 968-yig'ma jild- ÖzSSC Eğitim Bakanlığı. (1932-1933). *Okul öncesi kurumların kalıcı kaydının başlatılmasına ilişkin talimatlar; okul öncesi derslerin müfredatı ve programları, çocuk kolektifinin düzenlenmesine ilişkin metodolojik notlar.*

O'MA. R 94-fond, 5-ro'yxat, 1163-yig'ma jild- ÖzSSC Eğitim Bakanlığı. (1933). *Çocuk meydanı öğretmenleri için 1933 eğitim kursları planı.*

O'MA. R 94-fond, 5-ro'yxat, 1400-yig'ma jild- ÖzSSC Eğitim Bakanlığı. (1933-1934). *Halk Eğitim Komiserliği'nin okul öncesi kurumların çalışmalarının iyileştirilmesine ilişkin talimatlar, genelgeler. Okul öncesi eğitim kurumlarının uzmanları, müfredatları ve programları için eğitim planı.*

O'MA. R 94-fond, 5-ro'yxat, 970-yig'ma jild- ÖzSSC Eğitim Bakanlığı. (1932). *ÖzSSC Halk Komiserliği'nin kollektif çiftliklerin okul öncesi kurumlarının pamuk hasadı kampanyası için hazırlanmasına ilişkin toplantı protokolleri ve bunlarla ilgili kararlar.*

O'MA. R 94-fond, 5-ro'yxat, 240-yig'ma jild- ÖzSSC Eğitim Bakanlığı. (1928-1929). *(İkinci) Cumhuriyet Okul Öncesi Konferansı ve Cumhuriyet Okul Öncesi Dernekleri Başkanları Toplantısı Raporu.*

O'MA. R 94-fond, 5-ro'yxat, 2-yig'ma jild- ÖzSSC Eğitim Bakanlığı. (1924-1925). *ÖzSSC Halk Eğitim Komiserliği'nin sosyal terbiye ve siyasi eğitim aydınlatma hakkındaki raporlarının özetleri.*

O'MA. R 94-fond, 5-ro'yxat, 52-yig'ma jild- ÖzSSC Eğitim Bakanlığı. (1927). *Çocuk meydanlarının önemi ve organizasyonu. Kısa raporlar.*

O'MA. R 94-fond, 5-ro'yxat, 729-yig'ma jild- ÖzSSC Eğitim Bakanlığı. (1927). *ÖzSSC HEK yönetim kurulu toplantı protokolleri ve HEK'in Uzboskino araştırmasının sonuçlarına ve okul öncesi terbiyesine ilişkin raporları. Bilim, bilim-sanat ve müze kurumları ana müdürlüğü yayın planına ilişkin sonuç.*

O'MA. R 94-fond, 5-ro'yxat, 371-yig'ma jild- ÖzSSC Eğitim Bakanlığı. (1928-1929). *ÖzSSC Halk Eğitim Komiserliği'nin okul öncesi kurumları için 1928-1929 akademik yılı için yıllık istatistik raporları.*

O'MA. R 94-fond, 5-ro'yxat, 446-yig'ma jild- ÖzSSC Eğitim Bakanlığı. (1929). *Halk Eğitim Komiserliği bölge çocuk komisyonları ve müfettişlerinin Cumhuriyet şehir ve bölgelerindeki okul öncesi kurumların çalışmalarının incelenmesine ilişkin raporları. ÖzSSC ilçelerinin okul öncesi gruplarının başkanları ve temsilcilerinin toplantı protokolleri.*

O'MA. R 94-fond, 5-ro'yxat, 966-yig'ma jild- ÖzSSC Eğitim Bakanlığı. (1932-1939). *ÖzSSC Halk Eğitim Komiserliği ve Okul Öncesi İşçileri Sendikası Merkez Komitesi'nin talimatları ve genelgeleri. Devlet çiftliklerinin, MTS'nin, sanayi işletmelerinin ve askeri departmanın okul öncesi kurumları hakkında bilgi.*

O'MA. R 94-fond, 5-ro'yxat, 972-yig'ma jild- ÖzSSC Eğitim Bakanlığı. (1932). *1932'de okul öncesi çocuklara çocuk meydanlarında hizmet vermeye yönelik operasyonel plan; 1932 yılında sabit okulöncesi kurumlarının ekim ve pamuk hasadı kampanyası sırasında yerleşimin verdiği hizmete ilişkin bilgiler.*

O'MA. R 94-fond, 5-ro'yxat, 1157-yig'ma jild- ÖzSSC Eğitim Bakanlığı. (1933). *ÖzSSC Halk Eğitim Komiserliği ve Halk Sağlık Komiserliği Talimatları, okul öncesi sektöre ilişkin beyanlar.*

O'MA. R 94-fond, 5-ro'yxat, 974-yig'ma jild- ÖzSSC Eğitim Bakanlığı. (1932). *Yangi-Yol bölgesindeki okul öncesi çalışmalar, anaokulunun durumu hakkında raporlar ve beyanlar, Halk Eğitim Komiserliği'nin 1932'deki okul öncesi çalışmanın durumu ve beklentileri hakkındaki raporunun özetleri.*

O'MA. R 94-fond, 5-ro'yxat, 385-yig'ma jild- Uluslar Halk Komiserliği. (1919). *Yayın ve örgütsel konulara ilişkin yazışmalar.*

O'MA. R 94-fond, 5-ro'yxat, 713a-yig'ma jild- Özbek SSC Halk Eğitim Komiserliği Özbek Araştırma Enstitüsü (1930-1931). *Sosyal ve siyasi eğitim programları.*

O'MA. R 94-fond, 5-ro'yxat, 721-yig'ma jild- ÖzSSC Eğitim Bakanlığı. (1930). *Okul öncesi gezisinin organizasyonuna ilişkin materyaller (talimatlar, protokoller, yazışmalar), kültür gezisi personelinin raporları.*

O'MA, R 94-fond, 5-ro'yxat, 1165-yig'ma jild- ÖzSSC Eğitim Bakanlığı. (1933-1934). *Özbek SSC'de okul öncesi eğitimin durumu hakkında rapor.*

O'MA, R 94-fond, 5-ro'yxat, 1036-yig'ma jild- ÖzSSC Eğitim Bakanlığı. (1932-1932). *Kolhozdaki okul öncesi oyun alanlarının ve şehirdeki okul öncesi kurumlarının çalışmalarına ilişkin eğitim ve metodoloji sektörünün talimatları.*

O'MA, R 94-fond, 5-ro'yxat, 1399-yig'ma jild- ÖzSSC Eğitim Bakanlığı. (1934). *Okul öncesi kurumlarının çalışmalarına yönelik metodolojik rehberlik sistemine ilişkin talimatlar.*

O'MA, R 94-fond, 5-ro'yxat, 1402-yig'ma jild- ÖzSSC Eğitim Bakanlığı. (1934). *Okul öncesi eğitimi öğretmeninin çalışma yöntemleri ve organizasyonuna ilişkin metodik kılavuzlar.*

O'MA, R 95-fond, 1-ro'yxat, 1080-yig'ma jild- Türkistan Cumhuriyeti Halk Eğitim Komiserliği. (1927-1928). *Halk Eğitim Komiserliği ağının genel kamu eğitimi konusundaki araştırmasına ilişkin materyaller.*

EK 3. Ўзбекистон Milli Arşivi Araştırma İzni

2024-05-30 14:41:06

Ўзбекистон Республикаси
Адлия вазирлиги
ҳузуридаги "Ўзархив"
агентлиги

№ 3848-5066-5849-b29e-89e1-6593-9290
Ҳужжат яратилинган сана: 2024-05-30
Ариза рақами: 129011486

Ҳужжат берилган: ORIPOVA IRODA MIRSOLIH QIZI
ЖШШИР: 62303006610025

Давлат архивининг ўқув залида
архив ҳужжатларидан фойдаланишга
РУХСАТНОМА

Рухсатнома рақами	A 0002508
Фамилияси	ORIPOVA
Исми	IRODA
Отасининг исми	MIRSOLIH QIZI
Берилган вақти	2024-05-30
Амал қилиш муддати	2025-05-30
Узайтирилган муддати	
Ким томонидан берилган	O'zbekiston Milliy arxivi
Директорнинг Ф.И.Ш.	Закирова Дилбар Тахировна

Мазкур рухсатнома шахсни тасдиқловчи ҳужжат тақдим этилганда ҳақиқий ҳисобланади ва фақат рухсатнома берилган архив ўқув зали учун амал қилади.

Мазкур ҳужжат Вазирлар Маҳкамасининг 2017 йил 15 сентябрдаги 728-сон қарорига мувофиқ Ягона интерактив давлат хизматлари порталида шакллантирилган электрон ҳужжатнинг нусхаси бўлиб, давлат органлари томонидан ушбу ҳужжатни қабул қилишни рад этишлари қатъиян таъқиqlанади. Ҳужжат ҳақиқийлигини go.gov.uz веб-сайтида ҳужжатнинг ноёб рақамини киритиб ёки мобил телефон ёрдамида QR- кодни сканер қилиш орқали текшириш мумкин.

BENZERLİK BİLDİRİMİ

“Sovyetler Birliği Kuruluşu Sonrası Özbekistan Okul Öncesi Eğitimi Politikalarında İdeoloji (1924-1934)” başlıklı tezimin ana bölümü (ön bölüm, kaynaklar ve ekler hariç) Turnitin İntihal Tespit Programı aracılığıyla incelenmiş ve ilgili rapor danışmanım tarafından da kontrol edilmiştir. Kontrol sırasında (1) “Yedi sözcükten daha az olan benzeşmeler” (2) “Kaynaklar” (3) “Doğrudan alıntılar” dışarıda tutulmuştur. Benzerlik kontrolüne ilişkin rapordan elde edilen sonuçlar aşağıda sunulmuştur.

Rapor Tarihi	: 02.09.2025
Gönderim Numarası	: 3327581660
Sayfa Sayısı	: 68
Sözcük Sayısı	: 19143
Karakter Sayısı	: 141262
Benzerlik Oranı	: % 7
Savunma Tarihi	: 04.08.2025

Yukarıda belirtilen sonuçları gösteren Turnitin İntihali Engelleme Programı’na ilişkin orijinal raporu, sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmaksızın bu beyanım ekinde Enstitüye teslim ettiğimi, tezimin %10’dan fazla benzerlik oranı içerdiğinin belirlenmesi durumunda, bundan doğabilecek tüm yasal sorumluluğu kabul ettiğimi bildirir, saygılarımı sunarım.

Öğrencinin Adı Soyadı: Iroda Oripova

Tarih: 02.09.2025

İmza:

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı ve Soyadı: Iroda Oripova

E-Posta Adresi:

İş Deneyimi

Unvan	Görev Yeri	Yıl
Uzman Yardımcısı	Özbekistan Cumhuriyeti Okul Öncesi Eğitimi Bakanlığı (eski)	2020

Akademik Bilgiler

Öğrenim Durumu:

Derece	Bölüm/Program	Üniversite	Yıl
Yüksek Lisans	Okul Öncesi Eğitimi	Ankara Üniversitesi	2022-2025
Lisans	Okul Öncesi Eğitimi	Bucheon University in Tashkent	2018-2021

Yayınlar: